Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kateřina Mainzerová

NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.
Katedra trestního práva
Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 11. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 11. 2016 Kateřina Mainzerová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní JUDr. Marii Vanduchové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování této práce.
Dále děkuji za spolupráci ředitelům a všem dalším zaměstnancům věznic Plzeň, Praha-Pankrác, Praha-Ruzyně, Mírov, Valdice a Světlá nad Sázavou za laskavou součinnost poskytnutou při mém dotazníkovém šetření.
V neposlední řadě děkuji mé sestře MUDr. Petře Mainzerové, mému příteli Jakubovi Martincovi a celé své rodině za pomoc a podporu při zpracování celé práce.

Obsah

Úvod ... 3

1. Nepodmíněný trest odnětí svobody ... 5

1.1. Pojem nepodmíněného trestu odnětí svobody ... 5

1.2. Účel nepodmíněného trestu odnětí svobody ... 6

2. Historický exkurz ... 8

3. Trest odnětí svobody a současná právní úprava ... 11

3.1. Ústavněprávní aspekty ... 11

3.1.1. Ústava ČR ... 12

3.1.2. Listina základních práv a svobod ... 12

3.2. Trestněprávní aspekty ... 13

3.2.1. Trestní zákoník a zákon o soudnictví ve věcech mládeže ... 13

3.2.2. Trestní řád ... 15

3.2.3. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody ... 16

3.2.4. Řád výkonu trestu odnětí svobody ... 17

4. Druhy nepodmíněných trestů odnětí svobody podle délky jejich trvání ... 18

4.1. Krátkodobé tresty odnětí svobody ... 19

4.2. Dlouhodobé tresty odnětí svobody ... 20

4.3. Výjimečný trest odnětí svobody ... 21

5. Výkon trestu odnětí svobody ... 22

5.1. Věznice ... 23

5.1.1. Věznice s dohledem ... 25

5.1.2. Věznice s dozorem ... 26

5.1.3. Věznice s ostrahou ... 26

5.1.4. Věznice se zvýšenou ostrahou ... 27

5.1.5. Věznice pro mladistvé ... 28

5.1.6. Vazební věznice ... 29

5.1.7. Typy věznic podle provozovatele 30
5.1.8. Vnitřní diferenciace 32
5.1.9. Zařazování a přeřazování odsouzených do jednotlivých typů věznic 32
5.1.10. Změna právní úpravy diferenciace věznic 35
5.2. Orgány zajišťující výkon trestu odnětí svobody 38
5.3. Průběh výkonu trestu odnětí svobody 42
5.3.1. Přijetí do výkonu trestu odnětí svobody 42
5.3.2. Umístění odsouzeného do konkrétní věznice 43
5.3.3. Komplexní zpráva 44
5.3.4. Program zacházení 45
5.3.5. Odklad výkonu trestu odnětí svobody 48
5.3.6. Přerušení výkonu trestu odnětí svobody 49
5.3.7. Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody 50
5.4. Práva a povinnosti odsouzených 51
5.4.1. Práva odsouzených 53
5.4.2. Povinnosti odsouzených 68
5.5. Zaměstnávání a vzdělávání odsouzených 69
5.5.1. Zaměstnávání odsouzených 69
5.5.2. Vzdělávání odsouzených 73
5.6. Další poznatky z dotazníkového šetření 76
Závěr 79
Přehled použitých zkratek 82
Seznam použité literatury a pramenů 83
Příloha 86
Abstrakt 87
Abstract 88
Klíčová slova 90

Úvod

Téma diplomové práce s názvem "Nepodmíněný trest odnětí svobody" jsem si vybrala z důvodu mého blízkého vztahu k trestnímu právu po celou dobu svého studia, a rovněž proto, že je to téma velmi často diskutované, ať už odbornou, nebo i laickou veřejností. Většina lidí, zdá se, má konkrétní a vyhraněný názor na tuto problematiku. Laická veřejnost se staví do role soudců a neustále hodnotí, kdo dostal krátký a kdo naopak moc dlouhý trest a že by se různé věci daly dělat lépe, pokud by se chtělo. Já tento názor nesdílím a před vynášením soudů, co by se dalo dělat lépe, se raději prvně zamyslím nad tím, zda jsem schopna navrhnout já sama podobu těchto konkrétních změn. Přesně proto jsem se rozhodla psát práci na téma nepodmíněný trest odnětí svobody. Ráda bych pronikla do větších hlubin této problematiky a více se o ní dozvěděla, abych následně byla schopná lépe argumentovat v diskusích na toto téma a nakonec i možná sama přišla s konstruktivním návrhem změn a nových řešení.

Nepodmíněný trest odnětí svobody je v našem právním řádu nejpřísnější sankcí. Je prostředkem ultima ratio, a jeho uložení by tak mělo přicházet až jako poslední možnost. Postihuje jedno ze základních práv člověka, a to jeho osobní svobodu. Nemá však pouze funkci represivní – zároveň se snaží chránit společnost před nenapravitelnými delikventy a působit na vězněné osoby, aby vedly pro příště řádný život. Úkol nepodmíněného trestu odnětí svobody, a potažmo tedy zákonodárců a příslušníků Vězeňské služby České republiky, je to opravdu nesnadný, neboť skloubit tolik funkcí dohromady není snadným úkolem.

Cílem mé práce je pokud možno komplexně zmapovat právní úpravu týkající se nepodmíněného trest odnětí svobody a zabývat se především praktickou stránkou celé věci. Ráda bych si rovněž nově nabyté poznatky porovnala s mými zjištěními z dotazníkového šetření, tedy porovnala teorii a praxi ohledně trestu odnětí svobody. V první části práce bych se ráda zabývala nepodmíněným trestem odnětí svobody jako teoretickým institutem trestního práva a jeho pojmem a účelem. Druhá část práce se pro lepší pochopení tohoto institutu bude věnovat jeho stručné historii. Část třetí bude věnována právní úpravě nepodmíněného trestu odnětí svobody de lege lata z pohledu ústavněprávního i trestněprávního a v následující čtvrté části pak rozdělím trest odnětí svobody na krátkodobý a dlouhodobý a uvedu jejich znaky a vzájemné rozdíly. Pátá a nejrozsáhlejší část se bude zabývat výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody s akcentem na práva odsouzených a péči o ně.

Celou prací budou prostupovat mé praktické poznatky získané ze dvou osobních návštěv vazebních věznic Praha-Pankrác a Praha-Ruzyně a především z mého dotazníkového šetření v celkem šesti věznicích České republiky. Mezi věznice, které jsem požádala o spolupráci, a které mi vyhověly, patří Vazební věznice Praha-Pankrác, Vazební věznice Praha-Ruzyně, Věznice Valdice, Věznice Mírov, Věznice Plzeň a Věznice Světlá nad Sázavou. Jejich výběr jsem prováděla na základě svých doposud nabytých znalostí o těchto věznicích, rovněž s přihlédnutím k jejich pověsti a velikosti. Věznici Světlá nad Sázavou jsem oslovila, abych získala poznatky také od odsouzených žen.

Do výše uvedených věznic jsem rozeslala celkem 95 dotazníků, z nichž 20 bylo určeno pro odsouzené ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou. Návratnost dotazníků z ženské věznice byla stoprocentní, z ostatních věznic se vrátilo celkem 69 ze 75 zaslaných dotazníků. Celkový počet respondentů mého dotazníkového šetření tak činí 89 osob napříč různými věkovými kategoriemi. Otázky se týkaly zejména obecných údajů o každé osobě, jako např. věk, nejvyšší dosažené vzdělání, celková délka trestu a trestný čin, za který byla daná osoba odsouzena, zda je osoba kuřákem nebo jestli užívá jiné návykové látky, a dále problematiky navštěvování odsouzených, nákupu potravin a věcí osobní potřeby, zasílání peněz do věznice, zaměstnávání a vzdělávání a uspokojování jejich kulturních a duchovních potřeb. Odsouzení se rovněž měli možnost vyjádřit, s čím jsou ve výkonu trestu nejvíce nespokojeni a jaké jsou jejich plány do budoucna, až věznici opustí.

Odpovědi vždy uvádím a vyhodnocuji v příslušné části diplomové práce, která se dané problematiky dotýká, aby čtenář měl vždy možnost srovnání teoretické úpravy s výsledky mého šetření. Ostatní zjištění, která se tematicky vymykají institutům rozebíraným v jednotlivých kapitolách této práce, nebo pro ně nejsou tak důležitá (např. věk respondentů nebo to, zda jsou kuřáky), jsou zařazena na její konec.

1. Nepodmíněný trest odnětí svobody

1.1. Pojem nepodmíněného trestu odnětí svobody

K lepšímu uchopení pojmu „nepodmíněný trest odnětí svobody“ je nutné na tomto místě nejprve stručně vymezit pojem trestu. Trestem se obecně rozumí zákonem stanovený právní následek za konkrétní protiprávní jednání. Trest spočívá v právní újmě, která je pachatelem trestného činu pociťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána.[1] U trestu však nejde pouze o újmu způsobenou pachateli; jedná se zároveň o vyslovení společenského odsudku pachatelem spáchaného trestného činu ze strany státu a společnosti, tedy o jakési sociálně etické odsouzení pachatele a jeho činu, vyjadřující zavrženíhodnost pachatelova jednání, deklarující solidaritu s obětí trestného činu a potvrzující platnost dané normy, která byla pachatelem trestného činu porušena.[2]

Trest odnětí svobody pak můžeme rozdělit na podmíněný a nepodmíněný. Někteří autoři však hovoří o podmíněném trestu odnětí svobody jako o samostatném druhu trestu. Jejich názor je podpořen i tím, že podmíněné odsouzení je vymezeno v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže jako samostatný druh trestního opatření. [3]

Někdy bývá rozlišován také trest odnětí svobody jako trest primární a sekundární. TOS jako trest primární je vyslovený rozsudkem. TOS jako trest sekundární přichází v úvahu v případě, že soud vysloví rozsudkem jiný trest, avšak tento trest není vykonán způsobem, který zákon předvídá; sekundární TOS tak v tomto případě zajišťuje prosazení soudem vysloveného výroku o trestu jiným způsobem.[4] Jako příklad TOS jako trestu sekundárního lze uvést např. uložení trestu obecně prospěšných prací, které odsouzený zaviněně ve stanovené lhůtě nevykoná, a tak soud přistoupí k uložení sekundárního TOS, resp. k přeměně trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody dle § 65 odst. 2 písm. c) TZ.

Nepodmíněný trest odnětí svobody jakožto sankci postihující osobní svobodu člověka je možné charakterizovat jako trest univerzální, tedy takový, který lze uložit za každý trestný čin uvedený v TZ; někdy ho lze uložit jako trest jediný, jindy je pouze jednou z možných alternativ potrestání pachatele. Charakteristika nepodmíněného trestu odnětí svobody jako

[1] JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 379
[2] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I.: Komentář, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 495
[3] JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 388
[4] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 58

trestu univerzálního však v žádném případě neznamená, že má být bez dalšího ukládán v případě spáchání každého trestného činu. Naopak má subsidiární povahu a je prostředkem ultima ratio a jako takový má být ukládán pouze v případě, nelze-li účelu trestu dosáhnout uložením některých z alternativních trestů, které přichází v konkrétním případě v úvahu. Konkrétním projevem subsidiární povahy trestu odnětí svobody je ustanovení § 38 odst. 2 TZ, které obecně pro tresty stanoví, že tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější, a rovněž ustanovení § 55 odst. 2 TZ, týkající se již konkrétně trestu odnětí svobody, a které stanoví, že za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život.

Nepodmíněný trest odnětí svobody je rovněž trestem nejpřísnějším. Stojí na vrcholu hierarchie trestů a v nejvyšší míře zasahuje do základních práv a svobod pachatele, především do jeho osobní svobody, které je pachatel zpravidla dočasně zbaven. Při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody však dochází k omezení i dalších práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod, mezi která bez pochyby patří například svoboda pohybu a pobytu, právo svobodně se sdružovat či shromažďovat nebo právo podnikat.

I přes dnešní snahu neustále zvyšovat četnost ukládání a tedy i význam alternativních trestů na úkor NTOS je však tento trest i nadále považován za trest nezastupitelný. V každé společnosti totiž existují a s nejvyšší pravděpodobností i nadále budou existovat osoby, jejichž náprava a následná resocializace je téměř nemožná, a není tedy jiný způsob jak chránit společnost, než trvat na uložení NTOS.[5]

1.2. Účel nepodmíněného trestu odnětí svobody

Z hlediska zkoumání účelu trestu se historicky vyvinuly dvě základní koncepce. Jsou to teorie absolutní na jedné straně, reprezentovaná především teorií odplaty, a teorie relativní na straně druhé, reprezentovaná například teorií prevence.[6] Jelikož obě tyto teorie trpí určitými nedostatky, vyvinula se ještě teorie třetí, tzv. teorie smíšená.

[5] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 90
[6] ANZENBACHER, A.: Úvod do filosofie. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 264

O výše uvedených teoriích by se dalo hovořit na mnoha stranách této práce, to ovšem není jejím bezprostředním cílem, a tak se pokusím tyto teorie shrnout v pár větách i přesto, že tím dojde k jejich značnému zjednodušení.

Teorie absolutní vycházejí z myšlenky, že se trestá proto, že bylo pácháno zlo. Mezi teorie absolutní se, jak je již výše uvedeno, řadí především teorie odplaty. Tuto teorii zastával především Aristoteles, T. Akvinský, I. Kant, G. W. F. Hegel a další. Mezi základní myšlenky teorie odplaty patří zejména to, že trest je nutným předpokladem naplnění spravedlnosti, která byla porušena protiprávním jednáním pachatele, že trest vyrovná bezpráví a odplatou se znovu obnoví spravedlnost ve společnosti.[7]

Teorie relativní naopak rozvíjejí myšlenku, že trest nastupuje proto, aby nebylo nadále pácháno zlo. Teorie prevence spatřuje smysl trestu především v ochraně společnosti a v převýchově pachatele. Za její představitele lze označit například F. von Liszta či C. Lombrosa.[8]

V neposlední řadě existují teorie smíšené, nebo tzv. slučovací, které se snaží o odstranění nedostatků obou dříve zmíněných teorií a současně o propojení jejich určitých aspektů, kterými jsou především odplata za spáchaný čin a náprava pachatele.[9]

Účel trestu v obecné rovině není v současně platné právní úpravě vyjádřen, tak jak tomu bylo v zákoně č. 140/1961, trestní zákon; dle důvodové zprávy k TZ je vymezení účelu trestu přenecháno trestněprávní nauce. V samotném TZ je pak účel trestu vyjádřen zejména prostřednictvím uvedení základních zásad trestání, kterými jsou zejména zásada zákonnosti, přiměřenosti a individualizace použitých sankcí, zásada personality sankce, neslučitelnosti určitých druhů sankcí či zásada humanity sankcí.[10]

Česká trestněprávní nauka a praxe vychází převážně ze smíšených teorií, které vždy spojují dva dílčí účely či cíle trestu, a to požadavek spravedlivého závažnosti trestného činu odpovídajícího trestu a požadavek pozitivního působení na pachatele trestného činu i na

[7] JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 380
[8] Tamtéž, str. 381
[9] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995, str. 8
[10] Vládní návrh č. 410/0 na vydání zákona trestní zákoník, Důvodová zpráva k § 37 trestního zákoníku, In: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR – Digitální depozitář. [online] 2008 [cit. 2016-06-16] Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0

ostatní občany. Hlavním účelem trestu dle profesora Šámala je „ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, která se uskutečňuje prostřednictvím speciální (individuální) a generální prevence; do takto chápaného účelu trestu se zároveň promítá i myšlenka odplatného trestu, když je zdůrazňováno, že při ukládání trestu je nutno respektovat závažnost trestného činu, tedy hledisko odplatné.“[11]

Pokud tyto dílčí cíle či účely platí u všech trestů v českém trestním právu obecně, pak tím spíše platí u nepodmíněného trestu odnětí svobody, kde se zejména individuálně represivní složka projevuje nejvíce. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody má své speciální ustanovení o účelu výkonu trestu odnětí svobody (§ 1 odst. 2 ZVTOS), které stanoví, že jeho účelem je prostředky stanovenými ZVTOS působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Dále je dle tohoto ustanovení účelem výkonu NTOS chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti. Toto ustanovení je dle mého názoru realistické a úsporné, neboť bere v potaz reálné možnosti působení na odsouzené osoby při výkonu trestu odnětí svobody.

2. Historický exkurz

Na tomto místě bych ráda věnovala několik odstavců stručnému shrnutí vývoje trestu odnětí svobody a jeho výkonu na našem území. V průběhu vývoje společnosti se totiž pohled na smysl a účel trestu obecně razantně měnil, což logicky ovlivňovalo i existenci a podobu samotného TOS. Změny historicky probíhaly v důsledku změn priorit společnosti, posilování autority státní moci, prosazování hodnot humanismu či kladení důrazu na přirozená práva člověka.

Trest odnětí svobody patřil historicky mezi méně užívané druhy trestů. Přednost měly absolutní tresty jako trest smrti nebo tresty tělesné. Ve starověku byl TOS pouze okrajovou formou trestní represe, protože neměl charakter samostatného trestu; představoval pouze prostředek k zabezpečení jiného druhu trestu (např. střežení odsouzeného před výkonem trestu smrti).[12] Trest odnětí svobody se začal častěji užívat až v 18. století, které je díky tomu označováno za počátek moderního evropského trestního systému. Změna nastala především

[11] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I.: Komentář, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 491
[12] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 9

v důsledku humanistických myšlenek takových osobností, jako je např. Jean Jacques Rousseau či John Locke.[13] Starověké „oko za oko, zub za zub“ či středověké mrzačící a odplatné tresty již v novém uspořádání nemají mít místo. Objevuje se trestání, které postihuje jedno ze základních a nejdůležitějších práv člověka, a to sice právo na jeho osobní svobodu.

Trest odnětí svobody si v průběhu 18. a 19. století upevnil své místo a dokonce získal pozici trestu nejužívanějšího. Jako hlavní pilíř trestů si však získal rovněž velkou pozornost odborné veřejnosti, zejména filosofů a právníků. Jedno z nejvýznamnějších a přelomových děl, které mělo veliký vliv na další vývoj moderní penologie a trestního práva, je zajisté dílo Cesara Beccarii z roku 1764 – „O zločinech a trestech“. Na našem území je nutné zmínit Josefa II. a jeho Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně z roku 1787, který nemůže zapřít vliv Beccariových myšlenek a který představuje konkrétní výsledek úsilí osvícenců o vytvoření moderního trestního práva.[14]

Zejména 2. polovina 19. století se i vlivem významného díla Cesara Beccarii vyznačuje snahou o změnu pohledu na trest odnětí svobody, sílí zejména snahy o jeho humanizaci, o slušné zacházení s vězni a o zajištění základních hygienických a zdravotních potřeb vězňů. Do popředí se dostává tzv. progresivní systém výkonu trestu odnětí svobody, podle něhož má být výkon TOS více přizpůsoben svobodnému životu, a to tím, že je rozdělen do několika období, která se liší zejména přísností a mírností či umožněním styku s vnějším světem. Změny mezi těmito stadii by měly záviset především na chování odsouzeného a jeho pracovním výkonu, čímž by měl být dostatečně motivován ke své nápravě.[15] Do popředí se vedle trestu odnětí svobody začínají dostávat také tresty alternativní, zejména pak trest peněžitý.

Co se týče našeho území a vývoje právní úpravy trestu odnětí svobody a jeho výkonu, v roce 1852 byl přijat trestní zákon č. 117 ř. z., který stanovil jako trest za spáchání zločinu trest smrti či trest odnětí svobody v žaláři. Zákon rozlišoval žalář a těžký žalář, a to podle způsobu výkonu TOS (např. zákaz komunikace s jinými osobami než s dozorci bez

[13] LYONS, L. Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost. 1. české vydání. Praha: Svojtka & Co., 2004, str. 103
[14] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 12
[15] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 63 – 64

výslovného povolení v těžkém žaláři).[16] Tento zákon platil na českém území i po vzniku Československé republiky, neboť byl převzat do českého právního řádu recepční normou č. 11/1918 Sb. z. a n.

Po roce 1945 byla oblast vězeňství upravena několika dekrety prezidenta republiky; otázky vězeňství vyžadující jednotné řízení a dozor byly svěřeny Ministerstvu spravedlnosti. V některých věznicích a trestních ústavech byly zřízeny zvláštní nucené pracovní tábory určené pro výkon trestu delšího než pět let.[17]

V roce 1950 byl přijat nový trestní zákon č. 86/1950 Sb., který sjednotil trestní právo hmotné a vyznačoval se značnou represí. Trest odnětí svobody bylo možné uložit na doživotí, nebo na dobu nejvýše 25 let.[18] Vykonával se v trestních ústavech, soudních věznicích nebo v pracovních útvarech, a šlo-li o vojenskou osobu v činné službě, též ve vojenských kárných útvarech. Účelem trestu přestalo být vyloučení pachatele ze společnosti, naopak nápravu pachatele měla zajistit kolektivní práce spojená s vědomím vlastní užitečnosti a změna prostředí.[19] Novelou trestního zákona účinnou k 1. 1. 1957 byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí; nově měl být místo něj ukládán trest odnětí svobody na 25 let.

Důležitým momentem pro moderní trestní právo bylo přijetí zákonů č. 140/1961 Sb. a 141/1961 Sb., tedy trestního zákona a trestního řádu. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zahrnoval úpravu trestního práva hmotného na našem území po dobu téměř padesáti let. Byl mnohokrát novelizován a přizpůsobován aktuálním společenským poměrům. V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody je však důležité připomenout rovněž přijetí samostatného zákona upravujícího výkon TOS, a to zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Trest se vykonával v nápravně výchovných ústavech Ministerstva vnitra (do gesce Ministerstva spravedlnosti přešla tato problematika až v roce 1968). Výkonem TOS byl sledován účel zabránit odsouzenému v páchání další trestné činnosti a soustavně jej vychovávat k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka.[20]

[16] Tamtéž, str. 18
[17] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 66
[18] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 29
[19] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 67
[20] Tamtéž, str. 68

Demokratické změny po roce 1989 umožnily odhalit značnou deformaci vězeňství, k níž došlo za totalitního režimu. Potřeba reformních změn byla popsána v Koncepci rozvoje vězeňství z roku 1991, která sledovala za cíl depolitizaci, demilitarizaci, decentralizaci a humanizaci vězeňství.[21] Problémy, na které poukázala tato koncepce, byly zejména přeplněné věznice, zastaralé ústavy pro výkon trestu odnětí svobody, nevyhovující vybavení cel, nevhodné prostory pro pracovní činnosti, nedostatečně kvalifikovaný personál či chybějící postpenitenciární péče.[22] Cílem bylo vytvoření takových podmínek výkonu trestu, ve kterých budou respektována základní lidská práva odsouzených, především jejich lidská důstojnost, a kde bude vytvořen prostor pro resocializaci odsouzených a umožněn jejich návrat do společnosti. Tato reforma byla uskutečňována postupnými kroky, kterými byly především novelizace zákona č. 59/1965 Sb., a vyvrcholila přijetím nového zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který je účinný dodnes.

V žádném případě však přijetí tohoto zákona neznamená ukončení procesu modernizace vězeňství, o čemž svědčí již celkem 20 novelizací tohoto zákona (bráno k 1. 1. 2017), či další dvě navazující koncepce rozvoje českého vězeňství z let 2005 a 2015. Druhá v pořadí, tedy Koncepce vězeňství do roku 2025, je pokládána za historicky první systémovou aktivitu, která pojímá vězeňství v širším pojetí a neomezuje se pouze na Vězeňskou službu. Tato Koncepce si klade ambiciózní cíle, jako např. zvýšení skutečné zaměstnanosti vězňů, vyřešení otázky zdravotnictví ve věznicích, efektivní náplň programů zacházení či participace na vytvoření systému následné péče a její přesah do samotného výkonu trestu, avšak až následující roky ukáží, nakolik se je podaří zrealizovat.[23]

3. Trest odnětí svobody a současná právní úprava

3.1. Ústavněprávní aspekty

Nejdůležitějšími právními předpisy zasahujícími do úpravy trestu odnětí svobody, resp. pravidel pro jeho ukládání a jeho výkonu, jsou ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky a usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

[21] Tamtéž, str. 69
[22] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 99
[23] Tamtéž, str. 105 – 106

3.1.1. Ústava ČR

Mezi základní ustanovení, která se svým obsahem dotýkají trestněprávní problematiky, patří čl. 2 odst. 4 Ústavy, který stanoví, že „každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“[24] Obdobné ustanovení je obsaženo v čl. 2 odst. 3 LZPS, ovšem s tím rozdílem, že se neomezuje pouze na občany České republiky, nýbrž je určeno všem lidem. Dále je na tomto místě možné zmínit čl. 4, který stanoví, že „základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci“[25], čímž tento článek pokládá základy ochrany základních práv a svobod nezávislými a nestrannými soudy.

Ústava dále ve svých ustanoveních upravuje zejména otázky hmotněprávní exempce poslanců a senátorů (čl. 27 odst. 1, 2) a procesněprávní exempce soudců Ústavního soudu (čl. 86). Již uloženého trestu, tedy i trestu odnětí svobody, se může dotknout právo prezidenta republiky udílet amnestii (čl. 63 písm. j) či milost (čl. 62 písm. g a čl. 63 písm. j). Pro obsah této diplomové práce má pak největší význam zejména ustanovení čl. 62 písm. g), tedy že prezident republiky odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem (tzv. agraciace) a zahlazuje odsouzení (tzv. rehabilitace). Následně je možné zmínit čl. 65, který vylučuje možnost zadržení a trestního stíhání prezidenta republiky po dobu výkonu jeho funkce.

Velmi důležitým pramenem trestního práva je v neposlední řadě i čl. 10, který stanoví, že „vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“[26] Jako příklady nejvýznamnějších mezinárodních smluv významných pro obor trestního práva bych mohla jmenovat Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluvu o právech dítěte či Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.[27]

3.1.2. Listina základních práv a svobod

V případě spáchání trestného činu trestně odpovědným pachatelem vzniká trestněprávní vztah mezi pachatelem trestného činu a státem, resp. orgánem činným v trestním

[24] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky
[25] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky
[26] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky
[27] JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 51

řízení, přičemž obsahem tohoto vztahu je mimo jiné právo státu na potrestání pachatele, a zároveň povinnost pachatele podrobit se tomuto trestu. Povinnosti lze však, jak stanoví Listina základních práv a svobod ve svém čl. 4 odst. 1, ukládat pouze na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Dále je při ukládání trestu nutné respektovat zásadu nullun crimen sine lege, nulla poena sine lege, která je v Listině základních práv a svobod vyjádřena v čl. 39, tedy že „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“[28]

Mezi další ustanovení Listiny základních práv a svobod důležitých pro obor trestního práva patří čl. 6 odst. 3, který zakotvuje obecný zákaz trestu smrti, ustanovení čl. 7 odst. 2, který zakazuje mučení a podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu nebo ustanovení čl. 8, které stanovuje pravidla pro omezování osobní svobody. Z trestněprocesního hlediska je velmi důležitý čl. 40, který zakotvuje princip ne bis in idem či zásadu nullum crimen sice lege praevia.[29]

3.2. Trestněprávní aspekty

3.2.1. Trestní zákoník a zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Základním právním předpisem trestního práva dospělých je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který se dělí na část obecnou a zvláštní. Obecná část obsahuje ustanovení společná pro všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části, zejména ustanovení o působnosti trestních zákonů, o základech trestní odpovědnosti, o trestních sankcích a v neposlední řadě také ustanovení výkladová.

Pro tematické zaměření této práce je z obecné části TZ nejdůležitější hlava pátá nazvaná trestní sankce. Právě ze systematiky hlavy páté části první TZ plyne dělení trestních sankcí na tresty a ochranná opatření a rovněž jsou díky této systematice znatelné podobnosti a rozdíly mezi těmito dvěma základními druhy trestních sankcí. V hlavě páté jsou stanoveny obecné zásady pro ukládání trestů a rovněž zde nalezneme demonstrativní výčet polehčujících a přitěžujících okolností. Oddíl 4 hlavy páté obsahuje velice důležité ustanovení § 52, kde je uveden taxativní výčet druhů trestů, mezi nimiž samozřejmě nechybí ani trest odnětí svobody.

[28] Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
[29] JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 32, 50

Oddíl 5 hlavy páté se pak zabývá základy výkonu trestů a v ustanovení § 55 odst. 3 nalezneme odkaz na jiný právní předpis, podle kterého se vykonává nepodmíněný trest odnětí svobody ve věznicích. Tímto předpisem je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody musí soud přihlížet k hmotněprávním pravidlům obsaženým v obecné části TZ. Obecná pravidla platná pro ukládání obou druhů trestních sankcí jsou obsažena v ustanovení § 37 TZ, kde se stanoví, že trestní sankce lze ukládat pouze na základě trestního zákona, a že pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce, nebo takové sankce, jejichž výkonem by byla ponížena lidská důstojnost; toto pravidlo je obdobou pravidla zakotveného na ústavní úrovni v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Ustanovení § 38 TZ pak zakotvuje přiměřenost trestních sankcí, která se posuzuje zejména „s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele“[30], a dále subsidiaritu trestních sankcí méně postihujících pachatele vůči trestním sankcím pro pachatele citelnějším.

Obecné zásady pro ukládání trestů jsou stanoveny v hlavě páté TZ, díle 2, oddílu 1. Soud jako k jedné z věcí při stanovení druhu trestu a jeho výměry vždy přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, jejichž kritéria jsou demonstrativně stanovena v ustanovení § 39 odst. 2 TZ. Oddíl 5 téže hlavy pak konečně stanoví již velice konkrétní pravidla pro ukládání jednotlivých druhů trestů, přičemž nepodmíněného trestu odnětí svobody se týkají pravidla obsažená v ustanoveních § 55 - § 59 TZ.

Pro institut nepodmíněného trestu odnětí svobody má však velký význam i zvláštní část TZ, jelikož tento trest lze pachateli trestného činu uložit vždy pouze v rámci trestní sazby stanovené právě ve zvláštní části TZ u každého trestného činu zvlášť. Ani toto tvrzení však není platné absolutně, neboť při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody je možné, aby soud použil některá z ustanovení obecné části TZ o mimořádném zvýšení či naopak snížení trestu odnětí svobody.

Důležitým právním předpisem, který nelze na tomto místě opomenout, je zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Tento předpis obsahuje právní úpravu podmínek odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, úpravu opatření ukládaných za takové protiprávní činy, a úpravu

[30] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

postupu, rozhodování a výkonu soudnictví ve věcech mládeže, tedy úpravu hmotněprávní i procesněprávní. Ve vztahu k TZ je tento zákon v poměru subsidiarity (§ 1 odst. 3 ZSVM). V případě mladistvých osob nehovoříme o trestech, nýbrž o opatřeních, která jsou trojího druhu: ochranná, výchovná a trestní. Nepodmíněné odnětí svobody je nejpřísnějším trestním opatřením, jak plyne mimo jiné ze systematického výkladu § 24 odst. 1 ZSVM. Trestního opatření odnětí svobody se dále týká § 31 ZSVM, který ve svém prvním odstavci stanoví způsob určení trestní sazby pro mladistvé, ve druhém odstavci pak zakotvuje zásadu subsidiarity pro uložení tohoto trestního opatření a v odstavci čtvrtém stanovuje zásadu odděleného výkonu nepodmíněného odnětí svobody mladistvých od ostatních odsouzených. Ustanovení § 76 ZSVM nakonec stanoví, že výkon trestního opatření odnětí svobody upravuje zvláštní zákon, kterým je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody; § 60 a násl. ZVTOS pak obsahuje odlišnosti výkonu trestu právě u mladistvých odsouzených.

3.2.2. Trestní řád

Zákon č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád) má pět částí. Na rozdíl od trestního práva hmotného nebylo trestní právo procesní doposud rekodifikováno, proto je stále nejdůležitějším předpisem trestního práva procesního mnohokráte novelizovaný trestní řád z roku 1961.

O trestu odnětí svobody se v TŘ hovoří na mnoha místech. Nejčastěji slouží délka trestu odnětí svobody, případně dolní či horní hranice trestu odnětí svobody, která je pro daný trestný čin stanovena zákonem a do které lze v konkrétním případě pachateli trestného činu uložit trest odnětí svobody, jako měřítko pro posouzení situace, zda lze nějakého trestněprocesního postupu nebo nástroje užít, či nikoliv. Jako příklad je možné uvést § 17 TŘ, který stanoví pravidlo pro věcnou příslušnost, a to sice že „krajský soud koná v prvním stupni řízení o trestných činech, pokud na ně zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest.“[31]

Jako další příklady lze uvést ustanovení § 36 odst. 3 TŘ, které váže na maximální zákonem stanovenou délku trvání trestu odnětí svobody institut nutné obhajoby, ustanovení § 179a TŘ, kde je zákonná výše trestu odnětí svobody jednou z podmínek pro vedení zkráceného přípravného řízení, ustanovení § 265b odst. 2, které stanoví bez dalších podmínek

[31] Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

jako důvod dovolání uložený trest odnětí svobody na doživotí, či v neposlední řadě ustanovení § 314a, kde se opět vyskytuje podmínka maximální výše horní hranice trestu odnětí svobody pro možnost vést řízení před samosoudcem. Ve vztahu k NTOS je rovněž důležité zmínit, že trestním příkazem dle § 314e TŘ není možné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody; zákonodárce tak klade důraz na vedení řádného trestního řízení pro případ, že se jedná o tak závažné jednání, že je za něj v daném případě vhodné a nutné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

TŘ ve své hlavě dvacáté první obsahuje úpravu vykonávacího řízení, oddíl druhý této hlavy je pak věnován výkonu trestu odnětí svobody. Mimo odkaz na zákon o výkonu trestu odnětí svobody obsahují tato ustanovení úpravu týkající se nařízení výkonu trestu (§ 321 TŘ), odklad výkonu trestu (§ 322 a násl. TŘ), rozhodování o změně způsobu výkonu trestu (§ 324 TŘ) přerušení výkonu trestu (§ 325 a násl. TŘ), podmíněné odsouzení (§ 329 a násl. TŘ) podmíněné propuštění (§ 331 a násl. TŘ) nebo například přeměnu trestu odnětí svobody v trest domácího vězení (§ 333b TŘ). Některým z těchto důležitých témat se věnuji v následujících kapitolách této práce.

3.2.3. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů je základním právním předpisem v oblasti výkonu trestu odnětí svobody. Je rozdělen do pěti částí, přičemž obsahově nejbohatší a pro účely této práce nejdůležitější je část první, která nese název „Výkon trestu odnětí svobody“. V této části se zákon zabývá postupně úpravou a vymezením základních pojmů, právy odsouzených, zacházením s odsouzenými, odlišnostmi výkonu trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených a propuštěním z výkonu trestu, což také odpovídá dělení této části na jednotlivé hlavy.

Předmětem úpravy ZVTOS je „výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic“.[32] Výkonem trestu se dle tohoto ustanovení rozumí výkon trestu odnětí svobody, který byl uložen dospělému pachateli dle TZ, ale i výkon trestního opatření odnětí svobody, který byl uložen mladistvému podle ZSVM.[33]

[32] § 1 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
[33] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 1

V § 2 ZVTOS jsou vymezeny hlavní zásady výkonu trestu odnětí svobody. V prvním odstavci tohoto ustanovení je vyjádřena zásada humanismu trestních sankcí a požadavek minimalizace škodlivých účinků uvěznění, ve druhém odstavci jsou pak zakotveny zásady zacházení s odsouzenými, které jsou rozvinuty řadou navazujících ustanovení ZVTOS.[34]

Orgánem zajišťujícím výkon trestu odnětí svobody je v souladu s ustanovením § 3 ZVTOS Vězeňská služba České republiky. Mezi pravomoci Vězeňské služby ČR patří dozor nad odsouzenými, vydávání pokynů a příkazů odsouzeným a používání omezení a donucovacích prostředků, které připouští zvláštní zákon. Tímto zvláštním zákonem je zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, kterým byla Vězeňská služba ČR jakožto ozbrojený bezpečnostní sbor zřízena. O dalších ustanoveních ZVTOS blíže pojednávám v následujících kapitolách této práce.

3.2.4. Řád výkonu trestu odnětí svobody

Velice důležitým právním předpisem z pohledu nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho výkonu je vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. ŘVTOS je rozdělen na tři části a detailně rozvádí a doplňuje jednotlivá ustanovení ZVTOS. Tento předpis je zároveň jedním z těch, se kterými musejí mít odsouzení možnost se seznámit, a to hned po nástupu výkonu trestu, neboť právě ŘVTOS v podrobnostech stanoví jejich práva a povinnosti a další pravidla, jako např. pravidla stravování, ubytování, vystrojování, vycházek, osobní hygieny, osobního volna, korespondence, péče o zdraví, návštěv a mnoho dalších. Rovněž se zde nachází detailní úprava institutu programu zacházení.

Řádem výkonu TOS se však pravidla stanovená pro vězně nevyčerpávají. Další pravidla (či bližší rozvedení právními předpisy zaručených práv) jsou stanovena jednotlivě ve vnitřních řádech věznic, které jsou vydávány každou věznicí samostatně. Tyto předpisy se samozřejmě nemohou odchýlit od výše uvedených obecně závazných právních předpisů v tom smyslu, že by například upřely odsouzeným některá jejich zákonem zaručená práva. Typicky vnitřní předpisy určují rozsah individuální dovolené úpravy cel a ložnic, dny a časy návštěv či minimální sortiment zboží, který musí být v prodejně věznice volně k zakoupení. O vnitřních

[34] Tamtéž, str. 5 - 6

řádech dále blíže pojednávám v úvodní části kapitoly věnované právům a povinnostem odsouzených.

4. Druhy nepodmíněných trestů odnětí svobody podle délky jejich trvání

Na tomto místě bych nejprve v krátkosti shrnula obecná pravidla upravující délku trvání NTOS. Ustanovení § 55 TZ stanoví, že NTOS se ukládá nejvýše na dvacet let. Při stanovení konkrétní výměry NTOS je však vždy nutné přihlédnout i ke speciálně stanoveným sazbám u každého trestného činu, které najdeme ve zvláštní části TZ.

Z obecné horní hranice dvaceti let existují tři výjimky, kdy tato hranice může být prolomena. Jsou jimi:

- výjimečný trest, který je upraven v § 54 TZ; výjimečný trest má podobu jednak trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trestu odnětí svobody na doživotí.
- mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, které je zakotveno v § 59 TZ; toto ustanovení je možné aplikovat v případě recidivy pachatele, který již byl potrestán za spáchání zvlášť závažného zločinu a znovu spáchal tento nebo jiný zvlášť závažný zločin. Takovému pachateli lze uložit trest v horní polovině trestní sazby zvýšené o jednu třetinu.
- ukládání trestu pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny podle § 108 TZ; takovému pachateli se uloží (zde tedy bez možnosti uvážení soudu) trest rovněž v horní polovině trestní sazby zvýšené o jednu třetinu.

Dolní hranice trestu odnětí svobody obecně stanovena není. Ve zvláštní části TZ je buď určena konkrétně pro daný trestný čin, objevuje se však i formulace, kde dolní hranice není určena vůbec.[35] Tak například u trestného činu neposkytnutí pomoci je v § 150 TZ stanoveno, že pachatel „bude potrestán trestem odnětí svobody až na dvě léta“. Z toho teorie odvozuje, že nejkratší doba trvání NTOS může být jeden den.

Trestní zákoník zná i možnost uložení NTOS v délce trvání pod dolní hranicí trestní sazby. Institut mimořádného snížení trestu odnětí svobody je zakotven v § 58 TZ; pro první dva důvody, jejichž existence v konkrétním případě umožňuje soudu postupovat dle tohoto ustanovení, je nutné respektovat omezení stanovená v § 58 odst. 3 TZ, pro další důvody lze již trest odnětí svobody snížit bez omezení. Mezi důvody opravňující soud k postupu dle tohoto

[35] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 352

ustanovení patří například tzv. neomluvitelný právní omyl či nesplnění podmínek krajní nouze nebo nutné obrany. Obecně však platí, že důvody k mimořádnému snížení NTOS musí být mimořádného charakteru, jako například čin spáchaný v afektu, který pominul, vážná nemoc pachatele či vícenásobné polehčující okolnosti. Tuto problematiku rovněž usměrňuje bohatá judikatura Nejvyššího soudu České republiky i soudů jemu předcházejících [36].

4.1. Krátkodobé tresty odnětí svobody

Pojem krátkodobého trestu odnětí svobody je hojně užíván, není však přesně zákonně definován. V teorii se tímto pojmem označují tresty s délkou trvání od jednoho dne až po 6, případně 12, či někdy dokonce 18 měsíců. V praxi pod tímto pojmem chápeme nejčastěji trest odnětí svobody v délce trvání přibližně do 7 měsíců, jak plyne mimo jiné z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR.[37]

V současné době je vedoucím trendem domácí i zahraniční trestní politiky v oblasti krátkodobých trestů odnětí svobody především omezování jejich ukládání a jejich nahrazování tresty alternativními. Děje se tak z důvodů negativních účinků těchto trestů, které převažují nad účinky pozitivními. Hlavními nedostatky krátkodobých trestů odnětí svobody jsou především: nedostatek času na převýchovu pachatele, zároveň však dlouhá doba ke škodlivému působení vězeňského prostředí na odsouzeného; minimální odstrašující účinky pro případné pachatele; diskriminace při ukládání těchto trestů, jelikož jsou ukládány především osobám, kterým nemohl být uložen peněžitý trest pro jeho zřejmou nedobytnost; vysoké náklady na vězeňský systém, který je výkonem těchto trestů velice zatížen, neboť váže většinu kapacity věznic.[38]

U krátkodobých trestů nebývají zpravidla plně realizovány programy zacházení. Dle § 40 ZVTOS se program vůbec nezpracovává v případech, kdy má odsouzený vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce. Realizace programu zacházení totiž vyžaduje

[36] např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. května 2014, sp. zn. 8 Tdo 550/2014, publikovaný pod č. R 24/2015 Sb. rozh. tr., rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 13. června 2012, sp. zn. 7 Tdo 303/2012, publikovaný pod č. R 6/2014 Sb. rozh. tr. či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 8. května 1974, sp. zn. 3 Tz 10/74, publikovaný pod č. R 47/1974 Sb. rozh. tr.

[37] rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. března 2001, sp. zn. 7 Tz 39/2001

[38] ROZUM, J. Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, str. 12

určitou minimální dobu, aby se mohlo na odsouzeného působit a v níž by se odsouzený věnoval jednotlivým aktivitám.[39]

Ohledně účelnosti krátkodobých trestů odnětí svobody však nepanuje ve společnosti naprostá shoda. Objevují se i názory, že trest ve formě krátkodobého trestu odnětí svobody může být v konkrétním případě účelnější a efektivnější, než jiný trest alternativní. I zcela krátké tresty totiž mohou plnit pro některé méně narušené pachatele důležitou odstrašující funkci, přičemž se zároveň nestačí během této krátké doby projevit všechny negativní aspekty pobytu ve věznici.[40] Tomuto názoru je možné přisvědčit, platí však spíše pouze pro malé procento potenciálních pachatelů trestné činnosti, jelikož předpokládá, že pachatelova osobnost je poměrně méně kriminálně narušena.

Nejvyšší soud ČR posuzoval praxi ukládání NTOS soudy nižších stupňů a uzavřel, že prvotrestaným osobám, kterým by podle příslušné zákonné sazby a okolností případu mohl být ukládán TOS do jednoho roku, je ukládán ve většině případů některý z alternativních trestů. Část těchto odsouzených však alternativní trest nepovažuje za dostatečnou výstrahu, a tak u nich dochází k přeměně na krátkodobý NTOS. Lze tedy říci, že nepodmíněný krátkodobý trest odnětí svobody je ukládán takřka výlučně recidivistům.[41] Tato praxe (zjištěná Nejvyšším soudem ČR u většiny obecných soudů) je jistě vyhovující, neboť prvotrestaným osobám by měly být vždy ukládány primárně tresty alternativní.[42]

4.2. Dlouhodobé tresty odnětí svobody

Za dlouhodobý trest odnětí svobody bývá považován trest, jehož doba výkonu přesahuje 5 let. Větší pozornosti se však dostává trestům ještě delším, zejména trestům výjimečným. Dlouhodobé tresty mají na odsouzené významné negativní vlivy, jako jsou např. duševní poruchy vzniklé v důsledku uvěznění. Co se účelu trestu týče, u velmi dlouhých TOS se

[39] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 133

[40] ROZUM, J. Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, str. 103

[41] Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. Února 2014, sp. Zn. Ts 43/2012, Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011, str. 8, 12, 14, uveřejněné pod č. 9/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

[42] ŠÁMAL, P. Nejvyšší soud zhodnotil praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011, In: Trestněprávní revue, Praha: C. H. Beck, č. 9, 2014, str. 199

vyskytuje především snaha o izolaci nebezpečného a aktuálně prakticky neovlivnitelného pachatele od společnosti.[43]

Dlouhodobé NTOS jsou ukládány především recidivujícím pachatelům. V současné době platí totiž doba uloženého NTOS za měřítko závažnosti jednotlivých trestných činů, tedy delší trest je trestem přísnějším. To ovšem neplatí absolutně, neboť opakované ukládání vždy delších trestů není rovněž řešením; je proto na místě vždy spolu s delším NTOS uvažovat i o zvýšení citelnosti trestu v rámci režimu jeho výkonu (např. původní NTOS byl vykonáván ve věznici s dohledem, další trest bude již vykonáván ve věznici s ostrahou).

4.3. Výjimečný trest odnětí svobody

Dle § 52 odst. 3 TZ je výjimečný trest zvláštním typem trestu odnětí svobody. Dle § 54 odst. 1 jím rozumíme jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Uložit výjimečný trest lze jen za spáchání zvlášť závažného zločinu, u něhož to TZ dovolí, a to pouze za současného splnění podmínek stanovených v dalších odstavcích § 54 TZ.

Po zrušení trestu smrti s účinností ke dni 30. června 1990 se trest odnětí svobody na doživotí stal jeho náhradou, a je tak v našem současném právním řádu trestem nejtěžším. I přes to, že trest odnětí svobody na doživotí bývá označován jako „sociální trest smrti“ či „trest smrti po kapkách“ a objevují se i hlasy volající po tom, že jeho ukládání je v rozporu s Úmluvou proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, nebo že je přinejmenším nehumánní, nelze mu minimálně (jako to lze v případě trestu smrti) vytknout, že nerespektuje právo na život. I přesto se však v některých evropských zemích vede bouřlivá diskuse o jeho přípustnosti.[44]

Ve vztahu k právnímu řádu České republiky je na tomto místě vhodné zmínit nález Ústavního soudu I. ÚS 601/04, kterým byla zamítnuta stížnost proti rozhodnutím českých obecných soudů, že se na území České republiky vykonává dlouhodobý TOS uložený soudem Thajského království.[45] Ústavní soud judikoval, že „samotný výkon byť dlouhodobého trestu odnětí svobody, pokud probíhá v prostředí respektujícím lidskou důstojnost, však sám o sobě

[43] BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Praha: IKSP, 2004, str. 144
[44] NAVRÁTILOVÁ, J. Výjimečný trest. Praha: Leges, 2009, str. 21
[45] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 40

není zacházením krutým či nelidským, jestliže není provázen dalšími závažnými (objektivními) nedostatky ve způsobu výkonu takového trestu, jak je v civilizovaném světě standardizován, či důležitými zdravotními a psychickými problémy na straně vězně.“[46]

Veškeré poznatky o dlouhodobých NTOS se tím spíše užijí u trestu výjimečného. Odsouzený je izolován v naprosto specifických podmínkách mnohdy i na desítky let, jeho rodinné vazby bývají často zpřetrhány či alespoň velmi značně postiženy, motivace měnit životní svůj životní postoj je velice oslabena. Rovněž následné začlenění do společnosti je úkolem velice obtížným. S přihlédnutím mimo jiné k těmto důvodům by se tedy v praxi měl výjimečný trest i výjimečně ukládat, měl by být prostředkem ultima ratio.

Zajímavé je, že zejména odsouzení k doživotnímu trestu představují častěji stabilizační prvek ve věznicích, neboť mají zájem na klidném a pokud možno snesitelném plynutí času při výkonu trestu. Zároveň tito vězni nepředstavují riziko pro vězeňský personál či pro spoluvězně, a to i přesto, že nutně byli odsuzujícím rozsudkem hodnoceni jako osoby nebezpečné a ohrožující společnost.[47] Doživotně odsouzení se dle provedených studií lépe ovládají, jsou emočně stabilní, vděční za pracovní příležitost, akceptují se se spoluvězni a chovají se ohleduplně a oproti ostatním vězňům velmi dbají na čistotu.[48]

5. Výkon trestu odnětí svobody

Jak je již výše řečeno, nepodmíněný trest odnětí svobody je nejpřísnějším trestem v systému trestů v českém právním řádu. Již jeho samotná existence působí preventivně na všechny potenciální pachatele trestné činnosti. Pokud je NTOS v konkrétním případě soudem pachateli uložen, není tím ještě bezprostředně zabezpečen jeho účel, neboť pro jeho naplnění je nutné zabezpečit především efektivní výkon tohoto trestu, k čemuž slouží celý český vězeňský systém.[49]

O právní úpravě nepodmíněného trestu odnětí svobody je již pojednáno v kapitole třetí této práce. Na tomto místě bych se však ráda pozastavila nad pravidly, která jsou vydávána

[46] Nález Ústavního soudu ze dne 21. února 2007, sp. zn. I. ÚS 601/04
[47] BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Praha: IKSP, 2004, str. 145
[48] NAVRÁTILOVÁ, J. Výjimečný trest. Praha: Leges, 2009, str. 100
[49] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 98

organizacemi na mezinárodní či nadstátní úrovni, a která věnují pozornost především podmínkám osob umístěných ve výkonu NTOS a pravidlům pro zacházení s nimi.

Na prvním místě bych zmínila tzv. Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, která vznikla na půdě OSN v roce 1955. Jedná se o soubor pravidel pro zacházení s vězni, přičemž důraz je kladen zejména na ochranu osob ve výkonu NTOS před špatným zacházením ze strany vězeňské služby v rámci kázeňského trestání. Dále se pak Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni dotýkají takových témat, jako je například ubytování, osobní hygiena, ošacení a ložní prádlo, zdravotní služby a další.

Na druhém místě je vhodné zmínit Evropská vězeňská pravidla, která jsou souborem doporučení vydávaných Výborem ministrů členským státům Rady Evropy již od roku 1973, a která jsou od té doby neustále pravidelně aktualizována a doplňována. V těchto pravidlech je obsaženo doporučení pro vlády členských států, aby se ve své legislativě, politice a praxi těmito pravidly řídily a zajistily jejich překlad a co možná nejširší distribuci, zejména mezi soudními orgány, vězeňskými pracovníky a jednotlivými vězni.[50] Tato pravidla jsou evropskými státy respektována, neboť vycházejí z jim společných humanistických hodnot a tradic. Evropská vězeňská pravidla tedy představují nutná základní minimální práva osob ve výkonu NTOS a pravidla pro zacházení s nimi. Obsahují celkem 9 částí, každá z nich je věnována samostatnému tématu.

V části první nalezneme základní principy výkonu NTOS, mezi které jsou řazeny zejména zásady respektování základních lidských práv osob odsouzených, zajišťování výkonu NTOS tak, aby umožnil odsouzeným jejich opětovné začlenění do společnosti nebo například pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly. V dalších částech se pak Evropská vězeňská pravidla zabývají především podmínkami pro výkon trestu, ubytováním odsouzených, osobní hygienou, stravováním, stykem s vnějším světem, prací, vzděláváním a dalšími tématy. Na závěr je vyjádřen požadavek aktualizace Evropských vězeňských pravidel, neboť ta se spolu se společností stále vyvíjejí.

5.1. Věznice

[50] Evropská vězeňská pravidla, vydaná jako Doporučení Rec (2006) 2, text dostupný na: *http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/publikace/evropska-vezenska-pravidla-2006*

Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody probíhá v souladu s ustanovením § 5 odst. 1 ZVTOS ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Věznice a vazební věznice jsou organizačními jednotkami Vězeňské služby a zřizuje, popř. zrušuje je ministr spravedlnosti. V čele každé věznice stojí její ředitel, který je jmenován a odvoláván generálním ředitelem Vězeňské služby.[51] V České republice se v současné době nachází celkem 35 věznic, z toho 10 věznic vazebních a 2 detenční ústavy, jak plyne i z přiloženého obrázku č. 1:

Obrázek č. 1 – Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů v ČR, Vězeňská služba České republiky[52]

U věznic můžeme rozlišovat tzv. vnější a vnitřní diferenciaci. Co se vnější diferenciace týče, věznice se v souladu s ustanovením § 8 odst. 1 ZVTOS člení do čtyř základních typů, a to s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. V teorii lze však věznice členit např. i na otevřené, polootevřené, uzavřené a přísně uzavřené.[53] Ustanovení § 8 odst. 2 dále

[51] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 14
[52] Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů v ČR, Vězeňská služba České republiky, [online]. 1. 5. 2013, [cit. 19. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401
[53] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 356

stanoví, že se vedle základních typů věznic dále zřizují i zvláštní věznice pro mladistvé. Zřízení těchto speciálních věznic je naplněním požadavku specifického přístupu k mladistvým v oblasti výkonu NTOS. Věznice pro mladistvé se již na 4 výše uvedené typy nedělí.

Dělení věznic na 4 základní typy je projevem ochrany vězňů a jejich bezpečnosti uvnitř věznice, rovněž však zajišťuje bezpečnost společnosti. I pro společnost je totiž přínosné, aby se ve věznici nesetkávali pachatelé méně nebezpeční s pachateli více nebezpečnými, a nenavazovali tak nová spojenectví, která by po následném propuštění z věznice mohla vést k dalšímu páchání trestné činnosti, která by navíc mohla být v důsledku nových spojenectví či znalostí nabytých ve věznici ještě závažnější, než v předchozím případě. Důležitým kritériem pro dělení jednotlivých typů věznic je i způsob vnějšího střežení věznice. Komplexní charakteristika jednotlivých typů věznic je detailně uvedena v ust. § 49 – 54 ŘVTOS.

5.1.1. Věznice s dohledem

Nejmírnější režim pro odsouzené platí ve věznici s dohledem, která se v teorii někdy nazývá též otevřená věznice. V tomto typu věznice nejsou užívány speciální stavebně-technické prostředky (např. ploty s ostnatými dráty) ani ozbrojené stráže[54] a je pro něj charakteristické, že osoby ve výkonu NTOS zde mají volný pohyb. Kontrolu a dohled nad odsouzenými zde vykonávají zásadně vychovatelé. Práci mohou odsouzení zpravidla vykonávat mimo věznici; v době, kdy práci nevykonávají, jim dokonce může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici za účelem účasti na kulturních či sportovních akcích nebo bohoslužbách. Návštěvy osob umístěných v tomto typu věznice probíhají zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby ČR; v souvislosti s návštěvou je se souhlasem ředitele věznice dokonce možné věznici dočasně opustit na dobu maximálně 24 hodin.

Takto volný režim přispívá k zachování sociálních vazeb osob ve výkonu NTOS, je však samozřejmě možný pouze u osob, které se dopustily společensky méně škodlivého trestného činu (např. nedbalostně zaviněného) a u nichž lze předpokládat, že tohoto režimu nezneužijí. Ustanovení § 56 odst. 2 písm. a) TZ proto stanoví, že soud zpravidla zařadí do věznice s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

[54] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 25

5.1.2. Věznice s dozorem

Pro věznici s dozorem je již obecně stanoven o něco přísnější režim. I zde však dle § 49 odst. 1 ŘVTOS platí, že nejsou užívány speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. Kontrolu a dohled nad činností odsouzených zde však na rozdíl od věznice s dohledem vykonávají vedle vychovatelů i dozorci. Pohyb osob ve výkonu NTOS ve věznici je zpravidla organizován a dozorován příslušným zaměstnancem Vězeňské služby ČR. Existuje zde však možnost, aby ředitel věznice vybraným vězňům, u nichž existuje předpoklad, že tohoto privilegia nezneužijí, povolil volný pohyb uvnitř věznice. Pracovní činnost odsouzení vykonávají opět zpravidla mimo věznici, ve srovnání s věznicí s dohledem jsou však častěji kontrolováni. Režim návštěv je stejný jako ve věznici s dohledem.

Tento typ věznice je v souladu s § 56 odst. 2 písm. b) TZ zpravidla určen pro pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

5.1.3. Věznice s ostrahou

Věznice s ostrahou má již podstatně přísnější režim než dva výše zmíněné typy věznic. Dle § 49 odst. 2 ŘVTOS jsou zde užívány stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. Ustanovení § 53 odst. 1 ŘVTOS stanoví, že odsouzení se v prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby ČR; ve výjimečných případech může ředitel povolit konkrétním osobám ve výkonu NTOS volný pohyb při plnění pracovních úkolů. Odsouzení pracují zpravidla uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici, a to pod zvýšeným dohledem. Za účasti zaměstnance Vězeňské služby ČR lze organizovat akce mimo věznici pro odsouzené umístěné ve výstupním oddělení, nebo pro odsouzené, u nichž se nepředpokládá zneužití této příležitosti. Co se týče návštěv osob ve výkonu NTOS, konají se pod dohledem, přičemž i zde existuje možnost povolení opustit věznici jednou za dva měsíce nejvíce na 24 hodin, které uděluje ředitel věznice pouze osobám, u nichž se předpokládá, že toho nezneužijí, nebo osobám zařazeným ve výstupním oddělení.

Do věznice s ostrahou se zařazují pachatelé, kteří nebyli zařazeni do předchozích dvou typů věznic, a to buď proto, že nesplňují podmínky pro takové zařazení, nebo proto, že jejich umístění do věznice s mírnějším režimem nebylo shledáno dostatečným.[55]

5.1.4. Věznice se zvýšenou ostrahou

Do tohoto nejpřísnějšího typu věznice jsou zařazování pachatelé s vysokým stupněm narušení, a to především recidivisté, kteří spáchali nejzávažnější trestnou činnost. Věznice se zvýšenou ostrahou se vyznačuje nepřísnějším střežením a zároveň nejširšími omezeními vězněných osob. Tomu odpovídá i složení osob, které jsou do těchto věznic zařazovány – dle § 56 odst. 2 písm. d) TZ se do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí pachatel a) kterému byl uložen výjimečný trest, b) kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, c) kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo d) který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

Jak je již výše řečeno, práva osob zařazených k výkonu NTOS do tohoto typu věznice jsou nejvíce omezena – odsouzení se po věznici pohybují zásadně organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby ČR a ani při plnění pracovních úkolů jim není povolen volný pohyb v prostorách věznice. Práci vykonávají odsouzení zpravidla na pracovištích uvnitř věznice, nebo dokonce přímo v celách. Mimo věznici mohou docházet do zaměstnání pouze ti vězni, u kterých se nepředpokládá, že toho zneužijí. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu zaměstnance Vězeňské služby ČR.

Následující diagram zachycuje počet odsouzených zařazených do jednotlivých typů věznic v letech 2010 – 2014. Nelze si nevšimnout, že zcela jasnou převahu má počet odsouzených zařazených k výkonu NTOS do věznice s ostrahou, následně do věznice s dozorem. Do nejmírnějších a nejpřísnějších typů věznic je zařazen jen zlomek vězňů oproti ostatním dvěma typům věznic. Nízký počet odsouzených osob zařazených k výkonu NTOS do věznice s dohledem je dle mého názoru způsoben současnou snahou soudů ukládat namísto NTOS jiné alternativní tresty, a docílit tak nápravy pachatele jiným způsobem, který náš právní řád umožňuje. Důvodem je rovněž omezení stanovené v § 56 odst. 2 písm. a) TZ, a sice že do tohoto typu věznice se zařazují jen pachatelé nedbalostních přečinů, kteří dosud

[55] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 26

nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Nízký počet odsouzených zařazených do věznice se zvýšenou ostrahou je dle mého názoru způsoben tím, že nejvyšší tresty odnětí svobody a především tresty výjimečné jsou ukládány zejména za trestnou činnost proti životu a zdraví, která je v naší společnosti zastoupena (například ve srovnání s trestnou činností majetkovou či hospodářskou) poměrně méně.

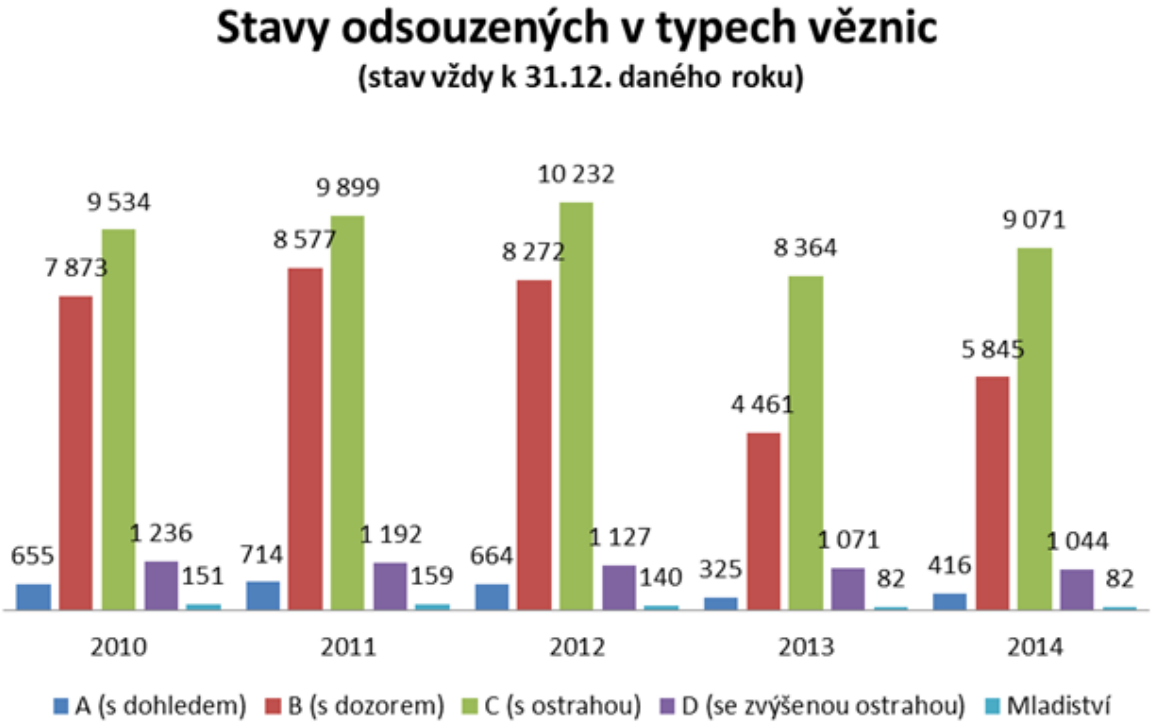

Obrázek č. 2 – Stavy odsouzených v typech věznic, Vězeňská služba České republiky[56]

5.1.5. Věznice pro mladistvé

Jak jsem již uvedla výše, výkon trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody mladistvých pachatelů probíhá ve věznicích pro mladistvé, u kterých nelze hovořit o výše uvedených typech věznic. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje zvláštní úpravu soudnictví pro mladistvé a neponechává při ukládání trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody soudu možnost rozhodovat o zařazení do některého typu věznice.

ZVTOS ve svém § 8 odst. 2 stanoví, že vedle základních typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé. Bližší charakteristiku vnitřního režimu v těchto věznicích pak opět

[56] Stavy odsouzených v typech věznic, Vězeňská služba České republiky, [online]. 12. 2. 2015, [cit. 19. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/vybrane-ukazatele-ve-vyvoji-10189

stanoví ŘVTOS, tentokrát však v ustanovení § 55. Ve vztahu k mladistvým je uplatňován přísný režim, který lze přirovnat k režimu věznice s ostrahou, někdy dokonce až věznice se zvýšenou ostrahou. Je tomu tak proto, že trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody je soudy pro mladistvé ukládáno jako prostředek ultima ratio, proto tedy mladiství, vykonávající toto trestní opatření, jsou osoby s vyšší mírou narušení, které se dopustily provinění s vyšší společenskou škodlivostí, a jako takové musejí být více kontrolovány a omezovány.

Ve věznici pro mladistvé jsou tedy v souladu s výše uvedeným používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených, mladiství odsouzení se ve věznicích pro mladistvé pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby ČR a pracují pod dohledem zpravidla na pracovištích uvnitř věznice. Je zde rovněž možnost organizovat akce pro odsouzené mimo věznici, vždy za současné účasti zaměstnance Vězeňské služby ČR a také návštěvy mladistvých odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu zaměstnance Vězeňské služby ČR.

5.1.6. Vazební věznice

Mimo výše uvedené dělení věznic na 4 základní typy stojí věznice vazební. V České republice se nachází celkem 10 vazebních věznic, vždy ve větších městech jako je například Praha, Brno, Olomouc, Ostrava, České Budějovice a další. Vazební věznice velmi často bývá součástí velkého areálu, kde se nachází rovněž věznice pro výkon NTOS.

Do vazebních věznic se umisťují osoby, na něž byla soudem uvalena vazba, a to z důvodu důvodné obavy, že a) obviněný uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul (§ 67 písm. a) TŘ, tzv. vazba útěková), nebo že b) obviněný bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (§ 67 písm. b) TŘ, tzv. vazba koluzní), nebo že c) obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (§ 67 písm. c) TŘ, tzv. vazba předstižná). Dále jsou vazební věznice nástupním místem pro osoby odsouzené k NTOS, a to podle místa bydliště; až poté bývají odsouzení přemisťováni k samotnému výkonu NTOS do věznice příslušného typu.

5.1.7. Typy věznic podle provozovatele

Věznice dále můžeme členit na veřejné a soukromé. Pod pojmem „soukromá věznice“ si však nelze představit věznici, která by byla plně v rukou soukromého subjektu; stát si ve většině případů ponechává alespoň základní odpovědnost za samotný akt odnětí svobody a naopak se zprošťuje většiny závazků, které plynou ze služeb s výkonem trestu spojených.[57]

V současné době se všechny věznice na území České republiky dají nazvat jako věznice veřejné – jsou zřízeny Ministerstvem spravedlnosti a jejich provoz zajišťuje pouze stát skrze Vězeňskou službu ČR. Ustanovení § 13 ZVTOS však ponechává otevřenou možnost zapojení soukromých subjektů do zajišťování výkonu NTOS. Stanoví totiž, že ministr spravedlnosti může zřídit věznici i v jiném objektu, než který je ve správě Vězeňské služby ČR, pokud s tím vlastník takového objektu souhlasí a pokud uzavře smlouvu o zřízení věcného břemene. Věznici, resp. objekt, ve kterém je zřízena, pak dále spravuje a provozuje vlastník objektu, Vězeňská služba ČR však i nadále odpovídá za její střežení, zacházení s odsouzenými a dodržování zákonných podmínek výkonu trestu.

Při bližším rozboru § 13 ZVTOS však zjistíme, že zákonodárce měl snahu vytvořit obecnou platformu pro zřizování soukromých věznic, nicméně ustanovení je velice obecné a vyvolává mnohé otázky. Tak například stanovením, že vlastník budovy uzavře smlouvu s Vězeňskou službou a nadále pak tuto budovu provozuje a spravuje, vyvstává otázka, zda by následně mohla tuto věznici provozovat i osoba odlišná od vlastníka budovy. Jak uvádí J. Navrátilová: „Je třeba toto ustanovení vykládat tak, že v určitých případech by mělo být možné svěřit výkon těchto činností i jinému subjektu. Důvodem je zejména účel tohoto ustanovení, kterým je umožnit svěření výkonu těchto činností třetí osobě.“[58]

Další otazník vystává nad pojmem „provoz a správa“ objektu. Z důvodové zprávy k ZVTOS vyplývá, že pojmem „provoz a správa“ se má na mysli široká škála možností od pouhého pronájmu objektu bez další činnosti soukromého subjektu, až po převážné zajišťování správy a provozu tímto soukromým subjektem. Záleží tedy vždy na konkrétní situaci a domluvě mezi soukromým subjektem a Vězeňskou službou ČR.

[57] NAVRÁTILOVÁ, J. Soukromé věznice ano či ne? Právní fórum. Praha: ASPI, 2006, 3(6), str. 204
[58] NAVRÁTILOVÁ, J. Výkon trestu odnětí svobody v nestátních objektech. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, 2008, str. 212

Většina věznic v České republice se nachází v historických objektech a v současné době již přestávají svým stavem vyhovovat moderním požadavkům kladeným na věznice. Proto se i v českých poměrech začalo uvažovat o účasti soukromého sektoru na výkonu NTOS v rámci tzv. PPP projektu. „PPP“ je obecně užívanou zkratkou pro partnerství veřejného a soukromého sektoru, převzatou z anglického termínu Public Private Partnership.[59] Podstatou PPP je dlouhodobý smluvní vztah, ve kterém veřejný a soukromý sektor vzájemně sdílejí užitky a rizika vyplývající ze zajištění veřejných služeb nebo veřejné infrastruktury.[60] I přesto, že v zahraničí je tento způsob spolupráce běžný a soukromé věznice mají v jiných státech dlouholetou tradici (typicky Velká Británie, USA či Austrálie), u nás se s tímto fenoménem často nesetkáme. I přesto lze však jmenovat jeden případ, kdy se výstavba soukromé věznice plánovala i v České republice, konkrétně v Rapoticích.

Na konci roku 2006 měla být dle PPP projektu zahájena stavba soukromé věznice na pozemcích v Rapoticích. Soukromý subjekt, který měl být vybrán ve výběrovém řízení, měl věznici navrhnout, postavit, zafinancovat a následně zajistit její provoz a především zaměstnávání odsouzených po vymezené období. Věznice měla stát na pozemku ve vlastnictví Ministerstva spravedlnosti, stát si ji měl na 25 let pronajmout od soukromého subjektu, který ji vystavěl, a po uplynutí této doby mělo dojít k převodu jejího vlastnictví na stát. Ředitelem věznice by byl státní zaměstnanec, jeho zástupcem pak některá osoba jmenovaná soukromým subjektem. Dozor by v souladu s výše uvedeným § 13 ZVTOS měla na starosti Vězeňská služba ČR, běžný provoz spočívající v údržbě či vaření pak soukromý subjekt. Věznice byla plánovaná jako typ věznice s ostrahou a její kapacita měla být 585 osob. Důležitým hlediskem pro výběr soukromého subjektu ve výběrovém řízení byla podmínka zajištění zaměstnání pro alespoň 60 % odsouzených. Celý projekt byl však v roce 2013 zastaven vládou ČR, a tak se ani do budoucna nejeví výstavba soukromých věznic v České republice jako reálná.[61]

[59] BIEDERMANOVÁ, Eva. Je výkon trestu odnětí svobody v nestátních objektech v českých podmínkách reálný? Trestněprávní revue. Praha: C. H. Beck, 2014, 13(5), str. 121
[60] NAVRÁTILOVÁ, J. Výkon trestu odnětí svobody v nestátních objektech. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, 2008, str. 212
[61] BIEDERMANOVÁ, Eva. Je výkon trestu odnětí svobody v nestátních objektech v českých podmínkách reálný? Trestněprávní revue. Praha: C. H. Beck, 2014, 13(5), str. 123 - 124

5.1.8. Vnitřní diferenciace

Vedle dělení věznic navenek mezi sebou na různé typy (vnější diferenciace) rozeznává ŘVTOS ve svém § 39 odst. 5 – 10 rovněž dělení na skupiny v rámci každé jednotlivé věznice (vnitřní diferenciace). Vnitřní diferenciace znamená, že v každé věznici existují 3 prostupné skupiny vnitřní diferenciace, do kterých jsou odsouzení přiřazování na základě svého chování a svých postojů k plnění programů zacházení, ke spáchanému trestnému činu a k samotnému výkonu trestu. Systém vnitřní diferenciace umožňuje individuální přístup k jednotlivým vězňům, a zároveň plní funkci motivačního prostředku k dosahování nápravy odsouzených, neboť účast v první diferenciační skupině s sebou nese mnohé výhody. O zařazování vězňů do jednotlivých skupin, případně o změnách v jejich zařazení rozhoduje ředitel věznice či jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců, kterými jsou psychologové, speciální pedagogové, vychovatelé a sociální pracovníci.

Dle ŘVTOS se do první skupiny vnitřní diferenciace zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem. Druhá skupina vnitřní diferenciace je určena pro odsouzené, kteří částečně plní program zacházení a převážně se chovají a jednají v souladu s vnitřním řádem; tato skupina je rovněž určena zpravidla jako vstupní pro odsouzené nastupující do výkonu trestu. Do třetí skupiny vnitřní diferenciace jsou pak řazeni odsouzení, kteří převážně odmítají přijmout nebo neplní program zacházení, kteří neplní své povinnosti, nebo tací, kteří se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice.

Zařazení do první skupiny vnitřní diferenciace s sebou nese množství výhod, které jsou vždy detailně určeny vnitřními řády každé věznice, většinou se však jedná např. o delší čas pro sledování televize či zvýšení maximální dovolené částky určené pro nákupy ve vězeňském obchodě. Výhodou však v každém případě je vždy vyšší šance na úspěch při žádosti o podmíněné propuštění či o přeřazení do věznice s mírnějším režimem.

5.1.9. Zařazování a přeřazování odsouzených do jednotlivých typů věznic

V rámci jednotlivých podkapitol o čtyřech základních typech věznic uvádím pravidla, na základě kterých soud každého odsouzeného zařazuje vždy do konkrétního typu věznice. Aplikace těchto pravidel však není bezvýjimečná. Soud může užít tzv. moderačního práva, tedy postupovat dle § 56 odst. 3 TZ, který umožňuje zařadit pachatele do věznice jiného typu,

než do které má být podle výše uvedených pravidel zařazen, má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude působení na něj, aby vedl řádný život, v jiném typu věznice lépe zaručeno. Výjimkou je případ, kdy byl odsouzenému uložen NTOS na doživotí; v tomto případě soud odsouzeného zařadí vždy do věznice se zvýšenou ostrahou.

Moderační právo soudu je v tomto případě projevem zásady individualizace trestu – soud může v konkrétním případě odstranit přílišnou tvrdost zákona, která by plynula z užití pravidel uvedených v § 56 odst. 2 TZ, nebo může naopak dopady uloženého trestu na odsouzeného zvýraznit. Je přitom kladen důraz především na výchovný účel trestu, neboť soud má posoudit, zda vzhledem ke stupni a povaze narušení pachatele nemůže být výchovného účelu trestu lépe dosaženo ve věznici jiného typu, než který je předpokládán obecnými pravidly.

Moderační právo však ve své podstatě znamená, že soud může zařadit odsouzeného do kteréhokoliv typu věznice, až na výše uvedenou výjimku při uložení výjimečného trestu na doživotí. Jelikož rozhodovací praxe soudů není v této oblasti příliš jednotná, dochází tak k nežádoucímu jevu, že pachatelé stejných trestných činů s obdobným stupněm a povahou narušení jsou zařazováni do různých typů věznic, což následně působí problémy příslušníkům Vězeňské služby ČR, kteří mají za úkol na odsouzené výchovně působit, avšak skladba odsouzených ve stejném typu věznice se natolik různí, že je jejich úkol v tomto směru velice znesnadněn. Nejen tomuto problému se snaží čelit nově navrhovaná právní úprava, o které blíže pojednávám v následující podkapitole mé práce.

Problematika, která se zařazováním odsouzených úzce souvisí, a to díky orgánu, který o ní rozhoduje, je přeřazování odsouzených. Ustanovení § 10 ZVTOS stanoví, že o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu během výkonu trestu rozhoduje soud podle zvláštního zákona. Zvláštním zákonem se v této souvislosti rozumí TZ a TŘ. Skutečnost, že o přeřazení rozhoduje soud, není nahodilá, nýbrž je odůvodněna tím, že se vlastně jedná o dodatečnou změnu původního odsuzujícího rozsudku, jímž bylo pravomocně rozhodnuto i o zařazení pachatele do věznice určitého typu.[62] Problematikou přeřazování se rovněž zabýval Ústavní soud, který judikoval, že rozhodnutí o přeřazení odsouzeného z jednoho typu věznice do

[62] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I.: Komentář, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 777

druhého je rozhodnutím o trestu za trestný čin, což čl. 40 odst. 1 LZPS svěřuje výlučně do pravomoci soudu, v žádném případě tedy správnímu orgánu.[63]

Možnost přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu během výkonu NTOS je pro odsouzené osoby velikou motivací ovlivňující jejich chování. Jednotlivé typy věznic se totiž, jak již bylo výše uvedeno, podstatně liší v různých oprávněních vězňů, resp. v míře jejich svobody ve výkonu TOS. Mírnější typ věznice totiž velice často znamená možnost volného pohybu v prostorách věznice i mimo ni, dále se zmenšuje rozsah a frekvence kontroly ze strany Vězeňské služby ČR. Ustanovení § 57 TZ možnost přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice limituje tak, že změna typu věznice je možná pouze vždy o jeden stupeň.

O přeřazování do jiného typu věznice rozhoduje dle § 324 odst. 1 TŘ ve veřejném zasedání okresní soud, v jehož obvodu se TOS vykonává, a to na návrh ředitele věznice, státního zástupce, odsouzeného, nebo z vlastního podnětu. Zatímco na návrh ředitele věznice lze dle § 57 TZ rozhodnout o přeřazení odsouzeného do věznice mírnějšího i přísnějšího typu, odsouzený může soudu navrhovat své přeřazení pouze do věznice mírnějšího typu.[64] Odsouzený však může tento návrh podat až poté, co vykonal nepřetržitě alespoň jednu čtvrtinu uloženého trestu, nejméně však šest měsíců (§ 57 odst. 6 TZ); to však neplatí pro odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a vykonává jej ve věznici se zvýšenou ostrahou. Před rozhodnutím o změně způsobu výkonu TOS musí být odsouzený dle § 324 odst. 2 TŘ vyslechnut a proti rozhodnutí soudu o jeho přeřazení je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

Dle § 11 odst. 1 ZVTOS je ředitel věznice povinen podat soudu návrh na přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice, pokud má za to, že přeřazení přispěje k dosažení účelu výkonu trestu. Výše zmíněný návrh podává ředitel věznice zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců, kterými jsou vedoucí oddělení výkonu trestu, vychovatel, psycholog, speciální pedagog a případně další zaměstnanci Vězeňské služby ČR.[65] K tomuto návrhu je ředitel věznice vždy povinen připojit vyhodnocení průběhu a účinnosti programu zacházení, a dále uvést další skutečnosti a označit důkazy, které soud může provést, považuje-li to za potřebné.

[63] Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. listopadu 1994, sp. zn. Pl. ÚS 5/94, uveřejněn pod č. 59, sv. 2 Sb. nál. a usn. ÚS ČR
[64] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I.: Komentář, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 784
[65] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 36

Návrhu na přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem soud dle § 57 odst. 2 TZ vyhoví, pokud chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že přeřazení přispěje k jeho nápravě. Tím se má na mysli zejména slušné chování odsouzeného k ostatním vězňům i k vězeňskému personálu, dodržování pravidel stanovených vnitřním řádem věznice, plnění programu zacházení a rovněž plnění svých povinností, jako je např. nahrazení škody způsobené trestným činem.[66] Soud naopak může rozhodnout o přeřazení odsouzeného do věznice s přísnějším režimem, a to v souladu s § 57 odst. 3 TZ ze dvou důvodů: 1) pokud odsouzený závažným způsobem nebo opakovaně porušil stanovený pořádek nebo kázeň, nebo 2) pokud byl odsouzený pravomocně uznán vinným trestným činem, který spáchal během výkonu TOS.

Trestní zákoník následně stanovuje ve svém § 57 odst. 4 zvláštní úpravu přeřazování odsouzených z věznice se zvýšenou ostrahou. V tomto případě totiž nelze do věznice s (nutně) mírnějším režimem přeřadit odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a který dosud nevykonal alespoň deset let tohoto trestu; u ostatních odsouzených, kteří vykonávají NTOS ve věznici se zvýšenou ostrahou, pak alespoň jednu čtvrtinu uloženého trestu. Další odchylku stanoví § 57 odst. 5 TZ, a to sice že do věznice s dozorem a věznice s dohledem nelze přeřadit odsouzeného, který se má na základě rozhodnutí soudu podrobit ochrannému léčení v ústavní formě, nebo odsouzeného, kterému byl uložen trest vyhoštění.

5.1.10. Změna právní úpravy diferenciace věznic

Dne 3. září 2015 byl Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky předložen vládní návrh zákona, kterým se mění trestní zákoník, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby. Tento vládní návrh vzešel od ministra spravedlnosti JUDr. Roberta Pelikána a jako sněmovní tisk nese označení 588/0.

Z důvodové zprávy k návrhu zákona lze vyčíst důvody změny stávající úpravy. Těmi je zejména snaha o odstranění značných nevýhod, které s sebou stávající právní úprava nese, jako je například skutečnost, že o zařazení odsouzeného do konkrétního typu věznice rozhoduje soud, a to na základě trestněprávních kritérií. Soud navíc může zařadit odsouzeného do jakéhokoliv typu věznice, nejde-li o výjimečný trest. Tím dochází v praxi

[66] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I.: Komentář, 2. Vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 779

k situaci, že každý soud postupuje při zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic rozdílně, takže odsouzení s téměř totožnou charakteristikou osobnosti, identickými kriminogenními riziky a potřebami a stejnou délkou uloženého trestu jsou řazeni do různých typů věznic, což přináší následné problémy při dalším zacházení s vězni.[67]

Další nevýhodou stávající právní úpravy dle důvodové zprávy k návrhu zákona je, že soud může o zařazení odsouzeného do konkrétního typu věznice rozhodovat pouze na základě podkladů, které má k dispozici ke dni svého rozhodnutí; následné chování odsouzeného ve výkonu NTOS a jeho změny v důsledku uplatňování programu zacházení nezohledňuje. Takové informace má k dispozici pouze Vězeňská služba ČR.[68] Podobný problém vzniká při přemísťování vězňů z jednoho typu věznice do druhého. Opět zde totiž rozhoduje soud, který má informace o chování odsouzeného a plnění programu zacházení pouze zprostředkovaně. V neposlední řadě poukazuje důvodová zpráva k návrhu zákona na rozpor současné právní úpravy s doporučením čl. 51.4 Evropských vězeňských pravidel, podle kterého musí být každý vězeň vězněn v takových bezpečnostních podmínkách, které odpovídají aktuálnímu stupni rizika. V souladu se vším výše uvedeným se tak skutečně dle mého názoru jeví jako vhodnější řešení, že by měla napříště o těchto věcech rozhodovat Vězeňská služba ČR.

Jak uvádí Z. Karabec: „Zahraniční zkušenosti jednoznačně ukazují, že dosavadní systém zařazování odsouzených do jednotlivých skupin vnější diferenciace je již překonán a měl by být nahrazen metodou hodnocení rizik a potřeb pachatele v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.“[69] Česká republika je rovněž jedním z posledních států, kde ještě stále o způsobu výkonu NTOS a o jeho změně rozhoduje soud; nová právní úprava je tedy i z tohoto úhlu pohledu nejspíše na místě.

Hlavní navrhovanou změnou je jistě redukce dosavadních 4 typů věznic na 2; nově by měl výkon NTOS probíhat pouze ve věznici s ostrahou, nebo ve věznici se zvýšenou ostrahou. Do věznice s ostrahou dle návrhu zákona soud zpravidla zařadí pachatele, u něhož nejsou splněny podmínky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou. Do věznice se zvýšenou ostrahou

[67] Vládní návrh č. 588/0 na vydání zákona, kterým se mění trestní zákoník, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby, Důvodová zpráva, str. 9. In: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR – Digitální depozitář. [online], 2016 [cit. 22. 10. 2016]. Dostupné z: https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=588

[68] KOZÁK, V. Ke změně zařazování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, 15 (1), str. 19

[69] KARABEC, Z. Trestní politika – vstup do problematiky. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, a.s., 2008, str. 102.

budou zařazováni pachatelé v zásadě stejného okruhu, jako v současně platné právní úpravě, změna má však nastat u pachatelů, kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu – u těchto pachatelů pro příště postačí, pokud se z vazby, výkonu trestu či navíc i ze zabezpečovací detence uprchnout byť i jen pokusili.

Další změnou, která se projeví v § 8 ZVTOS, je, že členění věznic na její (nově pouze 2) typy probíhá podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu. Charakteristika, která oproti stávající právní úpravě přibyla, je právě pojem „režim výkonu trestu“, který prozatím není nikde definován, a zůstává tak otázkou, co se jím rozumí. Ani nově navrhované znění ŘVTOS nám na tuto otázku neposkytuje žádnou uspokojivou odpověď.

Návrh zákona přináší rovněž i novou vnitřní diferenciaci odsouzených, konkrétně ve věznici s ostrahou. ZVTOS ve svém § 12a nově stanoví, že věznice s ostrahou se podle stupně zabezpečení člení na oddělení s nízkým, středním či vysokým stupněm zabezpečení. Do těchto oddělení jsou odsouzení umisťováni podle míry vnějšího a vnitřního rizika; vnější riziko vyjadřuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, zejména s ohledem na trestnou činnost, za kterou mu byl uložen trest, délku trestu a druh zavinění a s přihlédnutím k tomu, zda již byl ve výkonu trestu; vnitřní riziko vyjadřuje míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s ohledem na individuální charakteristiku odsouzeného, v níž se zohledňují zejména povaha jeho trestné činnosti, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestu a hrozba útěku. Pokud je vnější a vnitřní riziko u odsouzeného nízké, zařadí se do oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, pokud je riziko střední, pak do oddělení se středním stupněm zabezpečení a nakonec je-li riziko vysoké, zařadí se odsouzený do oddělení s vysokým stupněm zabezpečení. Ustanovení § 6a novely vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává ŘVTOS, pak vymezuje konkrétně, kteří odsouzení jsou odsouzení s nízkým / středním / vysokým vnějším a vnitřním rizikem.

Touto změnou se však vnitřní diferenciace nevyčerpává. I nadále zůstávají zachovány tzv. prostupné skupiny vnitřní diferenciace. V rámci každého oddělení věznice s ostrahou, a stejně tak ve věznici se zvýšenou ostrahou, zůstává, byť v modifikované podobě, tento další způsob vnitřní diferenciace. Počet prostupných skupin vnitřní diferenciace se nově redukuje ze tří na dvě. Podstata této diferenciace zůstává však stejná – rozhodujícím kritériem pro zařazení do

některé ze skupin je i nadále plnění programů zacházení, a dále také chování, jednání a postoje ke spáchanému trestnému činu, jakož i k výkonu trestu.[70]

Navrhovaná vnitřní diferenciace tak v sobě zahrnuje některé prvky stávající vnější diferenciace, v kombinaci se stávající diferenciací vnitřní. Podstatný rozdíl oproti platné úpravě spočívá v tom, že se v důsledku redukce typů věznic přesouvá značný díl rozhodovací pravomoci soudu na ředitele věznice.[71]

Mezi další navrhované změny patří například změna označení stávajících oddělení na oddíly (přijímací oddíl, nástupní a výstupní oddíl atp.), a to v důsledku zavedení vnitřní diferenciace v podobě oddělení ve věznicích s ostrahou. Dále se nahrazuje dosavadní poradní sbor ředitele věznice tzv. poradní komisí, která má oproti poradnímu sboru navíc v náplni své činnosti i ochranu práv odsouzených.

Cílem návrhu zákona je umožnit adekvátní diferenciaci odsouzených ve výkonu NTOS, a to podle posouzení jejich osobnostních faktorů a jejich trestné činnosti z penitenciárního hlediska.[72] Mělo by tak dojít k prohloubení specializovaného zacházení s odsouzenými, což by mělo následně vést k efektivnějšímu zacházení s odsouzenými, a dlouhodobě rovněž ke snížení míry recidivy.[73] Výhodou navrhované právní úpravy je dle důvodové zprávy i zjednodušení a zpřehlednění vnější diferenciace, s čímž se naprosto ztotožňuji. Rovněž fakt, že o zařazení do typu věznice bude rozhodovat i nadále soud, avšak o dalším zařazení do oddělení a skupin vnitřní diferenciace již bude rozhodovat orgán, který je každému odsouzenému blíže a je schopen celou situaci podstatně lépe vyhodnotit na základě přímého styku s odsouzenými, je dle mého názoru velmi pozitivní změnou.

5.2. Orgány zajišťující výkon trestu odnětí svobody

Ústředním a nejdůležitějším orgánem ve vztahu k výkonu NTOS je jistě Vězeňská služba České republiky (dále v této práci již jen jako „Vězeňská služba“). Tento ozbrojený bezpečnostní sbor byl zřízen zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži

[70] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 119
[71] Tamtéž, str. 121
[72] Vládní návrh č. 588/0 na vydání zákona, kterým se mění trestní zákoník, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby, Důvodová zpráva, str. 7. In: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR – Digitální depozitář. [online], 2016 [cit. 22. 10. 2016]. Dostupné z: https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=588
[73] KOZÁK, V. Ke změně zařazování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, 15 (1), str. 19

České republiky a řídí ho generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti, kterému je generální ředitel za činnost Vězeňské služby odpovědný. Vězeňská služba se člení na organizační jednotky, kterými jsou dle § 1 odst. 4 ZVS generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby. Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje; v čele ostatních organizačních složek pak stojí vždy ředitel, který je jmenován a odvoláván generálním ředitelem.

Vězeňská služba zajišťuje výkon TOS, ale rovněž výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a v rozsahu stanoveném ZVS i ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Dle ustanovení § 3 odst. 1 ZVTOS má Vězeňská služba na starosti střežení odsouzených, dozor nad nimi, dále zajišťuje stanovené podmínky výkonu TOS a metody zacházení s odsouzenými. Nejdůležitější činnosti Vězeňské služby přehledně shrnuje § 2 ZVS, který stanoví, že Vězeňská služba:

a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
b) spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
c) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody a eskortuje tyto osoby do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, a to bezprostředně po ukončení výkonu vazby, zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody,
d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
e) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
f) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
g) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,

h) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
i) vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
j) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,
k) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště,
l) poskytuje zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb,
m) v rozsahu stanoveném zvláštním právním předpisem objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů.

Z výše uvedeného výčtu pravomocí je patrné, že Vězeňská služba má stěžejní postavení a roli při výkonu TOS. Pro její správné a efektivní fungování je tedy nezbytné klást při výběru jejích příslušníků velký důraz na jejich vlastnosti, hodnoty a v neposlední řadě rovněž na jejich vzdělání. Vedle příslušníků Vězeňské služby, kteří ve věznici střeží a dozorují odsouzené (odtud tedy vězeňská stráž či dozorci), se však ve věznicích vyskytuje i další personál, tedy tzv. civilní zaměstnanci.

Vychovatel představuje pro odsouzené osoby velmi důležitou osobu, neboť se s ním setkávají téměř každý den. Na jednoho vychovatele by mělo připadat zhruba 20 vězňů, avšak tento poměr se v praxi příliš nedaří dodržovat. Odsouzení se na ně obracejí se svými problémy a žádostmi, se kterými jim vychovatelé mají pomáhat; zároveň se vychovatelé snaží odsouzené pozitivně motivovat ke změně svých postojů a k plnění programu zacházení. Vychovatelé dále zpravidla rozhodují o rozdělení a přiřazení vězňů do jednotlivých cel,

kontrolují odsouzeným poštu, vyjadřují se k žádostem, které odsouzený adresuje řediteli věznice a mají vůči vězňům i kázeňská oprávnění.[74]

Vězeňští psychologové jsou dalšími důležitými osobami, se kterými se odsouzení mohou ve výkonu TOS setkat. Každý vězeň se při nástupu do výkonu TOS musí podrobit psychologickému vyšetření, jehož závěry se promítají do komplexní zprávy odsouzeného. Jelikož na jednoho psychologa připadá průběrně více než 200 vězňů, bývá často kontakt s vězni mnohem více anonymní, než kontakt odsouzeného s vychovatelem. Psychologové především pomáhají vychovatelům řešit konkrétní nastalé problémy v životě odsouzených. Každý vězeň si může požádat o schůzku s psychologem formou písemné žádosti, přičemž její důvod může formulovat pouze obecně, nechce-li se o svých záležitostech bavit s nikým jiným z vězeňského personálu.[75] Vězeňští psychologové však častěji vedou různé skupinové terapie, než terapie individuální, a to z důvodu přeplněnosti věznic a nedostatku tohoto druhu personálu ve věznicích.

Nedílnou součástí vězeňského personálu jsou rovněž sociální pracovníci, kteří odsouzeným poskytují především sociálně-právní poradenství a pomoc. Na sociálního pracovníka se vězni obracejí při nutnosti jednat s příslušnými orgány státní správy, při sepisování žádostí o důchod, při sepisování podání soudům, nebo např. při nutnosti výměny osobních průkazů totožnosti. Sociální pracovníci se však snaží i o udržování sociálních kontaktů odsouzených, především s jejich rodinami. Dále vedou tito pracovníci některé aktivity programů zacházení, které mají vést především k získání sociálních dovedností odsouzených.

V neposlední řadě nesmíme zapomenout na speciální pedagogy. Těmi jsou osoby, které mají vysokoškolské vzdělání v oboru speciální pedagogika. Ve věznici však neplní pouze roli učitele tak, jak ji známe každý ze školy – kromě toho, že vězně učí různým dovednostem, od psaní, počtů, cizích jazyků až po práci s počítačem, se dále účastní na tvorbě komplexní zprávy o odsouzeném a na tvorbě podmínek pro plnění programů zacházení, jejichž aktivity velmi často sami vedou.

[74] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 101
[75] Tamtéž, str. 102

5.3. Průběh výkonu trestu odnětí svobody

5.3.1. Přijetí do výkonu trestu odnětí svobody

Přijímání odsouzených do výkonu TOS je upraveno v § 6 ZVTOS, na který navazuje a který dále rozvádí ŘVTOS svým ustanovením § 3 a násl. Do výkonu TOS lze přijmout odsouzeného jen na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem poté, co se rozhodnutí, podle něhož se má vykonat nepodmíněný trest odnětí svobody, stalo vykonatelným. Předseda senátu zašle písemné nařízení příslušné věznici a zároveň vyzve odsouzeného, který je na svobodě, aby trest v dané lhůtě nastoupil. Odsouzený tedy může být do výkonu TOS případně přijat i na základě této výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu. Za určitých podmínek stanovených v § 321 odst. 2 TŘ může předseda soudu dát odsouzenému přiměřenou lhůtu na zařízení všech osobních záležitostí před tím, než nastoupí do věznice; tato lhůta by však neměla být delší než 1 měsíc ode dne, kdy nabylo předmětné soudní rozhodnutí právní moci. Pokud odsouzený nenastoupí do výkonu TOS dobrovolně, nebo pokud bylo z konkrétních skutečností zjištěno, že pobyt odsouzeného na svobodě je nebezpečný, nebo jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, vydá předseda senátu příkaz k dodání odsouzeného do výkonu TOS.

Výkon TOS je potřeba nařídit v souladu se zásadou rychlosti řízení a oficiality co možná nejrychleji.[76] V nařízení výkonu TOS je nutné vyznačit den, kdy se má odsouzený do výkonu trestu dostavit, dále údaj o tom, do kterého typu věznice je zařazen, započtení vazby nebo trestu a předchozí tresty uložené odsouzenému s uvedením, zda byly vykonány.[77]

Při přijetí do věznice je nutné nejprve ověřit totožnost odsouzeného, a vyloučit tak jeho záměnu s jinou osobou. Pravidla pro případ, kdy u sebe odsouzený nemá žádný doklad totožnosti, podrobně upravuje § 3 ŘVTOS. Následně jsou prováděny další úkony, jako je osobní prohlídka (prováděná zásadně osobou stejného pohlaví) a další hygienická a protiepidemická opatření. ŘVTOS dále v § 4 podrobně stanovuje seznam věcí, které si odsouzený smí ponechat (např. písemnosti související s trestním řízením, knihy, časopisy, dopisy, hodinky, psací potřeby, hygienické potřeby a další). Odsouzený si případně může ponechat i jiné věci, pokud o této skutečnosti kladně rozhodl ředitel věznice nebo osoba jím

[76] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 18
[77] ŠÁMAL, P. Trestní řád. Komentář. II. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 3749

pověřená. Ostatní věci, jako jsou peníze a cennosti, uloží správa věznice na žádost odsouzeného; doklady osobní totožnosti přebírá věznice do úschovy vždy.

Při přijetí musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle ZVTOS, ŘVTOS a vnitřního řádu věznice. Odsouzený je po nástupu do výkonu TOS ubytován v tzv. přijímacím oddělení věznice (po přijetí nově navrhované úpravy tzv. přijímací oddíl). Pobyt v tomto oddělení zpravidla není delší než jeden týden a odsouzený je během něj povinen podrobit se vstupní lékařské prohlídce. Již v této fázi by měla být důsledně uplatněna pravidla diferenciace podle § 7 ZVTOS, tedy oddělení určitých skupin osob od sebe navzájem, jak o nich pojednávám v následující podkapitole. Po absolvování vstupní lékařské prohlídky správa věznice zasílá v souladu s § 6 odst. 3 ŘVTOS okamžitě Generálnímu ředitelství Vězeňské služby všechny údaje nezbytné k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice.

5.3.2. Umístění odsouzeného do konkrétní věznice

Zdaleka ne vždy vykonává odsouzený svůj trest ve věznici, do které nastoupil. Další umísťování provádí dle § 9 odst. 3 ZVTOS generální ředitelství Vězeňské služby ve spolupráci s ředitelem věznice, ve které odsouzený nastoupil k výkonu trestu; přitom je nutné respektovat typ věznice, do kterého byl odsouzený zařazen rozhodnutím soudu. Při rozhodování o umístění odsouzeného do konkrétní věznice by se Generální ředitelství Vězeňské služby mělo řídit zejména tím, jaký druh programu zacházení je pro odsouzeného nejvhodnější a ve které věznici je takový program realizován, zároveň je však třeba brát ohled na to, aby odsouzený vykonával TOS co možná nejblíže místu pobytu svých blízkých osob.

Ohledně umísťování odsouzených do konkrétních věznic platí pravidla stanovená § 7 ZVTOS. V souladu s tímto ustanovením se umísťují zvlášť odsouzení muži a ženy, a dále zpravidla zvlášť mladiství a dospělí, recidivisté a ti, kteří jsou ve výkonu TOS poprvé, dále odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, a dále se od ostatních odsouzených umísťují zvlášť osoby trvale pracovně nezařaditelné, s duševními poruchami a poruchami chování a rovněž osoby s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí. Tato pravidla představují další diferenciaci v rámci výkonu NTOS, v tomto případě různě strukturované zacházení s různými skupinami osob. Cílem této diferenciace je především eliminace možného nežádoucího vzájemného ovlivňování výše

uvedených kategorií odsouzených osob a rovněž problémů či krizových situací plynoucích ze společného soužití určitých skupin osob.

Po přijetí do věznice, ve které bude odsouzený vykonávat TOS, se umístí odděleně od ostatních odsouzených, na tzv. nástupní oddělení. Na tomto oddělení je odsouzený ubytován pouze dočasně, zpravidla ne déle než dva týdny. Přijetí do věznice provádí odborná komise složená z vedoucího oddělení výkonu trestu, psychologa, vychovatele, speciálního pedagoga a sociálního pracovníka. Po dobu umístění na nástupním oddělení má odsouzený prostor pro seznámení se s prostředím, ve kterém bude trest vykonávat, a dále se všemi relevantními právními předpisy, včetně vnitřního řádu věznice. Vybraní odborní zaměstnanci rovněž v této době zpracovávají komplexní zprávu o odsouzeném a návrh programu zacházení.

5.3.3. Komplexní zpráva

Ustanovení § 41 odst. 2 definuje, co je to komplexní zpráva; je to tedy „shrnutí výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného“. Dalšími dostupnými materiály se má na mysli např. zpráva z místa bydliště, pracoviště či školy, opis rejstříku trestů, zdravotní záznamy a další.[78] Součástí komplexní zprávy je rovněž i návrh programu zacházení pro odsouzeného, který zpracovávají odborní zaměstnanci věznice na základě posouzení osobnosti odsouzeného, stupně jeho narušení, psychického a zdravotního stavu, zájmů a dovedností a rovněž jeho rodinných a jiných vazeb.

Komplexní zpráva se zpracovává u každého odsouzeného, kterému byl uložen TOS v délce trvání více než tři měsíce. Její obsah je důvěrný, proto informace, které obsahuje, nesmějí být poskytnuty nepovolaným osobám.[79]

Od 1. 1. 2012 je ve věznicích zaveden elektronický program SARPO (souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených), což je prediktivní nástroj hodnocení rizik a kriminogenních potřeb, který novým způsobem nastavil metodiku a proces zpracování komplexní zprávy o odsouzeném.[80] „Nástroj posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě výpočtu statického rizika z údajů o kriminálním chování, výpočtu dynamického rizika

[78] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 134
[79] Tamtéž, str. 134
[80] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 129

vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech, odhadu způsobení újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti a vyhodnocení motivace a sebehodnocení.“[81]

5.3.4. Program zacházení

V předešlých kapitolách jsem již program zacházení mnohokrát zmínila, na tomto místě bych však tomuto důležitému institutu ráda věnovala více prostoru. Program zacházení je nástroj, jehož prostřednictvím se stát snaží o nápravu odsouzeného. Každý program zacházení musí obsahovat jasně formulovaný cíl, kterého má být pomocí programu dosaženo, případně i více cílů (např. získání určitého stupně vzdělání, získání určité pracovní kvalifikace, osvojení si zvládání krizových situací atd.). Program zacházení se dle § 41 odst. 1 ZVTOS zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. V každém programu zacházení musí být rovněž stanoven způsob a četnost hodnocení naplnění cílů stanovených programem zacházení.[82]

Program zacházení s odsouzenými se podle § 36 odst. 2 člení na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a dále na oblast utváření vnějších vztahů. Ve spolupráci s Probační a mediační službou je také postupně zaváděna mediace orientovaná na nápravu pachatelem trestného činu způsobených materiálních a psychických škod, slouží však i k řešení problémů mezi odsouzeným a jeho blízkými.[83]

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí zaměstnávání odsouzených, dále však i pracovní terapie a zajišťování práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice. Smyslem zaměstnávání odsouzených je především vytvoření pozitivního přístupu a kladného vztahu k práci a vytvoření základních pracovních návyků odsouzených; v případě vězňů, kteří byli zvyklí pracovat i před nástupem do výkonu NTOS, pak upevnění těchto návyků. Smysl zaměstnávání odsouzených lze rovněž spatřovat i ve výdělku, který sice v případě vězňů bývá naprosto minimální, avšak i tak jsou to prostředky, ze kterých se může

[81] Tamtéž, str. 129
[82] § 38 odst. 1 ŘVTOS stanoví, že úspěšnost plnění programu zacházení se vyhodnocuje zpravidla jednou za dva měsíce ve věznici s dohledem s dozorem a ve výstupních odděleních věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou a jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou; ve věznici pro mladistvé se program zacházení vyhodnocuje dokonce každý měsíc.
[83] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část III. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, str. 82

alespoň částečně hradit výkon jejich trestu, či škoda nebo nemajetková újma způsobená trestným činem, za který byli odsouzeni.

Dalším druhem aktivit programu zacházení jsou aktivity vzdělávací. Těmi se dle § 36 odst. 4 ŘVTOS rozumí vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu a dále vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky. Jelikož téměř 45 % vězňů má pouze základní vzdělání a více než 37 % vězňů jsou vyučeni bez maturity[84], je na místě ve věznicích v rámci snahy o převýchovu odsouzených rozvíjet vzdělávací aktivity, a umožnit tak odsouzeným osobám, aby si zvýšily svou kvalifikaci, a zároveň tak i šance na lepší pracovní uplatnění po výkonu svého trestu. Věznice v konkrétních případech nabízejí zejména kurzy práce s výpočetní technikou či jazykové kurzy.[85]

Speciální výchovné aktivity programu zacházení se zaměřují zejména na sociální, speciální pedagogické, psychologické a terapeutické působení na odsouzené osoby, které je vedeno zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním. Tyto aktivity jsou zaměřené především na oblast příčin a důsledků páchání trestné činnosti, změnu postojů, myšlení a chování odsouzeného a osobnost odsouzeného. Speciální výchovné aktivity jsou určeny odsouzeným s poruchou osobnosti nebo jinými psychickými problémy a spočívají zejména v psychoterapii, sociálním výcviku odsouzených, sociálně-právním poradenství a tréninku zvládání vlastní agresivity.[86] Cílem těchto terapeutických aktivit je stimulace rozvoje sociálních dovedností odsouzených nutných k jejich reintegraci do společnosti a rovněž příznivé ovlivňování přechodných psychických potíží odsouzených osob.[87]

Mezi zájmové aktivity patří různé množství vzájemně odlišných činností dle možností konkrétní věznice. Obecně se však jedná o individuální či skupinové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených (§ 36 odst. 6

[84] Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2015, str. 90, Vězeňská služba České republiky, [online]. 6. 6. 2016 [cit. 29. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby
[85] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 104
[86] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 136
[87] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část III. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, str. 82

ŘVTOS). Smyslem těchto činností je naučit odsouzené aktivně a smysluplně trávit svůj volný čas, neboť právě neschopnost si volný čas smysluplně uspořádat bývá podle kriminologických výzkumů jedním z důležitých kriminogenních faktorů. Účelem je rovněž čas ve výkonu TOS aktivní činností zaměřenou na rozvoj osobnosti odsouzeného, udržení jeho fyzické a psychické kondice a vytvoření kulturních návyků a potřeb.[88] Zájmové aktivity můžeme dělit na aktivity rekreativní, sportovní a kulturní.[89] Mezi zájmové aktivity patří např. sledování televize a hraní společenských her, sportovní aktivity, nebo například kulturní aktivity jako je malování a literární činnost.

Poslední pátou oblastí programů zacházení je vytváření vnějších vztahů. Tato oblast zahrnuje především kontakt odsouzeného s osobami blízkými, ať už pomocí systému návštěv, nebo telefonního styku či písemné korespondence, dále sem však řadíme i opouštění věznice za účelem výkonu práce nebo za jiným účelem, a v neposlední řadě též přípravu odsouzeného na život na svobodě.

Od aktivit stanovených pro každého odsouzeného programem zacházení musíme odlišit aktivity, které může každý odsouzený v souladu s pravidly vnitřního řádu věznice vykonávat nezávisle na programu zacházení. Dle § 40 odst. 1 ŘVTOS mezi takové aktivity patří využívání knihovny věznice, odběr knih, tisku a dalších publikací, podílení se na vydávání vlastního časopisu odsouzených, sledování rozhlasových a televizních pořadů a účast na dalších vzdělávacích a zájmových aktivitách, které daná věznice zprostředkovává.

Program zacházení může být stanoven přímo na míru konkrétního odsouzeného, a respektovat tak všechny jeho individuální skutečnosti, odlišnosti a vlastnosti. Existují však i tzv. standardizované programy zacházení, které jsou zaměřeny vždy na celé specifické skupiny odsouzených. Jejich základním cílem je „aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované, odzkoušené a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a rizikové pachatele“ a primárně je v nich kladen důraz na snížení rizika recidivy.[90] Mezi standardizované programy zacházení patří např. program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se; program je určený především pro recidivisty páchající majetkovou trestnou činnost), program GREPP či GREPP 2 (program zaměřený na pachatele trestných

[88] MEZNÍK, J., KUCHTA, J., KALVODOVÁ, V. Základy penologie. Brno: Masarykovo univerzita, 1995, str. 48
[89] Tamtéž, str. 49
[90] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 142

činů na dětech), program TP 21 Junior (program zaměřený na mladistvé pachatele a na snižování jejich agresivního chování), program pro doživotně odsouzené, program pro pachatele dopravních nehod nebo program zaměřený na pachatele násilí.[91]

5.3.5. Odklad výkonu trestu odnětí svobody

Rozhodnutí o odkladu výkonu trestu má za následek, že předchozí rozhodnutí, podle něhož se má vykonat nepodmíněný trest odnětí svobody, nelze po dobu uvedenou v rozhodnutí o odkladu vykonat.[92] Problematika odkladu výkonu NTOS je upravena v trestním řádu v § 322 – 323. Pokud by výkonem NTOS mohl být ohrožen život nebo zdraví odsouzeného, nebylo by v souladu se zásadou humanity, aby byl odsouzený i přesto nucen do výkonu trestu nastoupit. V takovém případě je tedy předseda senátu povinen na potřebnou dobu odložit výkon TOS; je však nutné, aby ohrožení života nebo zdraví vyplývalo z lékařské zprávy o hospitalizaci odsouzeného v lůžkovém zdravotnickém zařízení nebo z jiných skutečností. Pokud o odklad požádal odsouzený a předseda senátu má za to, že důvody k odložení nejsou dány, vyzve odsouzeného, aby nejpozději při nástupu výkonu trestu odnětí svobody předložil zprávu o svém zdravotním stavu příslušné věznici. Lékař ve věznici následně rozhodne, zda je věznice schopna odsouzenému poskytnout zdravotní péči, kterou potřebuje, nebo nikoliv – v takovém případě by bylo povinností samotné věznice podat návrh na odklad, případně přerušení NTOS. Pro těhotné ženy a matky novorozených dětí platí přímo ze zákona pravidlo, že výkon TOS se u nich odloží obligatorně na dobu jednoho roku po porodu.

Ustanovení § 323 TŘ dále upravuje odklad výkonu u krátkodobých TOS. Předseda senátu může (ustanovení je tedy na rozdíl od předchozího fakultativní) výkon TOS nepřevyšujícího 1 rok z důležitých důvodů odložit, nejdéle však na dobu 3 měsíců ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí, podle něhož se má vykonat NTOS. Definici, či alespoň demonstrativní výčet jiných „důležitých důvodů“, než jsou zdravotní důvody upravené v § 322, TŘ neobsahuje; lze si pod nimi představit např. péči odsouzeného o nezletilé děti či zdravotně indisponované rodinné příslušníky. Další odklad, případně odklad na dobu delší než 3 měsíce, soud povolí výjimečně ze zvlášť důležitých důvodů, nejdéle však na dobu 6 měsíců ode dne právní moci

[91] BIEDERMANOVÁ, Eva. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? Trestněprávní revue. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, 12(7-8), str. 181-182

[92] ŠÁMAL, P. Trestní řád: komentář. 7. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, str. 3756

rozhodnutí, podle něhož se má vykonat NTOS. Existuje-li obava, že odsouzený povoleného odkladu zneužije nebo uprchne, předseda senátu odklad obligatorně odvolá.

5.3.6. Přerušení výkonu trestu odnětí svobody

Rozhodnutí o přerušení výkonu trestu má za následek, že předchozí rozhodnutí, podle něhož se má vykonat nepodmíněný trest odnětí svobody, nelze po dobu uvedenou v rozhodnutí o přerušení vykonat a odsouzený musí být dočasně propuštěn na svobodu.[93] Přerušit výkon NTOS je možné ze zdravotních důvodů; § 325 odst. 1 TŘ však hovoří pouze o „těžké nemoci“, nikoliv jako u odkladu výkonu NTOS o jakémkoliv ohrožení života nebo zdraví odsouzeného. Za těžkou nemoc je nutné považovat nemoc, v důsledku které hrozí odsouzenému bezprostřední nebezpečí smrti, nebo nemoc, jejíž léčení nelze odložit na dobu po skončení výkonu trestu odnětí svobody bez nebezpečí pro zdraví odsouzeného, ani ho nelze zajistit ve zdravotnickém zařízení, které je součástí věznice, ani ho nelze krátkodobě zajistit při přerušení výkonu trestu na základě rozhodnutí ředitele věznice podle § 56 odst. 3 ZVTOS u příslušného poskytovatele zdravotních služeb mimo věznici.[94]

Obligatorně soud přeruší výkon NTOS u těhotné ženy nebo matky dítěte mladšího jednoho roku. Ustanovení § 325 odst. 1 TŘ však mimo tento případ stanoví předsedovi senátu pouze možnost, nikoliv povinnost rozhodnout o přerušení výkonu NTOS v případě stižení odsouzeného výše specifikovanou těžkou chorobou, což je dle mého názoru poněkud nešťastné řešení; sjednocení úpravy u odkladu a přerušení výkonu NTOS by jistě bylo vhodné, neboť prostor pro uvážení soudu, zda přeruší či nepřeruší výkon NTOS v případě těžké nemoci odsouzeného, není podle mě na místě.

Přerušení výkonu NTOS se týkají rovněž ustanovení § 56 a § 68 ZVTOS. O takovém přerušení však rozhoduje ředitel věznice a tato přerušení zásadně trvají jen několik dní. Navíc důvodem pro tato přerušení nejsou až na § 56 odst. 3 zdravotní důvody, nýbrž úspěšné plnění programu zacházení nebo naléhavé rodinné důvody.

[93] Tamtéž, str. 3771
[94] Tamtéž, str. 3772

5.3.7. Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Přirozeným závěrem průběhu výkonu NTOS je ve většině případů propuštění odsouzeného. ZVTOS ve svém § 73 shrnuje důvody propuštění do 4 základních případů, kdy věznice propustí odsouzeného z výkonu TOS, a) jestliže uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu (TOS je s výjimkou doživotního trestu ukládán vždy na určitou dobu), b) jestliže Vězeňská služba obdržela písemný příkaz, aby byl odsouzený propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí (případy podmíněného propuštění z výkonu TOS, přerušení výkonu TOS nebo upuštění od výkonu zbytku TOS), c) jestliže propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu (souvisí s pravomocí státního zástupce nařídit okamžité propuštění osoby, která je ve výkonu TOS držena nezákonně), nebo d) jestliže o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu.

U propouštění odsouzených osob z výkonu TOS hraje zásadní roli tzv. výstupní oddělení, které má co nejlépe připravit odsouzeného na návrat do života na svobodě. Do výstupního oddělení zařazuje odsouzené ředitel věznice na návrh odborných zaměstnanců, a to zpravidla šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu. Do účinnosti novely č. 276/2013 Sb., kterou se změnil ZVTOS, se výstupní oddělení zřizovala obligatorně. Ustanovení § 74 odst. 1 ZVTOS však v současné době pouze umožňuje věznicím zřídit výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla zařazují odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než 3 roky, a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro soběstačný život v souladu se zákonem. Odsouzení jsou do případného výstupního oddělení nově zařazováni, nikoliv umisťováni, a to z důvodu snahy o vedení soběstačného života odsouzeným, který bude zároveň v souladu se zákony. Důvod, proč nastala tato změna ohledně výstupních oddělení, není zjevný ani z důvodové zprávy. ZVTOS však naštěstí nezapomíná na osoby, které na výstupní oddělení zařazeny nebudou; § 41 odst. 4 ZVTOS zajišťuje, že u takových vězňů bude jejich program zacházení zaktualizován a rovněž u nich budou vytvářeny podmínky pro soběstačný život v souladu se zákonem, a to nejméně 3 měsíce před jejich propuštěním.[95]

[95] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 132

Věznice dohlíží na to, aby odsouzení opouštěli její prostory s doklady osobní totožnosti; pokud v průběhu výkonu TOS dojde ke ztrátě jejich platnosti a jedná se o doklady, které odsouzený odevzdal při nástupu výkonu trestu do úschovy věznice, zajistí věznice jejich aktualizaci.[96] Před propuštěním odsouzeného se provádí výstupní lékařská prohlídka, jejíž výsledek se zadokumentuje. Propouštění probíhá denně v době od 8:00 do 16:00 hodin, a to i ve dnech pracovního klidu či volna. Odsouzenému se umožní před opuštěním věznice vykoupání, vydají se mu jeho osobní věci včetně léků a peněz, zároveň odevzdá věci z majetku věznice, které měl ve výkonu trestu zapůjčené. Pokud odsouzený nemá ve věznici oblečení vhodné pro roční dobu, ve které věznici opouští, je mu oblečení zapůjčeno. Pokud u sebe odsouzený nemá žádné finanční prostředky a nemá se tedy jak dostat do místa svého bydliště, může mu věznice vypůjčit peněžní prostředky až do výše 2.000,- Kč. Správní oddělení každé věznice také vyhotoví pro propuštěného odsouzeného potvrzení o propuštění, které je opatřeno úředním razítkem a vlastnoručním podpisem pověřeného pracovníka věznice.

5.4. Práva a povinnosti odsouzených

Na úvod bych ráda uvedla pár faktů o vnitřních řádech věznic, které s problematikou práv a povinností osob ve výkonu NTOS úzce souvisí. Vnitřní řád věznice je důležitým zdrojem informací pro každého vězně, a i přesto, že nemá povahu obecně závazného právního předpisu, je jím každý vězeň vázán a je povinen se jím řídit. Pro každou věznici stanovuje vnitřní řád její ředitel se souhlasem Generálního ředitelství Vězeňské služby. Vnitřní řád stanoví především denní rozvrh chodu věznice, který se skládá z činností nezbytných a pravidelně se opakujících u každého odsouzeného, jako je např. budíček, osobní hygiena, úklid, vycházky, večerka, strava atd., dále z práce, z volitelných aktivit podle programu zacházení a osobního volna a rovněž z nepravidelných celoústavních sportovních nebo kulturních akcí.[97]

Odsouzený musí být prokazatelně seznámen při nástupu do věznice se všemi svými právy a povinnostmi, které plynou z právních předpisů, ale rovněž právě s vnitřním řádem dané věznice. Vnitřní řády jednotlivých věznic jsou však v zásadě podobné a jejich odlišnosti spočívají především ve specifických úpravách naplňování některých práv a popisu některých

[96] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 169
[97] BAJCURA, J. Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. Praha: GRADA Publishing, s.r.o., 1999, str. 102

povinností odsouzených. Vnitřní řád věznice musí být odsouzeným osobám k dispozici ve svém úplném znění na každém oddělení věznice i ve vězeňské knihovně; návštěvníci se s ním musejí mít možnost seznámit v návštěvní místnosti či v čekárně pro návštěvníky.[98]

Vnitřní řády věznic však nemohou zasahovat do rozsahu práv a povinností vězňů, neboť věznice se od sebe liší zásadně podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti, nikoliv však podle rozsahu práv a povinností odsouzených.[99] Odsouzeným v souladu s § 15 ZVTOS přísluší ve výkonu TOS stejná práva, a to za podmínek a v rozsahu stanoveném právě zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. To však nelze chápat ani v tom smyslu, že všichni odsouzení mají za všech okolností stejná práva a povinnosti, neboť intenzita zásahů a omezení základních práv se v souvislosti s výkonem TOS v různých typech věznic liší.[100]

V souvislosti s výkladem o právech a povinnostech odsouzených osob je jistě vhodné zmínit i ústavní základ této problematiky. Meze základních práv a svobod mohou být dle čl. 4 odst. 2 LZPS upraveny pouze zákonem, a to pouze za podmínek stanovených LZPS. V souladu s čl. 8 odst. 2 nesmí být nikdo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Výkladem těchto ustanovení tedy dovodíme, že jen zákonem a jen za zákonem stanovených pravidel lze omezit základní práva a svobody jednotlivce. Zákon o výkonu TOS jistě některá ze základních práv a svobod jednotlivce omezuje, je však nutno mít na paměti, že ostatní práva a svobody zůstávají i u osob vykonávajících NTOS nedotčena, a jako taková požívají stejné zákonné ochrany, jako práva a svobody osob ostatních.

Jak stanoví § 27 ZVTOS, jsou po dobu výkonu TOS odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna; jedná se především o nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání. Dále odsouzeným po dobu výkonu TOS nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a další.

[98] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 44
[99] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část III. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, str. 71
[100] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 362

5.4.1. Práva odsouzených

Jelikož jsou vězni omezeni na své svobodě a omezena jsou rovněž další jejich práva, je nutné upravit režim jejich života ve věznicích. Zde jsou vybaveni speciálními právy a povinnostmi, specifickými právě pouze pro vězněné osoby. Na prvním místě bych se zastavila u jejich práv.

Práva odsouzených osob můžeme pro přehlednost rozdělit do několika tematických okruhů:

5.4.1.1. Ubytování odsouzených

Pravidla pro ubytování odsouzených jsou stanovena v § 16 odst. 3 ZVTOS a podrobněji rozvinuta v § 17 ŘVTOS. Odsouzení jsou ubytováni v celách nebo v ložnicích. Každý odsouzený má nárok na své vlastí lůžko a na uzamykatelnou skříňku k uložení osobních věcí, přičemž zámek ke skříňce si odsouzení pořizují na vlastní náklady a duplikát klíče musejí předat vychovateli. Vedle tohoto základního vybavení by měly cely a ložnice obsahovat stolek a židle v množství odpovídajícím počtu ubytovaných odsouzených. Rozsah individuální estetické úpravy cel a ložnic stanoví vnitřní řád věznice, kdy rozsah těchto úprav se obvykle liší podle zásad pro vnitřní diferenciaci věznice. Cely musejí být vybaveny hygienickým zařízením (toaleta a umyvadlo s pitnou vodou), které musí být od zbývajícího prostoru cely odděleno minimálně neprůhledným závěsem a opatřeno signalizačním zařízením pro přivolání zaměstnance věznice. V případě, že jsou vězni ubytováni v ložnicích, které nejsou vybaveny hygienickým zařízením, nesmějí být na noc v ložnicích uzamykáni.

Pravidlo o oddělení toalety od zbytku prostoru cely však není dle průzkumu Veřejného ochránce práv dodržováno: „Co se týká toalet, ochránce se setkal s různým stupněm zachování soukromí v návaznosti na technické řešení sociálního zařízení, které je součástí cely. Po systematických návštěvách v roce 2006 ochránce konstatoval, že jak u společných WC na odděleních s ložnicemi, tak u WC na celách se lze setkat s případy nedůstojných podmínek: WC kabinky zcela bez dveří (či alespoň závěsu), společná WC oddělená z boku pouze velmi nízkými přepážkami a čelně vůbec, v několika případech také WC na cele, kde nebyl pouze jeden odsouzený, bez alespoň vizuální bariéry. Posledně uvedený jev, kdy odsouzení v jednom prostoru tráví většinu dne, jedí i vykonávají potřebu bez alespoň

minimálního soukromí, představuje zásah do lidské důstojnosti a porušení ustanovení § 17 odst. 5 ŘVTOS a pravidla 19.3 EVP.“[101]

Místnosti pro ubytování jsou zpravidla pro více osob. Zde se liší věznice od věznice, kdy např. ve věznici Praha – Pankrác jsou běžné i cely pro 8 osob, oproti tomu ve věznici Praha – Ruzyně jsou poměrně běžnou záležitostí cely pro 2 osoby. Vždy je však nutné dodržet následující pravidla: na každého vězně musí připadat ubytovací plocha nejméně 4 m^2, každá místnost sloužící pro ubytování odsouzených musí mít podlahovou plochu větší než 6 m^2, v případě patrových lůžek musí být rozdíl mezi ložnými plochami horního a dolního lůžka alespoň 80 cm a na každého vězně musí připadat alespoň 7 m^3 vzduchu. V případě, že celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož typu překročí kapacitu těchto věznic, není nutné dodržet pravidlo o minimální ubytovací ploše na jednoho vězně ve výměře 4 m^2. Ze Statistické ročenky Vězeňské služby pro rok 2015 plyne, že obsazenost věznic dosáhla za rok 2015 úhrnem 101,35 % obsazenosti, přičemž některé věznice jsou naplněny až na 117 % své ubytovací kapacity.[102] Je tedy očividné, že pravidlo o 4 m^2 ubytovací plochy na jednoho vězně je velmi často porušováno.

5.4.1.2. Stravování odsouzených

Jak stanoví § 16 odst. 1 ZVTOS, odsouzeným se poskytuje pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených. Věznice tak v dnešní době nabízejí např. stravu vegetariánskou, či stravu pro muslimy. Samotný výdej jídla je v různých věznicích různě organizován, probíhá buď v jídelnách, nebo pomocí rozvozu na jednotlivá oddělení. Vězni jídlo konzumují z hliníkových ešusů, plastových misek, případně tzv. jídelních tabletů. K dispozici mají odsouzení lžíci, v mírnějších typech věznic kompletní příbor či příbor plastový.

Mezi stravní normy patří norma základní, norma s přídavky, norma pro středně pracující a norma pro těžce pracující; odsouzeným může být přiznána i léčebná výživa, o jejímž přiznání,

[101] MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství, str. 68, [online]. 11. 1. 2011 [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf

[102] Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2015, str. 45, Vězeňská služba České republiky, [online]. 6. 6. 2016 [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby

druhu a délce rozhoduje lékař.[103] Až na výjimky se odsouzeným poskytuje teplá strava, při snídani a obvykle i při večeři se odsouzeným poskytuje také teplý nápoj. Odsouzeným, kterým není umožněna vlastní příprava teplých nápojů, se poskytuje nejméně dvakrát denně vřelá voda. Kontrolu stravy a její kvality provádí vedoucí kuchyně, kterým je pracovník vězeňské služby, a ochutnává ji každý den vrchní inspektor vězeňské stráže – velitel směny.[104] Jsou-li pro to vytvořeny ve věznici odpovídající stavební, materiální a hygienické podmínky, umožní se zejména odsouzeným umístěným ve výstupních odděleních věznic, aby si stravu připravovali sami z potravin dodaných věznicí (§ 16 odst. 2 ZVTOS). Vězni si mohou též pořizovat vybrané druhy potravin v prodejně věznice, ovšem to již pouze v případě, že k tomuto účelu mají vlastní finanční prostředky.

Kvalita stravy je drtivou většinou vězňů označována za nevyhovující, často se však objevují rovněž stížnosti na kvantitu. Kvantita je ovšem upravena podle tzv. stravních limitů taxativně stanovovaných pro jednotlivé kategorie stravních norem. „Peněžní stravní normy se pohybují v současné době od 48 Kč (základní stravní norma) po 80 Kč (strávní norma pro těžce tělesně pracující) na osobu a den. Pamatuje se rovněž na zlepšení stravy o svátcích navýšením o 126 Kč na osobu za kalendářní rok.“[105]

5.4.1.3. Nákup potravin a věcí osobní potřeby

Odsouzení mají právo nejméně jedenkrát týdně nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Minimální sortiment zboží stanoví vnitřní řád každé věznice. Mezi nejčastější komodity, které vězni dle mého dotazníkového šetření ve věznicích nakupují, patří především tabák, káva, cukr, prostředky pro osobní hygienu, ovoce a zelenina a další potraviny. Jako nedostatečnou či zcela chybějící vnímá nejvíce vězňů nabídku masa, ovoce a zeleniny a zejména odsouzení z věznice Valdice též prostředky pro osobní hygienu. Nákup se uskutečňuje formou bezhotovostní platby z té části peněžních prostředků odsouzeného, s níž může volně disponovat.

[103] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 45
[104] BAJCURA, J. Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. Praha: GRADA Publishing, s.r.o., 1999, str. 105
[105] MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství, str. 75, [online]. 11. 1. 2011 [cit. 30. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf

Níže uvádím shrnutí mého dotazníkového šetření ohledně nákupů ve věznicích:

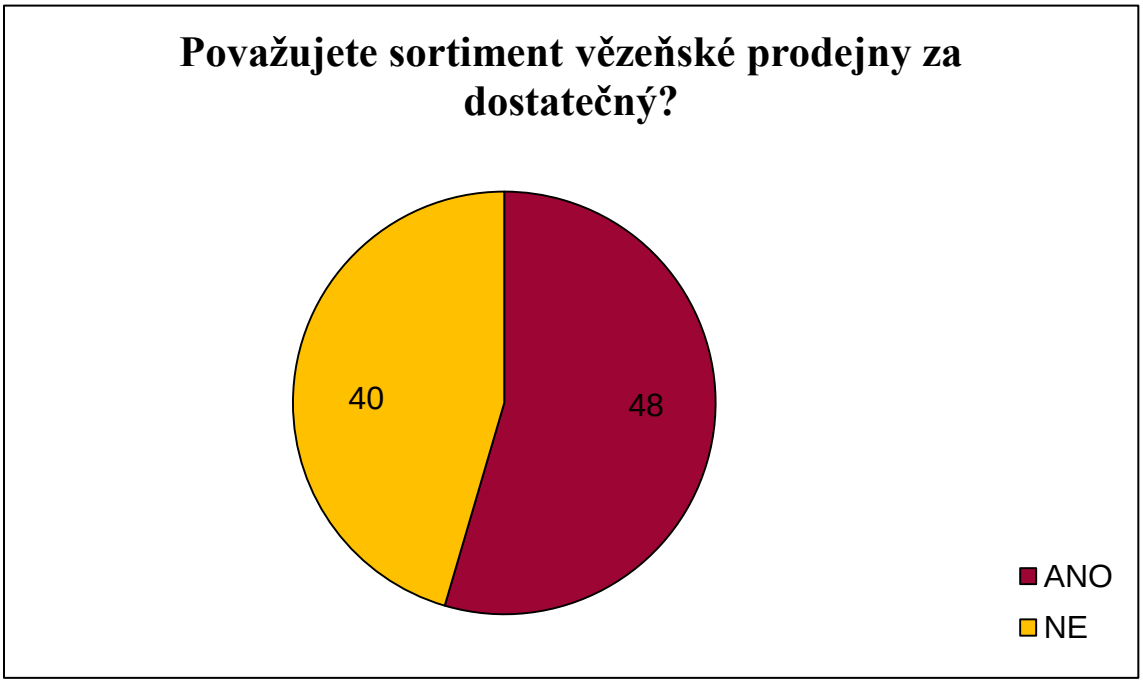

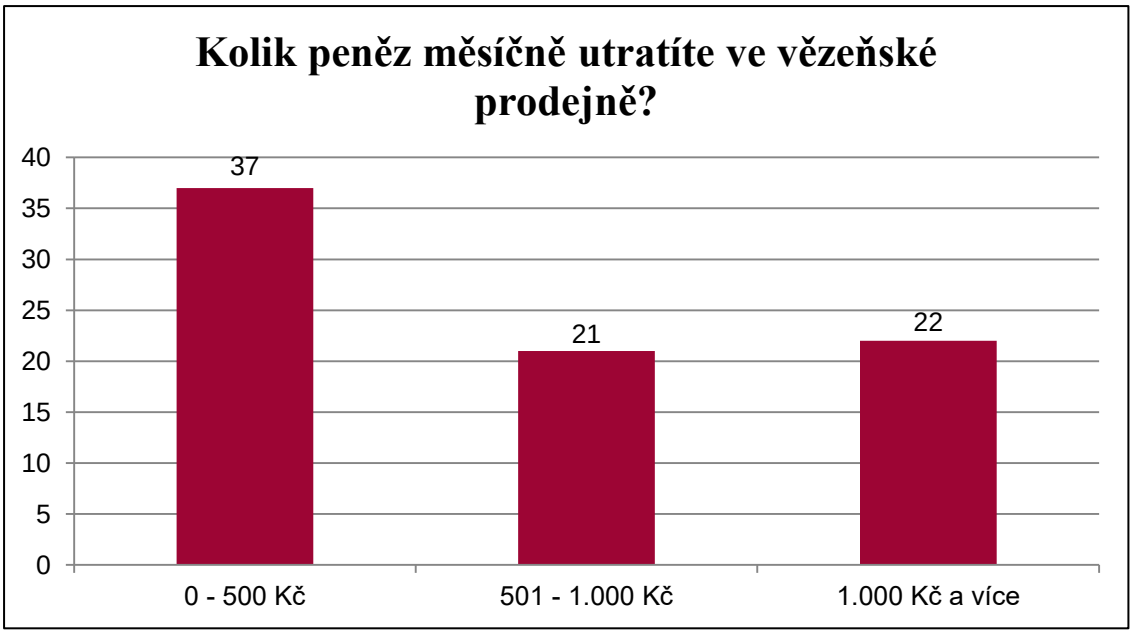

U odpovědí na otázky, které jsou předmětem výše uvedených grafů, mne nejvíce překvapil počet respondentů, kteří utratí ve vězeňské prodejně více než 1.000,- Kč. Více než 10 osob navíc uvedlo, že jejich měsíční výdaje ve vězeňské prodejně přesahují částku 2.000,- Kč. Nepotvrdila se tak má hypotéza o tom, že naprostá většina vězňů utrácí ve vězeňské prodejně méně než 1.000,- Kč, která vycházela z rozhovoru se sociální pracovnicí věznice Praha – Ruzyně a ze systému vedení účtů vězňů věznicí a blokace peněžních prostředků do určité výše pouze pro konkrétní účely, jako je náhrada škody způsobené trestným činem, soudní a správní poplatky a další.

5.4.1.4. Kontakt s vnějším světem

Dalším právem odsouzeného ve výkonu NTOS je právo přijímat a na svůj náklad odesílat různá písemná sdělení, a to bez omezení, nestanoví-li zákon jinak (§ 17 odst. 1 ZVTOS). Vězeňská služba je oprávněna provádět kontrolu korespondence, s výjimkou písemných sdělení mezi odsouzeným a advokátem zmocněným odsouzeného zastupovat a dalšími orgány; taková korespondence se adresátovi odesílá a odsouzenému doručuje neprodleně. Kontrola obsahu korespondence se provádí pouze z hlediska, zda není prováděn nebo připravován trestný čin. Ustanovení § 24 odst. 9 ŘVTOS pak vnáší světlo do rozlišování, kdy se jedná o písemné sdělení a kdy se již jedná o balíček - pokud jsou totiž k písemnému sdělení přiloženy jiné věci než knihy, denní tisk, časopisy a věci potřebné k vedení běžné korespondence, považuje se zásilka již za balíček ve smyslu § 24 ZVTOS.

U balíčku však, na rozdíl od běžné písemné korespondence, platí již velké množství omezení. Právo přijmout balíček obsahující potraviny a věci osobní potřeby má odsouzený pouze jednou za 6 měsíců a balíček nesmí vážit více než 5 kg. K dodržení intervalu pro přijetí balíčku se odsouzenému vydává potvrzení o jeho právu na přijetí balíčku s poučením pro odesilatele balíčku o rozsahu povolených věcí (§ 32 odst. 1 ŘVTOS). Pro balíčky obsahující prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost se nevztahují omezení ohledně váhy ani možnosti je přijímat pouze jednou za 6 měsíců. Odsouzený má rovněž právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou rozšiřovány v České republice.[106]

Další možností kontaktu osoby ve výkonu NTOS s vnějším světem je použití telefonu. Odsouzený má právo na použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou v době vymezené vnitřním řádem věznice (§ 18 odst. 1 ZVTOS); toto právo odsouzeného lze omezit pouze v odůvodněných případech, zejména je-li to nutné k ochraně bezpečnosti nebo práv jiných osob. Pro tento účel může odsouzený užívat pouze telefon určený věznicí, vlastnictví, případně pouhé užívání jiného (nejčastěji mobilního) telefonu je přísně zakázáno a jak plyne z judikatury Nejvyššího soudu ČR, netrestá se pouze jako kázeňské provinění, nýbrž jako nový trestný čin dle § 337 TZ, tedy jako maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání.[107] Mimo osoby blízké má odsouzený dále právo na použití telefonu ke kontaktu se svým obhájcem a z vážných důvodů též ke kontaktu s jinou osobou.

O umožnění telefonického hovoru na povolené telefonní číslo odsouzený žádá svého vychovatele a veškeré žádosti odsouzeného o umožnění telefonického hovoru se evidují (§ 25 odst. 2 ŘVTOS). S obsahem telefonních hovorů, které jsou vedeny odsouzenými se všemi

[106] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 75

[107] Z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze 14. července 2015, sp. zn. 4 Tdo 760/2015-23: „Pokud obviněný namítá, že samotným držením mobilního telefonu spáchal pouze kárné provinění dle § 46 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, nikoli trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. g) TZ, nelze této námitce přisvědčit. Jak je popsáno ve shora uvedeném usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2011, sp. zn. 3 Tdo 977/2011, skutková podstata trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. g) TZ může být naplněna jednak tím, že obviněný „bez povolení u sebe přechovával mobilní telefony“ a jednak i tím, že obviněný „uskutečňoval jejich prostřednictvím telefonické hovory a zasílal SMS zprávy“. Z toho vyplývá, že již samotné držení mobilního telefonu je považováno za trestné. Mobilní telefon lze charakterizovat jako předmět, který lze použít k útěku či jako svou povahou předmět, který může narušovat pořádek. Porušení zákazu, resp. nedodržení omezení vyplývajících z uloženého trestu odnětí svobody a zařazení obviněného do příslušného druhu věznice, tedy souvisejícího s výkonem trestu, je třeba chápat jako podstatné ztížení výkonu rozhodnutí. Obviněný svým jednáním (získáním a užíváním mobilního telefonu ve výkonu trestu) porušil omezení vyplývající z uloženého trestu odnětí svobody, dopustil se tak nedovolené (resp. zakázané) činnosti, na kterou je třeba nahlížet jako na jednání směřující ke zmaření účelu trestu. Nejvyšší soud proto shledal námitku obviněného za neopodstatněnou.“

osobami, s výjimkou osob stanovených ZVTOS (typicky obhájce), se smí Vězeňská služba seznamovat formou odposlechu a záznamu. Zjistí-li Vězeňská služba při kontrole záznamu telefonátů nebo přímém odposlechu, že odsouzený komunikuje se svým obhájcem, je povinna odposlech ihned zrušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděla, nijak nepoužít. Pokud by obsah telefonátu zakládal podezření, že je připravován nebo páchán trestný čin, Vězeňská služba předá záznam telefonátu orgánu činnému v trestním řízení, v případě přímého odposlechu hovor přeruší a událost oznámí. Náklady spojené s použitím telefonu hradí odsouzený.

Pro většinu odsouzených je nejdůležitějším způsobem kontaktu s vnějším světem možnost přijímat ve věznici návštěvy. Toto právo je však velmi omezeno – jedná se až na výjimky pouze o možnost návštěv osobami blízkými, a to jen jednou měsíčně po dobu trvání tří hodin v čase, který určí ředitel věznice. Návštěvy jsou organizovány zpravidla ve dnech pracovního klidu nebo pracovního volna, vždy však přes den, a to v místnostech k tomu určených. Ředitel věznice však může vybraným odsouzeným povolit uskutečnění návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených (tzv. intimní návštěva).[108] Naopak je rovněž právem ředitele věznice v odůvodněných případech rozhodnout, že se z bezpečnostních důvodů návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou. Návštěvy odsouzených ve věznici s dohledem a s dozorem se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby, návštěvy odsouzených ve věznici s ostrahou a ve věznici se zvýšenou ostrahou se zpravidla uskutečňují pod tímto dohledem.[109] Při návštěvách jsou odsouzení povinni chovat se slušně a ohleduplně k ostatním přítomným osobám a zaměstnanec Vězeňské služby je oprávněn návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit bez náhrady v případě, že odsouzený nebo návštěvníci přes upozornění porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice. Současně mohou odsouzeného navštívit vždy maximálně 4 osoby včetně nezletilých dětí, nestanoví-li vnitřní řád věznice vyšší počet. Ustanovení § 28 odst. 1 ŘVTOS dále stanoví, že ředitel věznice může z naléhavých rodinných nebo osobních důvodů povolit návštěvu častěji, a to i mimo vymezený čas. Naopak nevyčerpaná doba návštěv se zásadně nepřevádí do následujícího měsíce.

[108] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 62
[109] MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství, str. 126, [online]. 11. 1. 2011 [cit. 02. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf

Níže opět uvádím grafické znázornění některých odpovědí odsouzených v mém dotazníkovém šetření, které se týkají návštěv:

Určité procento negativních odpovědí na první ze dvou výše uvedených otázek jsem očekávala, neboť lze předpokládat, že část vězeňské populace nemusí mít zájem o setkávání

se s blízkými osobami, případně tento okruh blízkých osob nemá zájem setkávat se s odsouzeným. I tak mě však překvapil poměrně vysoký počet osob, které možnost návštěv pravidelně nevyužívají. Především ve věznici Plzeň – Bory odpověděli mnou oslovení vězni na tuto otázku negativně celkem v jedenácti případech, pozitivně pak pouze ve třech. U druhé z výše uvedených otázek se objevila zhruba jedna čtvrtina negativních odpovědí; dle mého názoru je tato skutečnost zapříčiněna především souvisejícím problémem přeplněnosti věznic, v důsledku čehož je pro Vězeňskou službu obtížné či až skoro nereálné zorganizovat plné naplnění práva všech odsouzených na celé tři hodiny návštěv každý měsíc. Je však pravděpodobné, že odsouzení volili tuto možnost i v případě, že se nejednalo o opakující se problém porušování jejich práv týkajících se návštěv, nýbrž o ojedinělý případ, kdy byli nuceni předčasně skončit návštěvu např. pro porušování stanovených pravidel.

Odsouzení dále měli možnost navrhnout změny systému přijímání návštěv, pokud s ním nejsou spokojeni. Tuto možnost využila valná většina vězňů a celkově otázka návštěv budila u odsouzených největší ohlas. Navrhovali samozřejmě změny v podobě zvýšení počtu návštěvních hodin, zvýšení maximálního možného počtu současně přítomných blízkých osob a další podněty, které lze očekávat. Mezi dvě nejčastější připomínky patřil jednak návrh, aby namísto 1 měsíční návštěvy v délce trvání 3 hodin byl systém změněn na 2 návštěvy měsíčně v délce trvání 1,5 hodiny. Dle mého názoru je tento požadavek velmi opodstatněný, neboť častější setkávání odsouzených osob se svými nejbližšími může podstatně více utužovat jejich vzájemné vztahy a vazby, a usnadnit tak návrat mnohým odsouzeným do jejich předchozího života. I přesto však musím bohužel souhlasit s názory osob, které toto dělení návštěv odmítají s odkazem na nedostatečné personální a časové možnosti věznic; za současné situace, kdy jsou věznice přeplněny, je již tak logisticky náročné zajistit každému vězni jeho 3 hodiny návštěv za měsíc, a plně tak respektovat jeho zákonná práva. S rozdělením návštěv na dvě části by se tento problém stal s nejvyšší pravděpodobností již neřešitelným.

Druhý nejčastější návrh odsouzených již však dle mého názoru není neřešitelným problémem, a nad jeho změnou by se jistě dalo uvažovat. Téměř čtvrtina respondentů navrhuje, aby se bylo možné v průběhu tříhodinové návštěvy občerstvit, a to alespoň vodou. Nejen, že tato možnost je ve věznicích vyloučena pro odsouzené osoby, ale je vyloučena též pro jejich návštěvníky, kterými jsou často malé děti, pro které je tato relativně dlouhá doba bez možnosti osvěžení až příliš velkou zátěží. Odsouzení navrhovali kantýny či automaty na nápoje v návštěvních místnostech. Pokud by však nebylo možné z bezpečnostních důvodů

zajistit ani automat v návštěvní místnosti, mám za to, že automat v čekárně, kde návštěvníci čekají na přivedení svého blízkého do návštěvní místnosti, by jím vybaven být mohl.

Mezi další návrhy na zlepšení komfortu všech osob při návštěvách patří zajištění více soukromí (v místnostech je prý veliké množství lidí a tudíž i veliký hluk), zajištění možnosti intimních návštěv, možnost nechat si od blízkých donést nákup do určité finanční hodnoty, častější možnost vycházek s blízkými, dětské koutky a především možnost se blízkých osob alespoň dotknout, pochovat si své dítě, podržet manželku za ruku.

Jako poslední postřeh bych ráda na tomto místě shrnula, že pět z šesti mnou oslovených věznic, které se podílely na dotazníkovém šetření, jsou věznice pro muže; poslední věznice ve Světlé nad Sázavou je věznice ženská. Zde se vyjadřovalo celkem 20 respondentek. Má očekávání byla taková, že ženy budou mnohem více toužit po zlepšení kontaktu s dětmi, zvýšení počtu hodin návštěv a podobně, realita však byla opačná. Pouze 2 odsouzené navrhovaly tyto změny, naopak zbývajících 18 navrhovalo (na rozdíl od mužů, které tyto problémy víceméně vůbec netrápily) např. zrušení zákazu kouřit při návštěvách, možnost donášky nákupu více druhů zboží ve vyšší hodnotě, než je nyní dovoleno, a další. Tyto odpovědi mě osobně od žen velice překvapily, nicméně pravdou zůstává, že počet 20 respondentek je obecně velmi malý na to, abych z těchto odpovědí činila obecné závěry.

5.4.1.5. Sociální potřeby

Při přijetí do věznice odsouzení zpravidla odevzdávají své oblečení zaměstnancům Vězeňské služby, kteří ho uloží ve skladu věznice, a zároveň obdrží oblečení vězeňské. Obdržený oděv musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit zdraví odsouzených osob. Odsouzení dbají o čistotu oděvu a udržují jej ve stavu způsobilém užívání, neboť v opačném případě odpovídají věznici za vzniklou škodu. ŘVTOS upravuje i možnosti nošení vlastního oděvu – tak například spodní prádlo může každý vězeň nosit své vlastní (udržují ho však v čistotě na své vlastní náklady), rovněž sportovní oblečení a obuv mohou mít vlastní (vždy jej však nosí pouze na sportovní a tělovýchovné aktivity). Výměna vězeňského osobního prádla probíhá alespoň jednou týdně, ložního prádla pak jednou za 14 dní a zbylého vězeňského oblečení podle potřeby.

Ustanovení § 16 odst. 5 ZVTOS stanoví, že odsouzeným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně

jednohodinová vycházka a přiměřené osobní volno. Účelem vycházek je dle § 20 odst. 1 ŘVTOS zabezpečit odsouzeným denní pobyt na čerstvém vzduchu a aktivní odpočinek. Odsouzení se vycházek zúčastňují podle vlastního zájmu, nejsou tedy povinné. Na vycházce mohou odsouzení sportovat, volně se bavit s ostatními odsouzenými nebo konat jinou činnost, umožňuje-li to vycházkový prostor (nejčastěji vycházkový dvůr či jiný obdobný prostor). Osobním volnem se dle § 22 odst. 1 ŘVTOS rozumí čas, který mají odsouzení k dispozici po splnění aktivit programu zacházení a odečtení doby potřebné k osobní hygieně, úklidu, stravování, jednohodinové vycházce, osmihodinové době ke spánku a činností vyplývajících z organizačního provozu věznice (např. úklidová a další obdobná činnost potřebná k zajištění každodenního provozu věznice). V osobním volnu se odsouzení věnují činnostem dle vlastního uvážení, zejména samostudiu, uspokojování svých kulturních a duchovních potřeb nebo odpočinku.

Věznice musí vytvořit podmínky pro náležitou osobní hygienu. Vězňům je zaručeno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů. Koupání, jímž se rozumí sprchování teplou vodou, je nutné umožnit odsouzeným alespoň dvakrát týdně. Ustanovení § 21 odst. 2 ŘVTOS stanovuje, že koupání věznice umožní častěji, pokud to vyžaduje pracovní zařazení odsouzeného nebo jiné okolnosti. Odsouzenému, který nemá základní hygienické prostředky ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, poskytne správa věznice základní hygienické potřeby v nutném množství a sortimentu; v praxi je poskytováno mýdlo, zubní pasta, kartáček na zuby, hřeben na vlasy, holicí strojek se skrytými břity, holící štětka, mýdlo na holení, toaletní papír a hygienické vložky pro ženy.[110]

5.4.1.6. Duchovní a kulturní potřeby

Odsouzení mají zákonem zajištěné právo na poskytování duchovních služeb, které sledují zejména humanitární cíle. Vnitřní řád věznice stanoví dobu konání náboženských obřadů, zpravidla je to však v době pracovního klidu, a umožní na nich vězňům účast – ta je však zásadně dobrovolná, nikdo nesmí být k účasti na nich nucen. K výkonu duchovních služeb jsou oprávněny pouze registrované církve a náboženské společnosti dle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě vyznání a postavení církví a náboženských společností. Duchovní služby poskytují Vězeňská duchovní služba a Vězeňská duchovenská péče, jak plyne z nařízení generálního

[110] MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství, str. 77 - 78, [online]. 11. 1. 2011 [cit. 02. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf

ředitele Vězeňské služby ČR č. 41/2008, kterým se vyhlašuje Dohoda o duchovní službě. Vězeňská duchovní služba je sborem kaplanů, pověřených svou církví k výkonu duchovní služby ve věznicích. Vězeňská duchovenská péče je nevládní organizací, jejímiž členy jsou duchovní i laici, kteří byli svou církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích; toto sdružení osob spolupracuje s vězeňským personálem a kaplany za účelem vytváření vhodných podmínek pro duchovní činnost ve věznicích.[111]

Církev se může dle § 20 odst. 4 ZVTOS podílet na naplňování účelu trestu poskytováním duchovní služby zejména konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených, individuálními rozhovory, umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům, vedením studia k výkladu náboženských textů, pořádáním přednášek a besed a dalšími činnostmi. Náboženská výchova je totiž tradiční součástí zacházení s vězni. Duchovní služba se poskytuje nejen odsouzeným, kteří byli věřícími již před nástupem výkonu TOS, ale i osobám nevěřícím, kterým zprostředkovává možnost jiné cesty, vyrovnání se s trestným činem, získání nových životních hodnot, smyslu života a odpoutání se od kriminální subkultury.[112]

V mém dotazníkovém šetření jsem se rovněž zaměřila na otázku duchovních služeb. Z celkového počtu 89 respondentů jich celkem 10 neví, resp. jsou přesvědčeni o tom, že věznice, kde vykonávají svůj trest, ani duchovní služby neposkytuje. V celkovém výsledku odpovědělo více než 77 % respondentů záporně na otázku, zda duchovní služby nabízené věznicí využívají. Níže připojuji graf, který zobrazuje rozdíly v odpovědích u žen a mužů ve výkonu NTOS na otázku, zda využívají duchovní služby ve věznici:

[111] Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 41/2008, kterým se vyhlašuje Dohoda o duchovní službě. [online]. 10. 1. 2014 [cit. 03. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/duchovni-sluzba-1287/legislativa-105/

[112] MEZNÍK, J., KUCHTA, J., KALVODOVÁ, V. Základy penologie. Brno: Masarykovo univerzita, 1995, str. 51 - 52

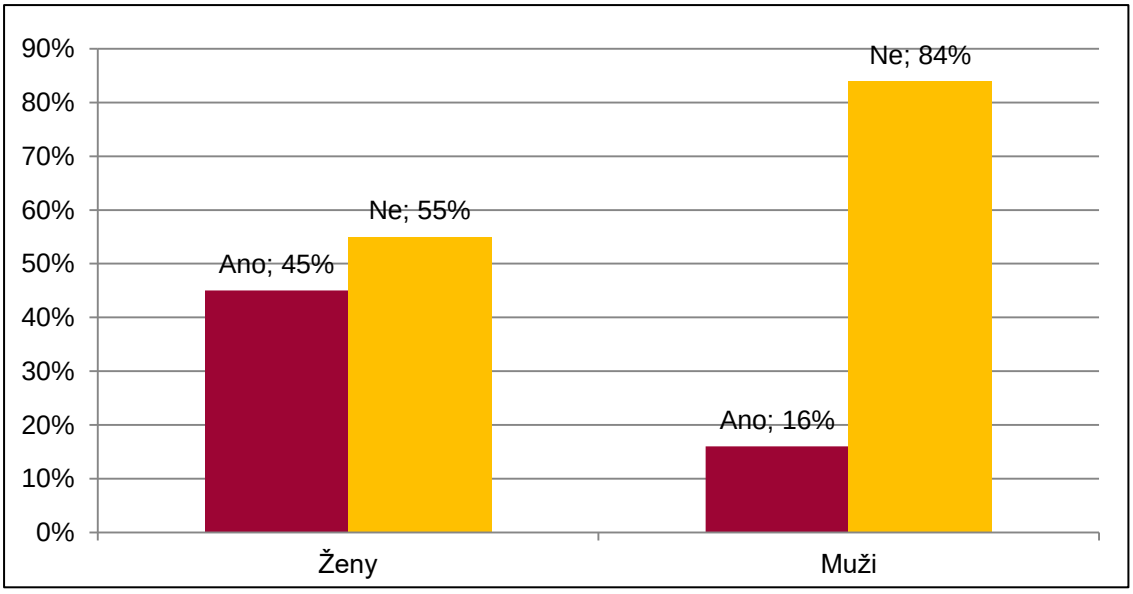

Z grafického zobrazení vyplývá, že rozdíl v odpovědích u mužů a žen byl opravdu značný. Rozdíly se však vyskytovaly i napříč jednotlivými mužskými věznicemi – ve věznici Praha – Ruzyně využívá duchovní služby celkem 56 % dotázaných mužů, oproti tomu ve věznici Valdice či Plzeň – Bory ani jeden z respondentů.

Nezřídka se však v praxi stává, že se vězni hlásí k určité víře, aby tak získali neoprávněné výhody, které náleží osobám věřícím. Například muslimové mají v mnoha věznicích právo na speciální stravu, která je mnohými vězni spatřována jako kvalitnější, a tak se přihlásí k jejich víře. Příslušníci Vězeňské služby pak dotazy směřovanými na naprosté základy islámu zjišťují, zda je vězeň skutečně osobou věřící, nebo zda to pouze účelově tvrdí; dalším ukazatelem pak může být skutečnost, zda se odsouzený hlásí i o modlitební kobereček, zda vlastní korán, případně jeho vzhled.[113]

5.4.1.7. Zasílání peněz do věznice

Každý odsouzený má možnost, aby mu jemu blízké nebo jiné osoby zasílaly finanční prostředky do věznice. Jejich výše není obecně omezena. Finanční prostředky vězňů se shromažďují na speciálním účtu Vězeňské služby, který je zřízen u České národní banky; pro přiřazení peněz na účet konkrétního odsouzeného je vždy nutné zadat do popisu transakce jeho rodné číslo. Peněžní prostředky odsouzeného se evidují na zvláštních účtech různých kategorií (tzv. podúčtech). Na účtu úschovy jsou uloženy peněžní prostředky, se kterými

[113] DEMELOVÁ, V., ČERMÁKOVÁ, E., LINHARTOVÁ, L., JANKŮ, T. Muslimové v českých věznicích. České vězeňství. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2015, č. 1/2015, str. 12 - 13

může odsouzený volně disponovat. Z tohoto účtu se odsouzenému odečítají peníze vynaložené za nákupy ve vězeňské prodejně, za léky, za poštovní zásilky na dobírku a za další výdaje. Dalším podúčtem je účet cestovného, kde se odsouzenému blokují finanční prostředky v maximální výši 500 Kč na úhradu cesty do místa bydliště a stravného na den propuštění z výkonu TOS. Velmi důležitým účtem je účet rezervy, kam je bezprostředně po přijetí peněžních prostředků pro odsouzeného přeposíláno cca 50 % těchto prostředků. Účet rezervy slouží zejména ke krytí nesplněných závazků z trestního řízení, typicky náhrady škody poškozenému. Posledním účtem je účet exekucí, kam se převádí prostředky z účtu rezerv, pokud nebyly vyčerpány, a kterým jsou kryty dlužné náklady výkonu trestu, které je každý odsouzený povinen platit.[114]

Z mého dotazníkového šetření vyplynulo, že možnost zasílání peněz využívá téměř 40 % respondentů, zbylých 60 % naopak nikoliv. Má očekávání v tomto směru byla mírně odlišná, neboť po rozhovoru se sociální pracovnicí věznice Praha – Ruzyně jsem nabyla dojmu, že tuto možnost vězňů využívá ještě méně vězňů, a to hned z několika důvodů, přičemž mezi ty nejdůležitější patří nevýhodnost (polovina finančních prostředků zaslaných na účet věznice je blokována pro jiné účely) a šikana (jakmile se spoluvězni dozví či z chování odsouzeného vycítí, že má dostatek finančních prostředků, stává se prý okamžitě terčem šikany ze strany těchto spoluvězňů).

5.4.1.8. Zdravotní péče

Dle čl. 31 LZPS má každý člověk právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Z výše uvedeného vyplývá, že ani odsouzení nemohou být výjimkou a mají rovněž právo na zdravotní péči s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu trestu. Poskytování zdravotní péče patří k základním úkolům Vězeňské služby a podle § 2 odst. 1 písm. l) ZVS ji poskytuje ve svých zdravotnických zařízeních a v případě potřeby též u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb.

V každé věznici je zdravotnické středisko, ve kterém poskytuje zdravotní péči vždy praktický lékař a všeobecná sestra. Počet lékařů a sester, které zdravotní péči poskytují, se liší podle počtu obviněných a odsouzených v jednotlivých věznicích a podle charakteru věznice.

[114] MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, str. 77 - 80

Ve věznicích je rovněž zajištěna zdravotní péče zubního lékaře a případně dalšími lékaři specialisty, jako jsou internisté, chirurgové, psychiatři, radiologové a gynekologové. Vězeňská služba dále poskytuje lůžkovou nemocniční péči ve dvou vězeňských nemocnicích – nemocnici Praha-Pankrác a nemocnici Brno.[115]

Pokud zdravotní stav odsouzeného vyžaduje poskytnutí neodkladné zdravotní péče a není-li možné ji poskytnout ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby, musí být orgánem Vězeňské služby přivolána lékařská pohotovostní služba nebo zdravotnická záchranná služba (§ 23 odst. 2 ŘVTOS). Lékař přivolané lékařské pomoci následně rozhodne o dalším postupu, a pokud nařídí převoz odsouzeného mimo věznici, je tento pokyn pro příslušníky Vězeňské služby závazný a musí být neodkladně splněn. V případě, že nastane situace, že si zdravotní stav odsouzeného vyžádá zdravotní péči, kterou není možné zajistit ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby, je možné buď výkon trestu dočasně přerušit, případně po nezbytně nutnou dobu vykonávat trest ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované Vězeňskou službou; střežení odsouzeného v takovém případě zajišťuje nejbližší věznice.[116]

Poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu TOS je však dlouhodobým problémem. Problém s financováním této péče byl částečně vyřešen alespoň tím, že byl ve věznicích zaveden každému odsouzenému zvláštní účet zdravotní péče, na který je možno si nechat zasílat finanční prostředky, které se nijak nekrátí a slouží výlučně zdravotním účelům. Vězni si z něho tak mohou hradit potřebné léky, nebo například ošetření zubařem. Dalším palčivým problémem, na který upozorňovalo i mnoho respondentů mého dotazníkového šetření, je nedostatečná kvalita zdravotnická péče a její organizace; tento problém však úzce souvisí s celonárodním problémem nedostatku lékařů. Na tomto místě bych ráda uvedla zkušenost Veřejného ochránce práv z jedné z českých věznic: „V době šetření byli ve věznici 2 lékaři a další dva externisté. Ordinační doba byla cca 5 hodin denně, přičemž se k lékaři hlásilo 50 − 90 odsouzených denně.“[117] Je očividné, že na tak veliký počet pacientů je počet lékařů nevyhovující, na druhou stranu je však nutné vzít potaz i fakt, že odsouzení v mnoha případech zdravotní služby zneužívají a simulují své zdravotní problémy, aby se tak vyhnuli

[115] Zdravotní péče poskytovaná osobám ve výkonu vazby nebo výkonu trestu. [online]. 17. 6. 2014 [cit. 03. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/vykon-vezenstvi-16/zdravotni-pece-poskytovana-osobam-ve-vykonu-vazby-nebo-trestu-odneti-svobody-6073

[116] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 50

[117] MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství, str. 100, [online]. 11. 1. 2011 [cit. 03. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf

svým povinnostem, či si jen zkrátka zpestřili svůj stereotypní život ve věznicích. To je důvodem, proč je dle mého názoru nutné brát výše uvedená čísla s rezervou, nikoliv však na lehkou váhu.

5.4.2. Povinnosti odsouzených

Povinnosti odsouzených jsou upraveny především v ustanovení § 28 ZVTOS, které obsahuje obecné vymezení povinností a dále demonstrativní výčet povinností a zákazů. Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice (§ 28 odst. 1 ZVTOS).

Mezi další povinnosti odsouzených patří např. povinnost umožnit kontrolu svých věcí, podrobovat se osobním i lékařským prohlídkám, strpět identifikační úkony, oznamovat určité skutečnosti stanovené zákonem, dodržovat hygienu a další. Odsouzeným je zejména zakázáno vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, hrát hry o peníze, předstírat poruchu zdraví nebo se tetovat. Typicky poslední zákaz často nebývá dodržován. Jak uvádí Drahomíra Malá: „K jednomu z průvodních jevů, vyjadřující prostřednictvím symbolů svoje postoje, zatřídění nebo postavení ve společnosti, ve které se pohybují, patří tetování. Vězňové se nechávají tetovat na nejrůznějších částech těla, včetně očních víček, z nichž např. na jednom má jeden vězeň vytetováno „spím“ a na druhém „nebudit“.“[118]

Jak jsem již zmínila výše, každý odsouzený je povinen hradit náklady výkonu trestu, jejichž výše je stanovena vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů. Náklady výkonu trestu se srážejí z odměny za práci odsouzeného, a pokud to není možné, lze k jejich úhradě použít i peněžní prostředky odsouzeného, které má uložené ve

[118] MALÁ, D. Vězeňství po česku. Tišnov: SURSUM, 2003, str. 74

věznici. Od povinnosti hradit náklady výkonu trestu jsou osvobozeni odsouzení, kteří nebyli nezaviněně zařazeni do práce, kteří nedovršili 18. rok věku, kterým je poskytována nemocniční nebo ústavní péče (po dobu trvání této péče, jsou-li zdravotně pojištěni), kteří mají přerušený výkon trestu, kteří jsou na útěku a další (§ 35 odst. 2 ZVTOS). Z důvodu tíživých sociálních poměrů může ředitel věznice prominout placení těchto nákladů odsouzenému, který již byl z výkonu trestu propuštěn a který o to požádal. Ustanovení § 36 ZVTOS pak stanoví případy povinnosti hradit další náklady, např. v situaci, kdy odsouzený zneužil zdravotní péče předstíráním poruchy zdraví.

5.5. Zaměstnávání a vzdělávání odsouzených

5.5.1. Zaměstnávání odsouzených

Zaměstnávání odsouzených tvoří významnou součást programů zacházení. Práce odsouzených je vysoce účinným prostředkem jejich resocializace a její pozitivní stránky jsou nenahraditelné jak z hlediska psychologického, tak ekonomického.[119] Pracovní aktivita odsouzeného přispívá k vytváření kladného vztahu k práci jako možnosti uspokojování základních potřeb, vede k převzetí určité míry odpovědnosti za vlastní život, pomáhá snižovat napětí a rozvíjet osobnost odsouzeného.[120] Práce vězňů však musí být považována za pozitivní prvek vězeňského režimu a nikdy nesmí být používána jako trest (čl. 26. 1. Evropských vězeňských pravidel).

Zaměstnávání odsouzených je vedle výše uvedeného též jedním z nejpalčivějších problémů současného vězeňství, neboť je zde veliký problém spočívající v nedostatku práce pro odsouzené. Nedostatek pracovních příležitostí má totiž na odsouzené nepříznivý vliv, je jedním z faktorů jejich demoralizace, demotivace a degradace, vede ke ztrátě jejich pracovních návyků či k nemožnosti je získat a k pasivnímu rezistentnímu postoji k životu.[121] Věznice by proto měly usilovat o zajištění pracovních příležitostí pro odsouzené v co možná nevyšší možné míře.

Právní úprava zaměstnávání odsouzených de lege lata je obsažena především v § 29 – 33 ZVTOS, na který svou úpravou navazuje ŘVTOS (§ 41 – 45). Pokud je odsouzený zdravotně

[119] KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, str. 133
[120] HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, str. 124
[121] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, str. 79

způsobilý a byl rozhodnutím ředitele věznice zařazen do práce, je povinen pracovat. Věznice zařazuje odsouzené do práce, která odpovídá jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem. Povinnost pracovat se nevztahuje na osoby starší 65 let, poživatele invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, osoby dočasně práce neschopné, osoby, jejichž zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení, a nebo pokud z povahy věci vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena. Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je však závažným porušením povinnosti odsouzeného, a zpravidla se za něj odsouzenému uloží kázeňský trest (§ 41 odst. 3 ŘVTOS).

Dle § 30 odst. 1 existují dvě základní formy zaměstnávání odsouzených, a to buď v objektech věznice (tedy v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti), a nebo na základě smlouvy mezi věznicí a podnikatelským subjektem. Pracemi k zajištění provozu věznic se mají na mysli zejména údržbářské práce, jednoduché stavební práce, úklidové práce v prostoru věznice, pomocné práce v jídelně apod. Vlastní podnikatelská činnost je zaměřena převážně na investičně nenáročnou výrobu, kovovýrobu, knihařskou výrobu, třídění odpadů, opravárenské činnosti či praní prádla.[122] Podnikatelskými subjekty, se kterými jsou uzavírány smlouvy na zajištění zaměstnání odsouzených osob, jsou převážně drobní a střední podnikatelé, kteří odsouzené zaměstnávají na pracovištích uvnitř i vně věznic. Jedná se převážně o méně náročné práce, jako je balení a kompletace výrobků, balení propagačních materiálů, lepení obálek, výroba jednoduchých výrobků z oblasti sklářství apod.[123]

Jak stanoví § 30 odst. 4 ZVTOS, k zaměstnávání odsouzených u jiných subjektů, než je věznice, je zapotřebí jejich souhlasu; to však neplatí u státních subjektů uvedených dále v tomto ustanovení. Odsouzený však může tento souhlas odvolat, a to prohlášením učiněným vůči Vězeňské službě vždy, přičemž účinky takového odvolání nastávají uplynutím posledního dne kalendářního měsíce bezprostředně následujícího po měsíci, v němž odsouzený souhlas odvolal (§ 30 odst. 5 ZVTOS). Důležité je, že odvolání souhlasu se nepovažuje za odmítnutí práce, za které by jinak bylo možné odsouzenému uložit kázeňský trest.

[122] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 217
[123] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. Systém českého trestního práva. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, str. 79

Při zařazování odsouzených do práce nevzniká pracovní poměr.[124] Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce se však i u odsouzených řídí zákonem č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Ředitel věznice má právo v souladu s pracovněprávními předpisy rozvrhnout odsouzeným pracovní dobu, případně jim nařídit přesčas. Odsouzení jsou rovněž děleni do pracovních skupin, přičemž v čele každé skupiny stojí její vedoucí určený rozhodnutím ředitele věznice; odsouzení, u kterých lze předpokládat, že toho nezneužijí, mohou být zařazeni i do nestřežených pracovních skupin.

Odsouzení mohou pracovat na pracovištích ve věznici, nebo mimo ni, přičemž místo výkonu práce závisí i na typu věznice, ve kterém si odsouzený odpykává svůj trest. Ve věznicích s dohledem a dozorem pracují odsouzení zpravidla na pracovištích mimo věznici, která nejsou střežená. Odsouzení ve věznici s ostrahou pracují na pracovištích uvnitř věznice, popřípadě na střežených pracovištích mimo věznici a odsouzení ve věznici se zvýšenou ostrahou svojí práci vykonávají zásadně uvnitř věznice, popř. dokonce na celách.[125]

Za vykonanou práci přísluší odsouzeným odměna, jejíž výše a podmínky pro její poskytování jsou upraveny nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Pracovní odměnou se dle tohoto nařízení rozumí souhrn základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu odsouzeného. Základní složka odměny náleží odsouzenému podle druhu jím vykonávané práce, a proto se odsouzení dělí do tří základních kvalifikačních skupin: ve skupině I jsou zařazeni odsouzení, kteří vykonávají práci, pro kterou není potřebná žádná kvalifikace a základní složka odměny činí 4.500,- Kč; ve skupině II jsou zahrnuti odsouzení, kteří vykonávají práci, pro jejíž výkon je nutné být vyučen v daném oboru, případně je nutná jiná odborná kvalifikace a základní složka odměny zde činí 6.750,- Kč; konečně ve skupině III jsou zahrnuti odsouzení, kteří vykonávají náročné či specializované práce, pro které je zapotřebí zpravidla vyšší než úplné střední (odborné) vzdělání a základní složka odměny zde činí 9.000,- Kč.[126]

[124] Tamtéž, str. 80
[125] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 100 – 101
[126] Tamtéž, str. 108

Srážky z pracovní odměny odsouzených upravuje vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů. Nejdříve se z pracovní odměny srazí záloha na daň z příjmu fyzických osob, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na politiku zaměstnanosti a pojistné na veřejné zdravotní pojištění. Zbývající část odměny odsouzeného se nazývá čistá odměna. Z ní věznice následně provádí další srážky, zejména srážky k úhradě výživného na děti, srážky k úhradě nákladů výkonu trestu, srážky na základě nařízeného výkonu rozhodnutí soudu nebo orgánu státní správy, případně jiné druhy srážek. Vyhláška však současně omezuje maximální úhrn všech srážek na 78 % čisté odměny odsouzeného. Zbývající část čisté odměny se odsouzenému převádí na kapesné a úložné.[127]

Z mého dotazníkového šetření vyplynuly následující údaje:

Výše uvedené výsledky šetření mě nepřekvapily. Průměrná zaměstnanost odsouzených dle statistik Vězeňské služby ČR byla za rok 2015 celkem 55,09 %, za rok 2014 celkem 60,97

[127] Tamtéž, str. 110 – 111

% a za rok 2013 celkem 66,35 %.[128] Jelikož z mého dotazníkového šetření vyplývá průměrná zaměstnanost odsouzených celkem 62 %, lze říci, že výsledek je i přes malý počet respondentů víceméně odpovídající. Nicméně i tak je nutné podotknout, že nezaměstnanost odsouzených osob je stále velice vysoká (do výše uvedeného čísla se totiž započítávají rovněž odsouzení zařazení do vzdělávacích a terapeutických programů s dobou výuky nejméně 21 hodin týdně a dále odsouzení bez nároku na odměnu, kteří vykonávají práce k zajištění každodenního chodu věznice) a jako taková tvoří jeden z nejvážnějších problémů ohledně výkonu NTOS. I proto si klade nová Koncepce vězeňství do roku 2025 v oblasti zaměstnávání odsouzených osob dva základní cíle: zvýšit skutečnou zaměstnanost osob ve výkonu trestu a podporovat osoby propuštěné z výkonu TOS.[129]

Dle mého názoru by mohlo být řešením zaměřit snahu na větší zapojení soukromých podnikatelů do zaměstnávání vězňů. Je pochopitelné, že soukromí podnikatelé mají obecně z těchto osob strach a zaměstnávat je příliš nechtějí, nicméně podmínit jejich zájem většími výhodami a úlevami poskytnutými ze strany státu by jistě bylo možné. Tuto problematiku by však bylo nutné v její celistvosti zkoumat více do hloubky, aby nedošlo k přílišnému zjednodušení celé věci a dovození mylných závěrů, na což však v této práci již bohužel není mnoho prostoru.

5.5.2. Vzdělávání odsouzených

Vzdělávání odsouzených je vedle jejich zaměstnávání rovněž velmi důležitou metodou resocializace. Díky dalšímu získanému vzdělání může odsouzený nabýt nové znalosti a dovednosti, které mu mohou do budoucna pomoci uplatnit se na trhu práce lépe, a získat tak nové zaměstnání.[130] Proto § 34 odst. 1 ZVTOS věznicím ukládá, aby umožňovaly odsouzeným, kteří pro to mají předpoklady, získat vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo aby umožnily účast na dalších formách vzdělávání, které jim pomůže získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci. Jednotlivé druhy vzdělávacích aktivit jsou uvedeny výše u podkapitoly týkající se programů zacházení.

[128] Rychlá fakta Vězeňské služby České republiky. [online]. 27. 7. 2016 [cit. 07. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/
[129] Koncepce vězeňství do roku 2025, str. 9 – 10
[130] MEZNÍK, J., KUCHTA, J., KALVODOVÁ, V. Základy penologie. Brno: Masarykovo univerzita, 1995, str. 47

Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu (§ 64 odst. 1 ŘVTOS). Při zabezpečování povinné školní docházky mladistvých odsouzených spolupracují orgány Vězeňské služby s příslušnými školami a orgány státní správy a samosprávy ve školství a ředitel může těmto mladistvým dovolit volný pohyb mimo věznici k docházce do školy. Ustanovení § 46 odst. 3 ŘVTOS dále stanovuje pravidlo na ochranu odsouzených a zároveň na zajištění jejich následné rovnosti na svobodě, a to sice, že z dokladů o dosaženém vzdělání nesmí být nikdy patrné, že bylo dosaženo právě ve výkonu TOS.

Ze statistických dat Vězeňské služby plyne, jak je již výše řečeno, že téměř 45 % vězněných osob má pouze základní vzdělání[131], proto pro ně bude pravděpodobně v budoucnu nejobtížnější nalézt si vhodné zaměstnání. To je také důvod, proč se pozornost věznic nejvíce obrací k dodatečnému získávání vzdělání středoškolského typu, případně alespoň vyučení v nějakém oboru.[132] Vzdělávání je zajišťováno jak Středním odborným učilištěm Vězeňské služby ČR, tak soukromými a externími subjekty. Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR disponuje celkem devíti školskými vzdělávacími středisky, která jsou odloučenými pracovišti učiliště umístěnými v jednotlivých věznicích, kde je také výuka fakticky vykonávána. Střední odborné učiliště nabízí dvouleté a tříleté učební obory, převážně z oblasti strojírenské a montážní, ale také například šití prádla a práce ve stravování.[133] Druhou nejpočetnější skupinu pak tvoří vězni se středoškolským vzděláním bez maturity, kteří mají šanci složit tuto závěrečnou zkoušku právě s pomocí věznice.

K dalším formám vzdělávání patří různé vzdělávací, odborné či rekvalifikační kurzy, ovšem § 36 odst. 4 písm. c) ŘVTOS však počítá i s možností studia na vysoké škole.[134] Na základě smlouvy Vazební věznice Ruzyně s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy je realizováno též kombinované studium bakalářského oboru.[135] Tato skutečnost se mi potvrdila též v mém dotazníkovém šetření, neboť hned 10 odsouzených v dotazníku

[131] Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2015, str. 90, Vězeňská služba České republiky, [online]. 6. 6. 2016 [cit. 7. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby
[132] KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 222
[133] Koncepce vězeňství do roku 2025, str. 26
[134] KALVODOVÁ, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 114
[135] Koncepce vězeňství do roku 2025, str. 26

označilo možnost „ano“ u otázky, zda se ve věznici vzdělávají, a rovněž doplnili, že se jedná právě o studium na výše uvedené fakultě.

Dále z mého šetření vyplynuly následující skutečnosti a údaje:

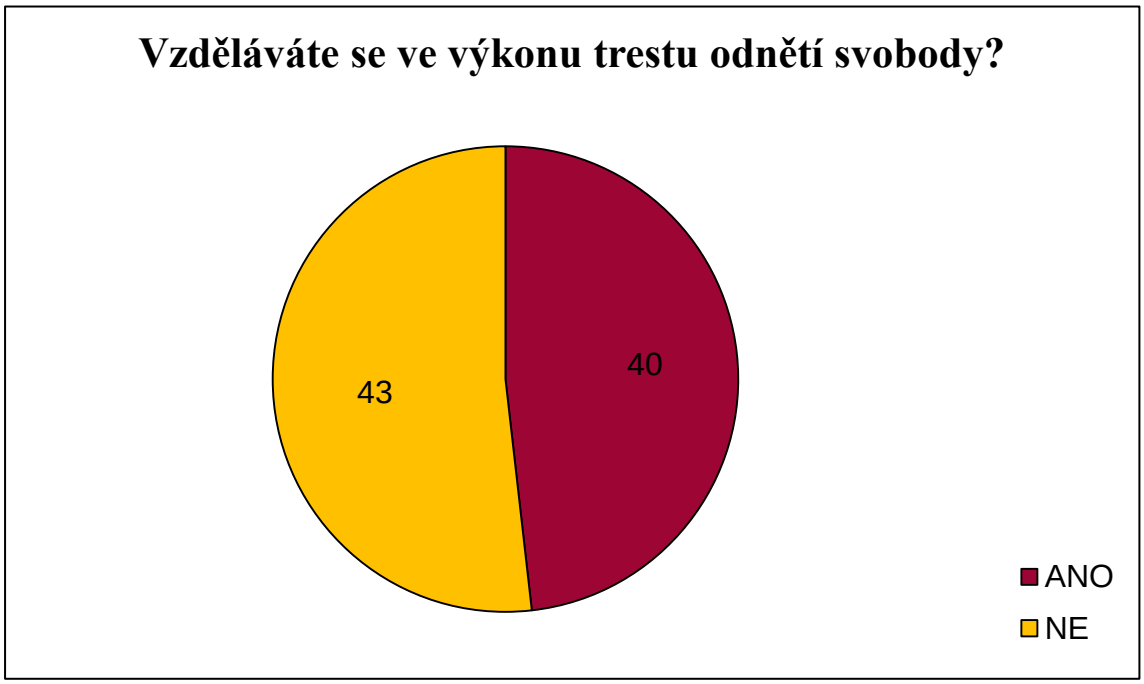

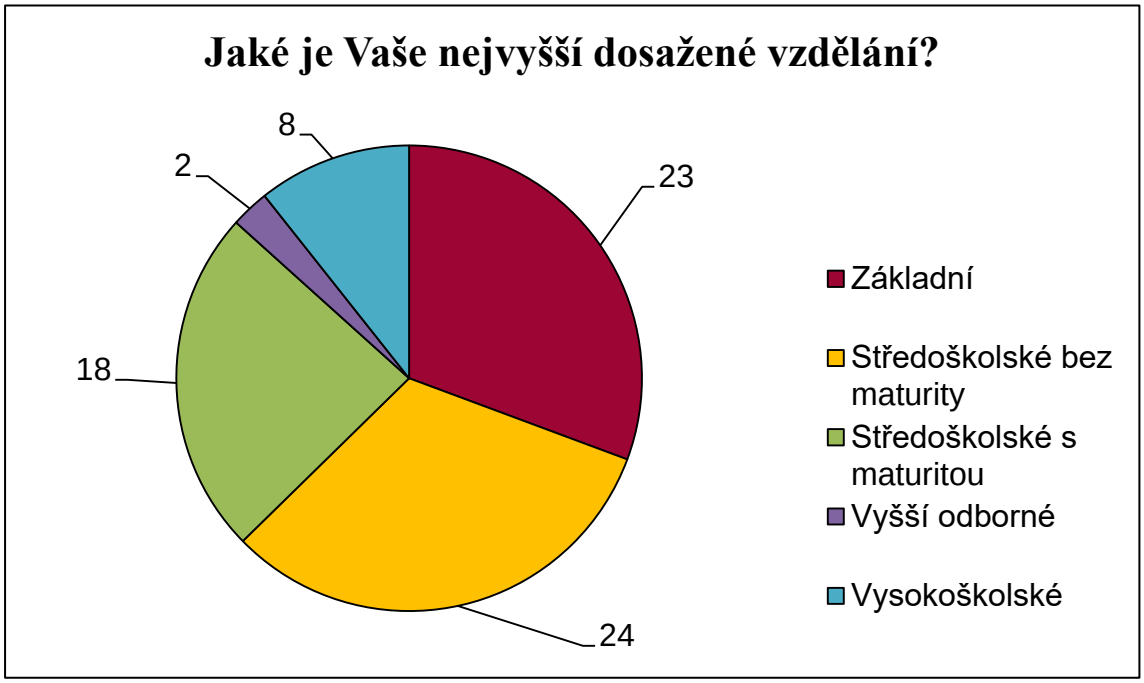

Při porovnání výsledných odpovědí na otázku ohledně nejvyššího dosaženého vzdělání se statistickými daty Vězeňské služby jsem došla k závěru, že jsou i na relativně malý počet respondentů vcelku vypovídající, neboť většina mých respondentů dosáhla právě základní, případně středoškolské vzdělání bez maturity.

5.6. Další poznatky z dotazníkového šetření

Na tomto místě bych si ještě dovolila shrnout zbývající poznatky z mého dotazníkového šetření, které jsem nezařadila tematicky do předešlých kapitol, a následně bych je srovnala s údaji získanými ze statistických dat vydávaných Vězeňskou službou ČR.

Věkové složení mých respondentů bylo následující:

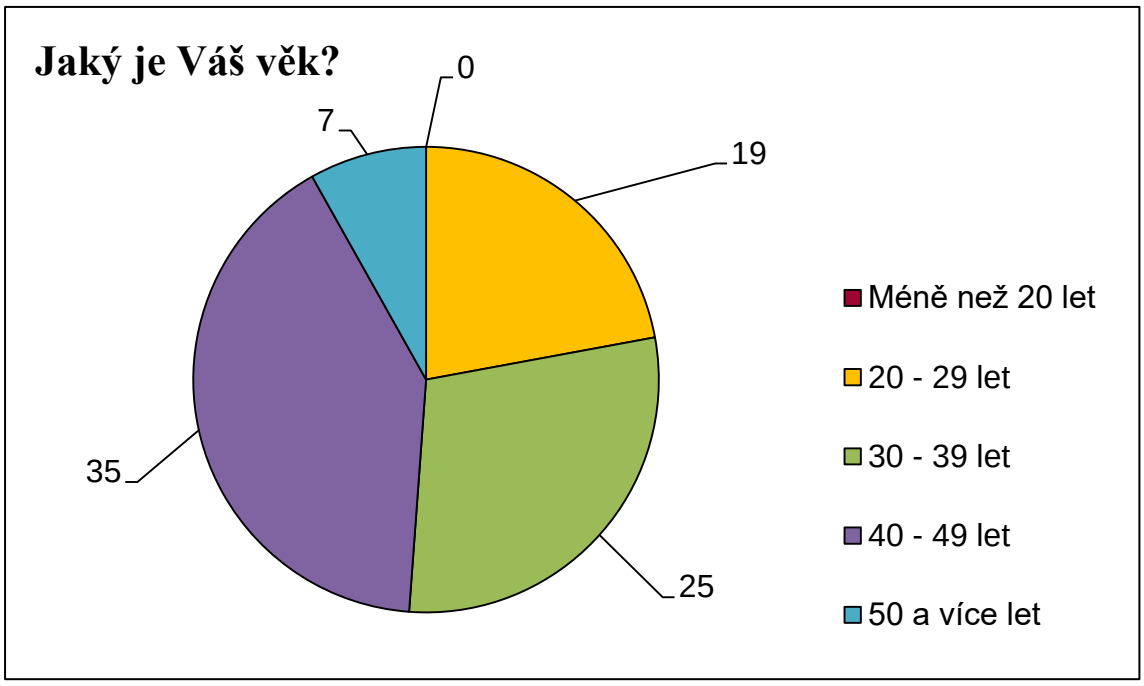

Podle údajů ze Statistické ročenky Vězeňské služby za rok 2015 se ve věznicích nachází většina odsouzených ve věku od 30 do 40 let.[136] Složení mých respondentů tedy neodpovídá tomuto celorepublikovému zjištění, neboť jsou průměrně o 10 let mladší. Zajímavé mi nicméně přišlo věkové složení respondentek v ženské věznici, kde hned 11 z celkových 20 odsouzených žen, které se zúčastnily mého průzkumu, uvedlo svůj věk mezi 20 a 30 lety. Ani

[136] Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2015, str. 87, Vězeňská služba České republiky, [online]. 6. 6. 2016 [cit. 8. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby

tento údaj však není v souladu s celorepublikovými údaji, neboť i u odsouzených žen je nejvíce zastoupena věková skupina v rozmezí 30 až 40 let.

Dále jsem se pokusila vyhodnotit četnost ukládání dlouhodobých a krátkodobých trestů odnětí svobody. Výsledek mě příjemně překvapil, neboť z mých 89 respondentů byli pouze 3, kteří měli uložen trest v době trvání kratší než jeden rok. Je jistě správné, pokud takovýchto trestů bude do budoucna ukládáno méně a budou častěji nahrazovány tresty alternativními. Nejčastěji respondenti vykonávali TOS v délce trvání 3 – 10 let, výjimečný trest v délce trvání 20 – 30 let pak pouze 2 odsouzení. Co se týče druhu trestné činnosti (či spíše v tomto případě jednotlivých trestných činů), za kterou byli respondenti odsouzeni, pak největší zastoupení tvoří trestné činy krádeže, podvodu a loupeže. Nejspíše z důvodu mého výběru věznic, kde jsem průzkum prováděla, jsem měla v průzkumu celkem 15 respondentů, kteří odpykávají trest odnětí svobody za trestný čin vraždy (věznice Valdice a Mírov). V menším zastoupení se pak objevovaly trestné činy jako vydírání, nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy, zatajení věci či zanedbání povinné výživy.

Dále jsem se odsouzených ptala na to, zda jsou kuřáky. Celkem 58 % respondentů sdělilo, že ano, což mě nikterak nepřekvapilo. Tento údaj je však mírně zkreslen respondentkami z ženské věznice ve Světlé nad Sázavou, neboť tam jsou až na dvě odsouzené kuřačkami všechny ženy, které se zúčastnily mého průzkumu. Má očekávání byla v tomto ohledu opačná (že muži kouří více než ženy), nicméně opět je možné, že je tento údaj zkreslen počtem osob, které se dotazníkového šetření zúčastnily. Na otázku, zda odsouzený či odsouzená užívá nebo někdy v minulosti užívala drogy, pak kladně odpovědělo 37 % dotázaných.

Dvě závěrečné otázky byly otevřené, a vězni tak měli možnost shrnout jednak to, co jim na výkonu NTOS nejvíce vadí, a dále také své plány po propuštění z výkonu trestu. Na druhou z uvedených otázek odsouzení odpovídali nejvíce tak, že mají v plánu vrátit se k zaměstnání, případně si najít nové, a starat se o rodinu. Mezi další frekventované odpovědi patřilo zejména žít normální život, žít řádný život, platit dluhy, zařadit se do společnosti, cestovat, užívat si naplno života či „sekat latinu“. Na tomto místě bych ráda uvedla odpověď respondenta Martina K.: „Nabídky ze světa zločinu jsou značné, nabídky ostatní nulové; ty druhé bych uvítal!“. Tato věta vystihuje velmi obávaný problém – umístěním osoby do věznice jí otevíráme dveře do světa dalších kriminálních činností skrze nové kontakty ve věznici a nová poznání v tomto směru, a naopak jí jakožto osobu trestanou obíráme o mnoho

pracovních příležitostí v běžném životě, a nejen o ně; narušujeme této osobě její sociální vazby s rodinou, přáteli a dalšími osobami a řadíme jí navždy do sociální role „trestance“. Ač se s tímto problémem snažíme jako společnost bojovat, vyřešit se ho zatím dle mého názoru nepodařilo.

Na závěr měli odsouzení možnost se vyjádřit, s čím jsou nejvíce nespokojeni ve výkonu TOS. Mnohé z odpovědí logicky plynou z toho, co jsem již detailně rozebrala v předcházejících kapitolách. Vězni si ztěžují nejvíce na stravu a lékařskou péči ve věznici, na omezený kontakt s rodinou, na krátké vycházky a malé možnosti sportovního vyžití, na sortiment a ceny ve vězeňských kantýnách, na nedostatek soukromí a především na chování spoluvězňů a zaměstnanců Vězeňské služby. Na závěr uvádím několik poznámek odsouzených, které ponechávám záměrně bez komentáře.

„Programy, které by měly skutečný vliv na změny myšlení člověka, který má zájem vybřednout z kolotoče recidivy, neexistují.“ Martin K.

„Systém věznění lidí nefunguje, ba naopak. Jenom blázen si může myslet, že věznění může někoho napravit!“ Knut M.

„Nejde ani tak o systém, spíše o ty lidi, se kterými člověk musí každý den trávit čas. A navíc – sprcha 2x týdně je neadekvátní 21. století!!!“ Vladimír

„Zaměstnanci Vězeňské služby mají ze zákona povinnost dohlížet na dodržování našich práv, ale jsou to často zaměstnanci Vězeňské služby, kdo po nich šlape!“ anonym

„Vše je zbytečné!“ Martin H.

Závěr

Téma nepodmíněného trestu odnětí svobody je tématem poměrně širokým. Jak jsem již naznačila v úvodu, cílem mé práce bylo přehledně zmapovat právní úpravu našeho nejpřísnějšího trestu a přijít se srovnáním této teoretické právní úpravy s realitou v českých věznicích pomocí dotazníkového šetření. Je pochopitelné, že v důsledku omezeného rozsahu této práce jsem se nemohla zabývat dopodrobna všemi instituty a problémy, které s nepodmíněným trestem odnětí svobody souvisejí. Z toho důvodu jsem opomenula tematiku kázeňských trestů a odměn, dále však i podmíněné propuštění z výkonu trestu a rovněž tresty alternativní, které by samy o sobě vystačily na samostatnou diplomovou práci.

Jak jsem již v úvodu zmínila, jedním z důvodů výběru tohoto tématu byl fakt, že odborná i laická veřejnost o věznění osob často diskutuje a já většinou názory především laické části společnosti nesdílím. I v okruhu mně nejbližších osob se vyskytují názory, že vězni jsou de facto „odpadem společnosti“ a s jako takovými by s nimi i mělo být zacházeno, že za ně stát pouze platí mnoho peněz a že si žijí lépe, než mnozí studenti na vysokoškolských kolejích. Myslím si, že jejich názor není správný, neboť vězni nejsou zdaleka vždy tímto „odpadem společnosti“ – často jsou to osoby, které spáchaly trestný čin v tíživé životní situaci, z důvodu nedostatku zkušeností a věku, neúmyslně, případně byly ovlivněny prostředím, ve kterém vyrůstaly. Existují zkrátka i osoby, kterým jako společnost můžeme pomoci dát se na správnou cestu, dát si život do pořádku, uvědomit si své chyby, naučit je novým věcem a společenským návykům; nebylo by správné úplně rezignovat na snahu o jejich resocializaci a změnu. Pokud bychom přistupovali ke všem vězňům jako k nenapravitelným osobám, kteří si nezaslouží nic jiného, než být zavření ve svých celách 24 hodin denně, nejen, že bychom nedosáhli nápravy těch, kteří o nápravu stojí nebo které napravit lze, ale naopak bychom ze všech takto vězněných osob postupně vychovali osoby asociální bez základních společenských návyků. Nedomnívám se, že by nepodmíněný trest odnětí svobody v takovéto podobě měl natolik odstrašující efekt, že by se závratným způsobem snížila kriminalita ve společnosti, a proto jsem toho názoru, že takové řešení by bylo spíše na škodu celé společnosti. Každý trest odnětí svobody totiž jednou skončí (ostatně taková možnost je i u trestu na doživotí) a my jako společnost se musíme snažit dosáhnout situace, aby vězení opouštěly osoby napravené, nikoliv abychom z vězňů vychovávali osoby asociální bez schopnosti začlenit se zpět do společnosti.

Tato práce mi pomohla zorientovat se v problematice trestu odnětí svobody, rovněž jsem si však upevnila svůj výše uvedený názor. I přesto, že výzkumy a statistiky nehovoří příliš ve prospěch úspěšnosti resocializace osob ve výkonu tresti odnětí svobody, já se této myšlenky nevzdávám a především se domnívám, že zanechat snahy o její realizaci by bylo velmi nešťastné řešení. Jsem si vědoma, že snahy o převýchovu vězňů zatěžují státní rozpočet velkou měrou, na druhou stranu rezignovat na tyto snahy by dle mého názoru zvýšilo míru kriminality i recidivy ve společnosti. Navíc jsme povinni respektovat základní lidská práva a svobody všech osob bez výjimky, zejména lidskou důstojnost a rovněž mezinárodní úmluvy, kterými je Česká republika vázána, proto snad ani není důvod se obávat, že by byly výše uvedené názory části laické společnosti vyslyšeny a vězeňství by se takovým razantním způsobem změnilo.

Dalším cílem mé práce kromě podání uceleného přehledu právní úpravy trestu odnětí svobody bylo srovnání teorie a praxe. Z toho důvodu jsem sestavila dotazník, který tvoří přílohu této práce, a rozeslala jsem ho spolu s žádostí o pomoc do šesti českých věznic. Jejich vstřícný přístup mě potěšil, všechny oslovené věznice poslaly vyplněné dotazníky zpět, i když ve většině případů v menším počtu, než který jsem jim zaslala. Celkově se tak mého šetření zúčastnilo 89 respondentů, z nichž 20 bylo žen. Měla jsem tak šanci porovnat výsledky mého šetření s oficiálními statistikami a rovněž se odsouzených osob dotázat, zda jsou jejich práva zaručená právním řádem České republiky respektována a dodržována. Odpovědi jsem vždy uváděla a vyhodnocovala v té části diplomové práce, která o dané problematice pojednávala, obecně však lze říci, že většina odpovědí mě nepřekvapila a odpovídala údajům obecně uváděným ve statistikách Vězeňské služby. Bylo však velice zajímavé ověřit si některé informace empiricky svým vlastním dotazníkovým šetřením a nemuset se v každém případě spoléhat na data uveřejněná Vězeňskou službou a také číst nápady, podněty a stížnosti některých vězňů, a zkoušet tak pochopit a porozumět jejich smýšlení.

Studiem odborné literatury a statistických dat jsem však zjistila více i o největších současných problémech spojených s vězeňstvím. Těmi jsou beze sporu přeplněnost věznic a zaměstnávání odsouzených. Oba dva problémy jsou úzce spojeny s nedostatkem finančních prostředků ve vězeňství. Současná ubytovací kapacita výkonu trestu odnětí svobody je naplněna v souhrnu na více než 100 %, v konkrétních případech různých věznic pak i na více než 117 %, což je samozřejmě krajně nevhodná, která má za následek obtížné dodržování norem týkajících se minimálního prostoru pro každého vězně i norem jiných. Na jedné cele

pak může být umístěno i 10 osob (takovou celu jsem osobně navštívila ve věznici Praha-Pankrác), což jistě není situace vhodná ani žádoucí, neboť může například významně mařit resocializační snahy pracovníků věznice. Změnit tento nežádoucí stav může výstavba nových zařízení pro výkon trestu odnětí svobody, nebo důkladnější ukládání alternativních trestů, jako je např. trest domácího vězení.

Druhým problémem je zaměstnávání odsouzených. Průměrná zaměstnanost vězňů v roce 2015 byla dle statistických údajů Vězeňské služby pouze něco málo přes 55 %, avšak jak jsem již zmínila v části práci věnované právě zaměstnávání odsouzených, není tento údaj vypovídající, neboť se do tohoto čísla zahrnují též odsouzení zařazení do vzdělávacích a terapeutických programů s dobou výuky nejméně 21 hodin týdně a dále odsouzení bez nároku na odměnu, kteří vykonávají práce k zajištění každodenního chodu věznice. Zvýšení zaměstnanosti odsouzených dle mého názoru nutně předpokládá spolupráci soukromého a veřejného sektoru, neboť není a ani nemůže být v silách věznic poskytnout práci všem odsouzeným. Podpořit zaměstnávání vězňů soukromými subjekty musí jistě stát, a to například prostřednictvím daňových úlev či jiných finančních výhod, které by s poskytováním práce odsouzeným mohly být spojeny.

V neposlední řadě je souvisejícím problémem rovněž zadluženost vězňů. Vězni dostávají za svou práci velmi malé odměny, v horším případě ani nepracují, avšak jsou povinni hradit náklady výkonu svého trestu, velmi často též škodu způsobenou trestným činem, případně peněžitý trest či výživné na děti. Odsouzení si tak už z věznice odnášejí veliké dluhy. Po opuštění věznice si obtížně hledají zaměstnání, a tak jejich zadlužení stále roste. Tento problém jistě přispívá vzniku recidivy, neboť bývalí odsouzení často nevidí v těchto složitých životních situacích jinou možnost, než nabýt finanční prostředky trestnou činností.

Jsem ráda, že jsem si vybrala jako téma diplomové práce právě nepodmíněný trest odnětí svobody, neboť jsem zjistila mnoho nových zajímavých skutečností a rovněž jsem si ověřila, že práva vězňů v České republice jsou víceméně respektována a dodržována. Situace českých věznic není ve srovnání se světem vůbec špatná, i když si možná část české společnosti či sami odsouzení myslí opak. Samozřejmě je zde prostor pro zlepšení a já doufám, že se tomuto tématu bude věnovat stále větší počet osob, díky kterým se tyto změny k lepšímu stanou realitou.

Přehled použitých zkratek

TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
ZVS	zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky
ŘVTOS	Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
LZPS	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
TOS	trest odnětí svobody
NTOS	nepodmíněný trest odnětí svobody

Seznam použité literatury a pramenů

Knihy a studie:

- ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 264 s. ISBN 80-04-25414-4
- BAJCURA, L. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-555-6
- BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 195 s. ISBN 80-7338-024-2
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 183 s., ISBN 80-86708-05-5
- JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, 976 s. ISBN 9788075020444.
- JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*, 3. vyd. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 9788087576441.
- KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 200 s. ISBN 978-80-7552-163-7.
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. 92 str. ISBN 8021011971.
- KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. 240 s. ISBN 978-807357-706-3.
- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- LYONS, L: *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost.* 1. české vydání. Praha: Svojtka & Co., 2004. 190 s. ISBN 80-7352-021-4
- MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM, 2003. 129 s. ISBN 80-7323062-3.
- MATOULEK, J. a SEJKOROVÁ, H.. *Právní rádce odsouzeného*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 223 s. Praktik. ISBN 9788087212899.
- MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V. a KUCHTA, J. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 802101248X.
- NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010, 256 s. Teoretik. ISBN 9788087212417.

- *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2008, 492 s. ISBN: 978-80-7357-365-2.
- ROZUM, J. *Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-042-0.
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 9788025440339.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 1052 s. ISBN 9788074786167.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J. a KUCHTA, J.. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, 1009 s. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 9788074004964.
- ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, 3 sv. Velké komentáře. ISBN 9788074004650.
- ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, 2 sv. Velké komentáře. ISBN 9788074004285.
- VÁLKOVÁ, H., ČERNÍKOVÁ, V., FIRSTOVÁ, J. et al. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: Policejní akademie ČR, 2014, 233 s. ISBN 978-80-7251-426-7.

Odborné články:

- BIEDERMANOVÁ, Eva. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné?. *Trestněprávní revue*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, 12(7-8), s. 180 – 184. ISSN 1213-5313. 1x měsíčně.
- BIEDERMANOVÁ, Eva. Je výkon trestu odnětí svobody v nestátních objektech v českých podmínkách reálný?. *Trestněprávní revue*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 13(5), s. 121 – 124. ISSN 1213-5313. 1x měsíčně.
- DEMELOVÁ, V., ČERMÁKOVÁ, E., LINHARTOVÁ, L., JANKŮ, T. Muslimové v českých věznicích. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2015, č. 1/2015, str. 12 – 13. ISSN 1213-9297. 4x ročně.
- KOZÁK, Vítězslav. Ke změně zařazování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, 15 (1), s. 19 – 21. ISSN 1213-5313. 1x měsíčně.
- NAVRÁTILOVÁ, Jana. Soukromé věznice ano či ne? *Právní fórum*. Praha: ASPI, 2006, 3(6), 204-207. ISSN 1214-7966. 1x měsíčně.
- ŠÁMAL, Pavel. Nejvyšší soud zhodnotil praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí a odklonů v letech 2010 a 2011. *Trestněprávní revue*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 13 (9), s. 199 – 206. ISSN 1213-5313. 1x měsíčně.

Elektronické zdroje:

- www.beck-online.cz
- www.vscr.cz
- www.justice.cz
- www.ochrance.cz
- www.psp.cz

Právní předpisy:

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů

Další:

- Evropská vězeňská pravidla – dostupná na: *http://www.vscr.cz/ generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/publikace/evropska-vezenska-pravidla-2006*
- Koncepce vězeňství do roku 2025
- Statistická ročenka vězeňské služby za rok 2015 – dostupná na: *http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby*

Příloha

Dotazník pro osobu ve výkonu trestu odnětí svobody

Vyplňte prosím stručně tuto část o Vaší osobě:

1) Jméno: _____ *(postačí ve formátu např. Josef K; pokud však své názory chcete vyjádřit pouze anonymně, nevyplňujte nic)*
2) Věk: _____ let
3) Dosažené vzdělání: základní / středoškolské bez maturity / středoškolské s maturitou / vyšší odborné / vysokoškolské *(hodící se prosím zakroužkujte)*
4) Trestný čin, za který jste byl odsouzen: _____
5) Celková délka Vašeho trestu: _____
6) Jste kuřák? ANO x NE
7) Užíval jste / užíváte drogy? ANO x NE
8) Věznice, ve které vykonáváte trest odnětí svobody: _____

Zakroužkujte prosím v této části dotazníku jednu z možností, nebo stručně odpovězte:

9) Návštěvy
   - Využíváte možnost přijímat návštěvy osob blízkých na celé 3 hodiny pravidelně každý měsíc? ANO x NE
   - Změnil byste něco na systému, jak fungují návštěvy? Případně co? _____ _____
   - Je toto právo věznicí, ve které vykonáváte trest odnětí svobody, vždy plně respektováno? ANO x NE
10) Nákup potravin a věcí osobní potřeby
   - Využíváte možnosti nakupovat v prodejně věznice? ANO x NE
   - Kolik peněz měsíčně takto utratíte? (zhruba) _____ Kč
   - Je sortiment v prodejně věznice dostačující? ANO x NE
   - Pokud ne, které věci Vám v prodejně nejvíce schází? _____
   - Kterou komoditu nakupujete v prodejně nejčastěji? _____
11) Zasílání peněz
   - Zasílá Vám někdo peněžní prostředky? ANO x NE
   - Pokud ano, jakou částku (měsíčně)? _____ Kč
   - Je tato částka pro Vás dostačující? ANO x NE
12) Zaměstnávání a vzdělávání
   - Pracujete ve výkonu trestu odnětí svobody? ANO x NE
   - Pokud ano, činíte tak dobrovolně? ANO x NE
   - Vzděláváte se ve výkonu trestu odnětí svobody? ANO x NE
   - Pokud ano, jaké vzdělávací aktivity ve věznici využíváte? _____ _____
13) Duchovní služby a kulturní potřeby
   - Poskytuje Vaše věznice duchovní služby? ANO x NE
   - Pokud ano, využíváte je? ANO x NE
   - Účastníte se kulturních aktivit ve věznici? Pokud ano, jaké aktivity ve věznici vykonáváte? _____ _____

S čím jste ve výkonu trestu odnětí svobody nejvíce nespokojen? *(1 = nejvíce nespokojen)*

1) _____
2) _____
3) _____

Co plánujete dělat na svobodě po Vašem propuštění? _____

Abstrakt

Diplomovou práci na téma nepodmíněný trest odnětí svobody jsem si vybrala z důvodu mého dlouhotrvajícího zájmu o trestní právo jako takové. Cílem této práce bylo přehledně zmapovat právní úpravu našeho nejpřísnějšího trestu a přijít se srovnáním této teoretické právní úpravy s realitou v českých věznicích pomocí dotazníkového šetření. Má zjištění jsem shrnula v závěru každé kapitoly týkající se jednotlivého problému trestu odnětí svobody a rovněž v závěru této práce.

Tato diplomová práce se skládá celkem z pěti kapitol. První z nich seznamuje čtenáře s pojmem nepodmíněného trestu odnětí svobody jako takovým a rovněž s účelem tohoto nejpřísnějšího trestu.

Druhá kapitola nabízí stručný historický exkurz do dřívější úpravy problematiky trestu odnětí svobody a jejího vývoje, a jako taková je důležitá pro čtenářovo správné uchopení a porozumění celé problematice trestu odnětí svobody.

Třetí kapitola přehledně mapuje současnou českou právní úpravu trestu odnětí svobody na ústavní i zákonné úrovni. Autor této práce se zabývá tematikou nepodmíněného trestu odnětí svobody obsaženou postupně v Ústavě České republiky, Listině základních práv a svobod, trestním zákoníku, trestním řádu a zákonu o výkonu trestu odnětí svobody.

Čtvrtá kapitola pak dělí trest odnětí svobody na jednotlivé druhy, a to podle délky jejich trvání. Postupně se tedy v této kapitole hovoří o trestech krátkodobých, dlouhodobých a trestu odnětí svobody na doživotí. Nad každým z těchto druhů trestu odnětí svobody se autor pozastavuje a pokouší se vymezit jejich vzájemné rozdíly a jejich výhody a nevýhody.

Páté, nejrozsáhlejší kapitola této práce je věnována výkonu trestu odnětí svobody. Je členěna na šest podkapitol a pokouší se právní úpravu srovnat s realitou českých věznic pomocí dotazníkového šetření. První podkapitola je věnována věznicím, jejich členění na jednotlivé typy a rovněž aktuálnímu návrhu na změnu v tomto členění. Druhá podkapitola se věnuje orgánům, které působí při výkonu trestu odnětí svobody. Třetí podkapitola má za cíl zmapovat průběh trestu odnětí svobody od přijetí do věznice až po propuštění z ní. Následující čtvrtá podkapitola podává přehled základních práv a povinností osob ve výkonu trestu odnětí svobody, přičemž teoretická úprava je zde na mnoha místech srovnávána

s výsledky dotazníkového šetření autora této práce. Pátá podkapitola se věnuje zaměstnávání a vzdělávání vězňů. Poslední šestá podkapitola pak čtenáři nabízí další zjištění plynoucí z dotazníkového šetření.

Abstract

I have chosen this topic because of my long-lasting interest in criminal law in general. The aim of this work was to map the legislation of our strictest penalty clearly and to come up with comparison of this legislation and reality of the czech prisons using a questionnaire research. I have summoned my discoveries at the and of each chapter about the individual problem of the penalty of imprisonment and also in the closure od this work.

There are five chapters in this diploma thesis. The first one is providing basics about the punishment of unconditional imprisonment and also about the purpose of this strictest penalty.

Chapter number two offers a brief historical excursion into the former legislation of the issue of the penalty of unconditional imprisonment and its progress and is very important for good understanding of the hole issue of the penalty of unconditional imprisonment.

Third chapter provides a well arranged summary of the current legislation of the unconditional imprisonment on constitutional and also legal level. Author of this diploma thesis deals with the topic of the unconditional imprisonment which is included in the Constitution of the Czech republic, the Bill of Basic Rights and Liberties, the Criminal Code, the Penal Code and the Law of the Performance of the Imprisonment.

Chapter four divides the punishment of unconditional imprisonment into categories according to the duration. There is mentioned short-term imprisonment, long-term imprisonment and also life imprisonment. Author of this work provides a basic information about each of these categories and tries to mention the diferences and pros and cons of them.

The fifth and the most extensive chapter is dedicated to the performance of the unconditional imprisonment. It is subdivided into six parts and tries to compare the legislation with the reality of czech prisons using a questionairre research. First part of this chapter is dedicated to prisons, their types and also suggested changes in the division into these types. Second part of chapter five is dedicated to authorities which are taking part in the

performance of the unconditional imprisonment. The aim of the third part of this chapter is to map a course of the imprisonment from an admission to a release. Following part brings a summary of basic rights and duties of the prisoners and uses a comparation of the legislation and results of the questionnaire research of the author of this work. Fifth part of this chapter is dedicated to the topic of employment of the prisoners and also to their education. The last part of this chapter offers to its reader another results from the questionnaire research.

Téma diplomové práce: Nepodmíněný trest odnětí svobody

The topic of the thesis: Unconditional imprisonment

Klíčová slova:

Nepodmíněný trest odnětí svobody

Věznice

Odsouzený pachatel

Key words:

Unconditional imprisonment

Prison

Convicted offender